

cupore

"Tulossa on jotain juttuja"

Kyselytutkimus pääkaupunkiseudun
taide- ja kulttuuritoimijoiden suhteesta
maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen

Cupore ja Helsingin kaupungin tietokeskus
Pasi Saukkonen, Minna Ruusuvirta, Tuula Joronen
2007

Cuporen verkkojulkaisu 2/2007

ISBN 978-952-5573-22-2, ISSN 1796-9263

Sisällys

	Kirjoittajat	3
	Taulukot ja kuvat	3
	Tiivistelmä	4
1	Johdanto	5
2	Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus pääkaupunkiseudulla	7
3	Kulttuuripoliittinen monimuotoisuustutkimus	13
3.1	Suomalaista tutkimusta	13
3.2	Monimuotoisuuden aika Ruotsissa?	15
4	Pääkaupunkiseudun strategiat ja ohjelmat	18
4.1	Normaalipalvelujen periaate	18
4.2	Kulttuuri ja taide pääkaupunkiseudun ulkomaalaispoliittisissa ohjelmissa	20
4.3	Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus pääkaupunkiseudun kulttuuristrategioissa ja visioissa	24
4.4	Pääkaupunkiseutuvisio ja kaupunkien yhteisstrategiat	26
4.5	Yhteenveto pääkaupunkiseudun suunnitelmista ja ohjelmista	28
5	Kyselyn tavoitteet ja toteutus	30
6	Tutkimustulokset	32
6.1	Maahanmuutto ja monikulttuurisuus osana toimintaa	32
6.2	Avoimet vastaukset: strategia, suunnittelu ja tarjonta	35
6.3	Avoimet vastaukset: henkilöstöpolitiikka	41
6.4	Avoimet vastaukset: tiedotus ja markkinointi	44
6.5	Avoimet vastaukset: seuranta ja arviointi	46
7	Johtopäätökset	48
7.1	Vertailu pääkaupunkiseudun etnisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin	49
7.2	Vertailu ruotsalaiseen tuloksiin	50
7.3	Vertailu pääkaupunkiseudun strategioihin ja ohjelmiin	51
7.4	Lopuksi	54
	Lähteet	55
	Kirjallisuus	55
	Julkishallinnolliset asiakirjat	57
	Tilastolähteet	58
	Liitteet	59
	Liite 1. Kyselyn vastaanottajat	59
	Liite 2. Kyselylomakkeen oheiskirje	61
	Liite 3 Kyselylomake	62

Kirjoittajat

Tuula Joronen, tutkija, Helsingin kaupungin tietokeskus

Minna Ruusuvirta, tutkija, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore

Pasi Saukkonen, erikoistutkija, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore

Taulukot ja kuviot

Taulukko 1. Ulkomaan kansalaiset pääkaupunkiseudun kaupungeissa ja koko maassa vuonna 2006

Taulukko 2. Vieraskielisen väestön yleisimmin puhumat äidinkielet Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla

Taulukko 3. Suurimpien kieliryhmien ikärakenne Uudellamaalla 31.12.2006

Taulukko 4. Vieraskielisten jakautuminen sukupuolen mukaan Suomessa 31.12.2006, suurimmat kieliryhmät

Taulukko 5. Etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvien tavoitteiden saavuttaminen julkisesti tuetuissa ruotsalaisissa kulttuurilaitoksissa, % vastaajista

Taulukko 6. Vastaukset "täysin samaa mieltä", "jokseenkin samaa mieltä", "erittäin paljon" sekä "melko paljon" eri vastaajaluokissa

Kuvio 1. Muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten osuus pääkaupunkiseudun koko väestöstä 31.12.1990 - 31.12.2006, %

Kuvio 2. Ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä kuudessa suurimmassa kaupungissa vuosina 1985, 1990, 1995, 2000, 2005 ja 2006, %

Kuvio 3. Maahanmuuttajien palvelut pääkaupunkiseudun kunnissa

Kuvio 4. Maahanmuutto ja monikulttuurisuus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toiminnassa nyt ja lähitulevaisuudessa

Kuvio 5. Maahanmuutto ja monikulttuurisuus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toiminnassa eri osa-alueilla

Kuvio 6. Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden laajemman huomioonottamisen esteet, vastausten lukumäärä

Tiivistelmä

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistätiö Cupore aloitti vuonna 2006 tutkimushankkeen nimeltä kulttuuripoliittikka ja kulttuurinen monimuotoisuus pääkaupunkiseudulla, jota se toteuttaa yhteistyössä Helsingin kaupungin tietokeskuksen ja valtion taidemuseon kulttuurivähemmistökoordinaattorin kanssa. Hankkeen yhtenä osatutkimuksena tehtiin keväällä 2007 kysely, joka lähetettiin 68 valtiolliselle, kunnalliselle tai yksityiselle taiteen ja kulttuurin toimijalle Espoossa, Helsingissä, Kauniaisilla tai Vantaalla. Kyselyssä tiedusteltiin, millä tavalla pääkaupunkiseudun taidelaitokset, kulttuurikeskukset ja kulttuurihallinnot ovat toiminnassaan ottaneet huomioon maahanmuuton ja sen mukana tuoman monikulttuurisuuden sekä yleensä että toiminnan eri osa-alueilla. Lisäksi kysyttiin, millaisena he näkevät lähitulevaisuuden kehityksen ja mitä pidetään toiminnan lisäämisen ensisijaisina esteinä. Huomattava osa vastaajista katsoi, että maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat jo nyt tärkeä osa heidän organisaationsa toimintaa ja miltei kaikkien mielestä näiden asioiden merkitys kasvaa seuraavien 5-10 vuoden aikana. Käytännössä toiminta painottui kuitenkin vahvasti ennen muuta tulevaisuuden toiminnan hahmottamiseen ja suunnitteluun sekä strategiatyöhön. Henkilöstöpolitiikassa, markkinoinnissa sekä toiminnan seurannassa ja arvioinnissa maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat esillä varsin vähän. Lisäksi eri vastaajatahojen välillä oli eroja. Selvästi aktiivisimpia ovat olleet museot ja kulttuurikeskukset, kun taas orkestereissa ja teattereissa näitä kysymyksiä ei ole pidetty samalla tavalla ajankohtaisina tai tarpeellisina. Taloudellisten voimavarojen puutetta pidetään selvästi merkittävimpänä syynä toiminnan vähäisyyteen. Kyselyn avoimien vastausten tulkinta paljastaa kuitenkin, että monien taiteen ja kulttuurin kentän toimijoiden mielestä yleisön erityisryhmien tai esimerkiksi taiteilijoiden etnisen taustan huomioon ottaminen ei ole tarpeellista tai asianmukaistakaan, vaan "kaiken tulee olla kaikille". Tutkimusraportissa esitellään myös pääkaupunkiseudun etnisiä ja kulttuurisia rakenteita sekä niiden mahdollisia vaikutuksia taide- ja kulttuurielämälle. Lisäksi siinä analysoidaan Espoon, Helsingin, Kauniaisten ja Vantaan kaupungin sekä koko seudun kulttuuripoliittisia ja kotouttamispoliittisia strategioita ja ohjelmia sekä suomalaisen julkishallinnon läpäisevää normaalipalvelujen periaatetta. Palvelujen järjestämisen suhteen vastaajatahot sijoittuvat jatkumolle, jonka toisessa ääripäässä korostetaan palvelujen avoimuutta ja samanlaisuutta kaikille asukkaille, kun taas toisessa ääripäässä korostetaan tarvetta ottaa eri ryhmien erilaiset tarpeet, käsitykset ja toimintatavat aktiivisesti huomioon. Useimmat vastaukset kuvastavat kuitenkin myönteistä asennetta maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta kohtaan yhdistettynä tiettyyn epäröintiin ja pohdintaan. Kuten eräs vastaaja asian ilmaisi: "Sitten joskus voidaan ottaa agendaan erikoisjuttuja, jotka vaativat erikoispaneutumista."

1 Johdanto

Vaikka maahanmuuttajataustaisten ihmisten suhteellinen osuus Suomessa on yhä varsin alhainen, etnisen ja kulttuurisen monimuotoistumisen kasvuvauhti on 1990-luvun alun jälkeen kuulunut Euroopan nopeimpiin. Tällä hetkellä maassamme vallitsee myös varsin vahva käsitys tarpeesta lisätä työperäistä maahanmuuttoa työvoimapulan ja ikääntymisen tuottamien huoltosuhteen ongelmien helpottamiseksi. Kevään 2007 aikana esitettiin näkemyksiä, joiden mukaan Suomeen tarvittaisiin noin 20 000 työperäistä maahanmuuttajaa vuosittain. On myös arvioitu, että kahdenkymmenen vuoden päästä Helsingissä asuisi noin 100 000 ja pääkaupunkiseudulla noin 150 000 sellaista ihmistä, joiden äidinkieli olisi jokin muu kuin suomi tai ruotsi.¹

Suuressa osassa Länsi-Eurooppaa muutos maastamuuttomaasta maahanmuuttomaaksi tapahtui jo toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakennuksen yhteydessä. Vastaavasti maahanmuuttoon ja siihen liittyvään etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen sisältyviä kysymyksiä on monissa maissa jo pitkään käsitelty valtiollisen ja paikallisen politiikan ja hallinnon eri sektoreilla. Erityisesti työvoimapolitiikassa, sosiaalipolitiikassa, asuntopolitiikassa ja koulutuspolitiikassa on Suomessakin olemassa kansalliseen lainsäädäntöön ja kotouttamisohjelmiin perustuvat käytännön toimintasuunnitelmat konkreettisine sovellutuksineen.

Sitä vastoin kulttuuripolitiikan alueella on kestänyt huomattavasti pitempään havahtua sosio-kulttuurisen todellisuuden muutokseen ja sen kulttuuripoliittisiin seurauksiin. Britanniassa tehtiin kuitenkin jo 1970-luvulla selvitys taide- ja kulttuuripolitiikasta suhteessa etnisiin ja kulttuurisiin vähemmistöihin (Khan 1976), minkä jälkeen on toteutettu erilaisia kulttuuripoliittisia ohjelmia ja toimenpiteitä. Monissa muissa maissa aktivoiduttiin kulttuuripoliittisesti vasta 1990-luvulla. Esimerkiksi Pohjoismaissa luotiin tällöin erilaisia projekteja, joiden tarkoituksena oli tukea etnisiin ja kulttuurisiin vähemmistöihin kuuluvia taiteilijoita, lisätä maailmankulttuurin tarjontaa sekä vahvistaa kulttuurien välistä vuorovaikutusta (ks. esim. Marsio 2005). Eri maiden poliittisissa ohjelmissa ja strategioissa kulttuurin asema alkoi korostua uhatuksi koettujen sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunteen ja solidaarisuuden ylläpitämisen ja parantamisen välineenä. Maahanmuuttajia ja uusia väestöryhmiä alettiin sisällyttää kansallisiin kulttuuripoliittisiin linjanvetoihin (ks. esim. Saukkonen 2006).²

Myös Suomessa on havaittavissa merkkejä muutoksesta. Tällaisena voidaan pitää esimerkiksi opetusministeriön maahanmuuttopolitiittisia linjauksia (2003), jonka toimenpide-ehdotukset sisältävät mm. vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasmin vastaiseen työhön tarkoitettujen määrärahojen kasvattamisen, maahanmuuttajataiteilijoiden ja heidän järjestöjensä toiminnan tukemisen erillisavustuksilla sekä vähemmistökulttuuritarpeiden paremman huomioon ottamisen osana julkisten viranomaisten ja taidelaitosten toimintaa. Valtion taidemuseossa aloitettiin vuonna 2005 projekti, jonka yhteydessä nimitettiin kulttuurivähemmistökoordinaattori tarkastelemaan laitoksensa tarjontaa ja toimintaa kulttuurisen moninaisuuden näkökulmasta. Helsingin kaupunginkirjasto alkoi jo vuonna 1995 erityisen valtionavustuksen turvin toimia ulkomaalaiskirjastona Suomessa.

Paikallisella tasolla näkyvimpiä ilmentymiä muutoksesta ovat erilaiset kansainväliset tai monikulttuuriset keskuksat tai kohtaamispaikat kuten kulttuurikeskus Caisa Helsingissä, Unipoint Tampereella ja kansainvälinen kohtaamispaikka Turussa. Kansallisen tason kehitys seuraakin itse asiassa monessa tapauksessa paikallisen tason kehitystä muutaman vuoden viiveellä. Erityisesti

1 Helsingin kaupungin apulaiskaupunginjohtaja Ilkka-Christian Björklund Helsingin kaupungin tietokeskuksen kaupunkitutkimuksen iltapäivässä 26.3.2007, työministeriön kansliapäällikkö Markku Wallin maahanmuuttajat voimavarana pääkaupunkiseudulla -seminaarissa 20.3.2007.

2 Maahanmuuttoon, monikulttuurisuuteen ja kulttuuripolitiikkaan liittyvistä yleisistä asioista ks. tarkemmin Saukkonen 2007a.

suuremmissa kaupungeissa, joihin maahanmuutto on monissa maissa erityisesti keskittynyt, monimuotoistumisen kulttuuripoliittiset seuraukset on otettu jo varhain huomioon päätöksenteossa ja niiden toimeenpanossa. (Ks. esim. Ilczuk & Raj Isar 2006; Meinhof ja Triandafyllidou 2006.)

Monikulttuurisuuteen³ liittyvä tutkimus kuuluu Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cuporen tutkimusalueisiin osana laajempaa kulttuurisen moninaisuuden teemaa. Cupore aloitti vuonna 2006 tutkimushankkeen nimeltä kulttuuripoliittikka ja kulttuurinen monimuotoisuus pääkaupunkiseudulla. Cupore toteuttaa hanketta yhdessä Helsingin kaupungin tietokeskuksen kanssa, ja toisena yhteistyökumppanina on Valtion taidemuseon kulttuurivähemmistökoordinaattori. Pääkaupunkiseutu on hankkeessa määritelty siten, että se sisältää Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten kaupungit.

Tutkimushankkeen keskeiset tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millä tavalla yhteiskunnan etninen ja kulttuurinen monimuotoistuminen näkyy taiteen ja kulttuurin kentällä?
2. Miten pääkaupunkiseudun kulttuuripoliittikka vastaa monimuotoistumisen tuottamiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin?
3. Minkälaisia kokemuksia on olemassa nykyisistä järjestelyistä ja minkälaista kehitystä niiden perusteella voidaan odottaa tulevaisuudessa?

Hankkeen tarkoituksena on tuottaa tulevaisuuden ennakointia varten kuvaus ja analyysi kulttuuripoliittikan ja etnis-kulttuurisen monimuotoisuuden kohtaamisesta pääkaupunkiseudulla. Siinä tarkastellaan, millä tavalla lainsäädännölliset ja ohjelmalliset kulttuuri- ja kotoutumispoliittiset tavoitteet toteutuvat käytännössä sekä millä lailla taide ja kulttuuri sekä maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus kohtaavat yhteiskunnan eri sektoreilla ja instituutioissa. Tutkimustulosten avulla voidaan varautua odotettavissa olevaan kehitykseen, osoittaa mahdollisia politiikkatoimien katvealueita sekä nostaa esille esimerkkejä hyvistä käytännöistä ja huonoista kokemuksista.⁴

Tutkimushankkeen aluksi toteutettiin keväällä 2007 kyselytutkimus, jossa tiedusteltiin, millä lailla pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitokset, -keskukset, -hallinnot ja muut vastaavat tahot ovat toiminnassaan ottaneet huomioon maahanmuuton ja sen tuottaman monikulttuurisuuden. Kyselytutkimuksen tarkoituksena oli saavuttaa kuva tämänhetkisestä tilanteesta myöhempien tutkimusten kohdentamiseksi ja tutkimuskysymysten täsmentämiseksi. Tarkoituksena oli myös kuvata eräänlainen "lähtötila", jonka muuttumista voitaisiin myöhemmin analysoida uusimalla sama tai samantyyppinen kysely.

Tässä raportissa esitellään kyselyn tulokset. Sitä ennen luodaan katsaus pääkaupunkiseudun etnis-kulttuurisiin rakenteisiin sekä esitellään eräitä aihepiiriin liittyviä suomalaisia ja ulkomaisia tutkimuksia ja selvityksiä, joista tärkeimpänä voidaan pitää ruotsalaisia taide- ja kulttuurilaitoksia koskevaa *Tid för mångfald* -tutkimusta. Lisäksi analysoidaan aiheen kannalta olennaisia seudullisia ja paikallisia strategioita, ohjelmia ja suunnitelmia sekä ulkomaalaispolitiikan että kulttuuripoliittikan osalta. Näiden lähteiden ja tulkintojen varaan voidaan täsmentää edelleen tutkimuskysymyksiä sekä rakentaa muutamia oletuksia tilanteesta pääkaupunkiseudulla vuonna 2007. Lisäksi ne tarjoavat lukijalle yleistä taustatietoa aihepiiristä ja sen tutkimuksesta.

3 Tässä yhteydessä käsitteitä "monikulttuurisuus" sekä "etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus" käytetään toistensa synonyymeinä. Ks. tarkemmin Saukkonen 2007b.

4 Lisätietoa tutkimushankkeesta osoitteessa <http://www.cupore.fi/Monikulttuurisuus.php>

2 Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus pääkaupunkiseudulla

Suomi on eurooppalaisessa vertailussa niin sanottu myöhäinen maahanmuuttomaa esimerkiksi Irlannin, Portugalin ja Kreikan ohella. Ulkomaan kansalaisia oli vielä vuonna 1985 ainoastaan 17 304, ja näistä huomattava osa oli itse asiassa Ruotsista tulleita paluumuuttajia tai heidän jälkeläisiään. Jopa pääkaupunkiseudulla ulkomaalaiset sekä muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat olivat vielä parikymmentä vuotta sitten varsin harvinaisia. Ulkomaan kansalaisten määrä ja suhteellinen osuus väestöstä alkoivat kasvaa vasta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Tällöin Neuvostoliitto romahti, Baltian maat itsenäistyivät, turvapaikanhakijoiden määrät lisääntyivät koko Euroopassa ja Suomen maahanmuuttopolitiikkaa liberalisoitiin. Suomen kannalta erityisen merkityksellinen oli myös päätös kohdella Neuvostoliiton alueella asuneita inkeriläisiä suomalaisina paluumuuttajina.⁵

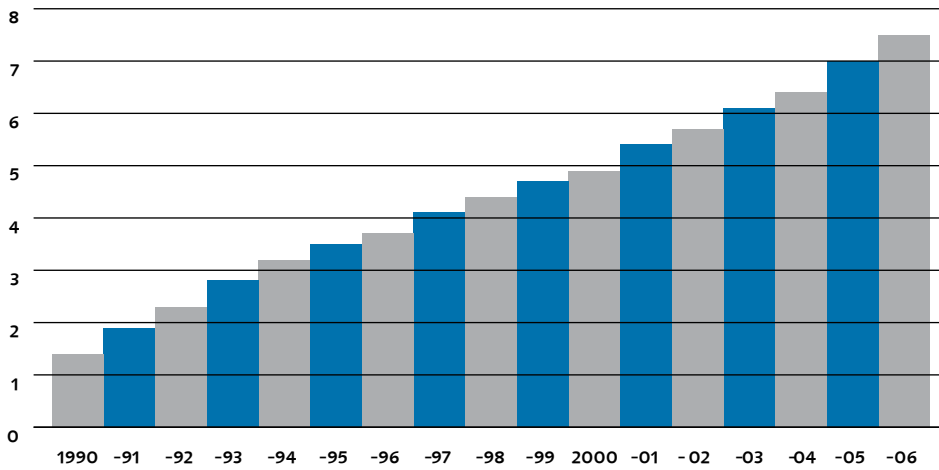
Kaikkineen maahanmuutto on monimutkainen ja monimuotoinen ilmiö. Julkisuudessa ja virallisissa dokumenteissakin puhutaan yleensä vain maahanmuuttajista yhtenä kokonaisuutena tai hieman eritellymmän työperäisistä maahanmuuttajista sekä turvapaikanhakijoista. Käytännössä maahanmuuttajat sisältävät kuitenkin näiden lisäksi esimerkiksi lapsia ja aviopuolisoita, opiskelijoita ja eläkeläisiä sekä laittomasti maassa oleskelevia ihmisiä tai ihmiskaupan uhreja. Työperäinen maahanmuuttokin sisältää esimerkiksi asiantuntijoita, keikka- ja sesonkityöläisiä, yrittäjiä, kansainvälisiä harjoittelijoita ja kotitaloustyöntekijöitä. Etnisen ja kulttuurisen taustan lisäksi myös maahanmuuttoperusteen voi hyvällä syyllä olettaa vaikuttavan maahanmuuttajan kiinnittymiseen paikalliseen ja kansalliseen taide- ja kulttuurielämään. Suomen maahanmuuttohistoriasta johtuen turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten sekä näiden jälkeläisten osuus kaikista maahanmuuttajista ja ulkomaalaistaustaisista on suhteellisen korkea, mutta suuri enemmistö on kuitenkin muilla perusteilla maahan muuttaneita, ennen muuta avioliittomuuttajia ja inkerinsuomalaisia paluumuuttajia sekä heidän perheenjäseniään.

Koska lähtötaso oli niin matala, ulkomaalaisten ja ulkomaalaistaustaisten⁶ osuuden kasvu koko väestöstä on itse asiassa viime aikoina ollut Euroopan nopeimpia. Tämä koskee erityisesti pääkaupunkiseutua, jonne suuri osa maahanmuuttajista on sijoittunut. Muutos näkyy havainnollisesti alla olevissa kuvioissa (kuvio 1 ja kuvio 2). Tosin viime vuosina tilanne on Suomen osalta tasoittunut siinä missä kasvu on edelleen ollut vahvaa muilla Euroopan periferia-alueilla. Siinä missä ulkomailla syntyneiden suhteellinen osuus oli vuonna 2004 Irlannissa 11,0 %, Portugalissa 6,7 % ja Kreikassa (2001) 10,3 %, se oli Suomessa vain 3,2 prosenttia (OECD 2006). Vuoden 2001 tietojen mukaan Euroopan unionin silloisista pääkaupungeista vain Lissabonissa oli vähemmän ulkomaalaisia kuin Helsingissä (Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2006, 3).

5 Hyviä lähteitä Suomen viimeaikaiseen maahanmuuttohistoriaan ovat esimerkiksi Forsander 2002; Lepola 2000.

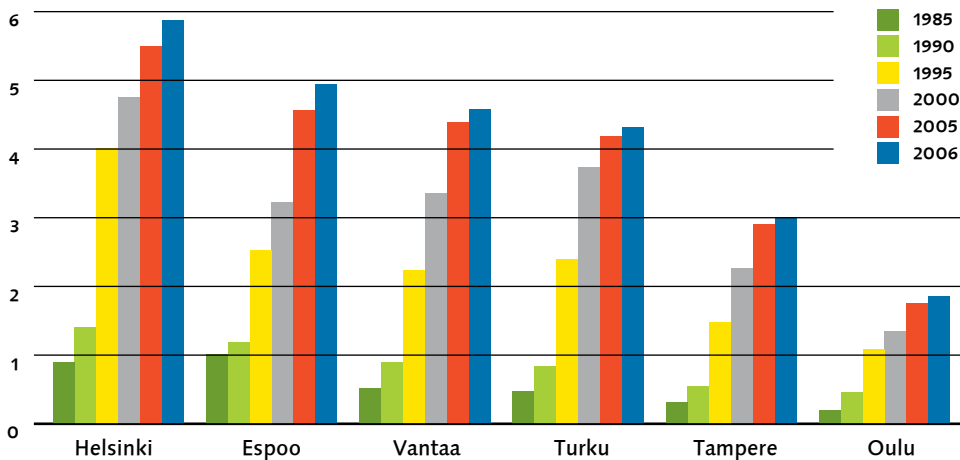
6 Ulkomaalaisilla tarkoitetaan väestö- ym. tilastoissa yleensä ainoastaan niitä, joilla on lähtömaansa kansalaisuus ilman asuinmaansa kansalaisuutta. Yhteiskunnan etnisten ja kulttuuristen rakenteiden kannalta tämä rajausta tuottaa kuitenkin usein vinoutuneen kuvan todellisuudesta, koska asuinmaan kansalaisuuden saamisen (naturalisoinnin) johdosta monet eri etnisiin tai kulttuurisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat ihmiset eivät enää ole em. mielessä ulkomaalaisia. Ulkomaalaistaustaisilla voidaan tällöin tarkoittaa niitä maahanmuuttajia, jotka ovat saaneet uuden asuinmaansa kansalaisuuden (ja mahdollisesti säilyttäneet alkuperäisen kansalaisuutensa) ja jotka saadaan selville tilastoista esimerkiksi syntymämaan tai äidinkielen perusteella. Vielä suurempi laajennus saadaan aikaiseksi, kun etnisiin tai kulttuurisiin vähemmistöihin sisällytetään myös maahanmuuttajien jälkeläiset, joita joskus kutsutaan harhaanjohtavasti toisen tai kolmannen polven maahanmuuttajiksi. Sikäli kun näillä on asuinmaansa (jossa he ovat syntyneet) kansalaisuus ja he ilmoittavat äidinkielekseen maan virallisen kielen, heidän lukumääränsä selville saaminen voi olla vaikeata.

Kuvio 1. Muiden kuin suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten osuus pääkaupunkiseudun koko väestöstä 31.12.1990 - 31.12.2006, %. Lähde: Tilastokeskus 2007a.

Maahanmuuttajat ovat siis Suomessa alueellisesti sijoittuneet ennen muuta pääkaupunkiseudulle. Vuoden 2006 lopussa pääkaupunkiseudun osuus Suomessa asuneista ulkomaan kansalaisista oli 44 prosenttia. Yli neljäsosa (27 %) kaikista Suomessa asuvista ulkomaalaisista oli sijoittunut Helsinkiin. Helsingin, Espoon ja Vantaan ohella suurempia ulkomaalaisten keskittymiä Suomessa on muissa kaupungeissa kuten Turussa ja Tampereella (kuvio 2).

Kuvio 2. Ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä kuudessa suurimmassa kaupungissa vuosina 1985, 1990, 1995, 2000, 2005 ja 2006, %. Lähde: Tilastokeskus 2007b.

Afrikan eri valtioiden kansalaiset ovat muita maahanmuuttajaryhmiä voimakkaammin keskittyneet pääkaupunkiseudulle. Kaikista Suomessa asuvista Afrikan valtioiden kansalaisista miltei puolet asuu Helsingissä ja selvästi yli puolet pääkaupunkiseudulla. Somalit ovat näistä ylivoimaisesti suurin yksittäinen kansallisuus, vaikka monilla Suomeen saapuneista somaleista onkin jo Suomen kansalaisuus. Baltiasta sekä Aasiasta tai Oseaniasta muuttaneista pääkaupunkiseudulla asuu noin puolet, kun taas Suomessa asuvista Venäjän kansalaisista noin kolmannes ja pohjoismaiden kansalaisista noin neljännes. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Ulkomaan kansalaiset pääkaupunkiseudun kaupungeissa ja koko maassa vuonna 2006.

Lähde: Tilastokeskus 2007b.

	Espoo	Helsinki	Kauniainen	Vantaa	Pääkaupunki- seutu yhteensä	Suomi	Pääkaupunki- seudun osuus koko maasta
Eurooppa (pl. Suomi)	6 528	19 452	198	5 448	31 626	80 007	39,5
EU-maat (pl. Suomi)	3 875	11 269	164	2 514	17 822	41 373	43,1
Ruotsi	350	1 209	36	175	1 770	8 265	21,4
Muut Pohjoismaat	173	355	21	38	587	1 453	40,4
Baltia	1 713	5 599	54	1 701	9 067	18 580	48,8
Venäjä	1 316	5 424	8	1 722	8 470	25 326	33,4
Afrikka	1 440	4 852	13	1 316	7 621	11 448	66,6
Pohjois-Amerikka	316	1 025	4	107	1 452	2 792	52,0
Etelä-Amerikka	186	690	7	93	976	1 849	52,8
Aasia ja Oseania	3 042	6 736	23	1 576	11 377	24 284	46,8
Tuntematon	97	441	2	147	687	1 359	50,6
yhteensä ulkomaan kansalaiset	11 609	33 196	247	8 687	53 739	121 739	44,1
ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä, %	4,9	5,9	2,9	4,6	5,4	2,3	

Kansalaisuuden lisäksi pääkaupunkiseudun etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta voidaan tarkastella kieliryhmittäin. Tällä on myös kulttuuripoliittisesti ja kulttuuripalveluiden tuottamisen kannalta usein enemmän merkitystä kuin kansalaisuudella. Kieli sekä yhdistää eri kansallisuuksiin kuuluvia että erottaa samasta maasta muuttaneita. Kieli on tärkeä – joskaan ei tietenkään ainoa – elementti kulttuurisen identiteetin rakentamisessa ja säilyttämisessä. Samaa äidinkieltä puhuvat ihmiset tuntevat usein kuuluvansa enemmän tai vähemmän yhteen, ja haluavat vähintään toisinaan päästä puhumaan äidin- tai kotikieltään myös muiden kanssa. Lisäksi kieliryhmät ovat tärkeitä ajateltaessa esimerkiksi kulttuuritoiminnasta tiedottamista ja kulttuuripalveluiden markkinointia siten, että muutkin kuin tietyn maan tai alueen virallisia tai valtakielisiä äidinkielenään tai muuten sujuvasti puhuvat voidaan saavuttaa.

Muita kieliä kuin suomea tai ruotsia puhuvia on kaikissa pääkaupunkiseudun kunnissa selvästi enemmän kuin ulkomaan kansalaisia. Vuoden 2006 lopussa vieraskielisten osuus Helsingin asukasluvusta oli 8,2 prosenttia. Sekä Espoossa että Vantaalla vastaava osuus oli 6,7 prosenttia, Turussa 6,0 ja Tampereella 3,9 prosenttia. Kaikissa kolmessa suurimmassa kaupungissa venäjänkieliset ovat selvästi suurin ryhmä ja kaksi seuraavaa kieliryhmää ovat somalinkieliset ja vironkieliset. Nämä kolme kieliryhmää muodostavat esimerkiksi Helsingissä lähes puolet kaikista vieraskielisistä. Vaikka erot kaupunkien välillä eivät olekaan suuria, voidaan esimerkiksi todeta, että Vantaalla on enemmän venäjän-, somalin-, vietnamin-, turkin- ja albaniankielisiä kuin Espoossa. Sitä vastoin mm. viron-, englannin-, kiinan- ja saksankielisiä on enemmän Espoossa kuin Vantaalla.

Taulukko 2. Vieraskielisen väestön yleisimmän puhumat äidinkielet Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla.
Lähteet: Espoon kaupunki 2007; Helsingin kaupungin tietokeskus 2007; Vantaan kaupunki 2006.

Kieli	Espoo 1.1.2007	Helsinki 1.1.2007	Vantaa 1.1.2006
venäjä	2 502	11 093	2 833
somali	1 315	5 065	1 459
viro	1 673	5 030	1 383
englanti	1 265	3 298	548
kiina	1 046	1 614	371
arabia	763	2 188	647
vietnam	499	889	780
saksa	487	1 119	168
turkki	318	1 050	451
espanja	341	1 211	228
kurdi	535	1 297	472
albania	800	683	917

Myös ikä- ja sukupuolijakaumalla voi olla merkitystä taiteen ja kulttuurin kentän sekä kulttuuri-politiikan suhteen. Maahanmuuttajat ovat yleensä parhaassa työiässä ja perheenperustamisiässä olevaa väestöä. Myös Suomessa ulkomaalaistaustainen väestö on keskimäärin nuorempaa kuin muu väestö. Helsingissä vieraskielisen väestön suurimmat ikäluokat ovat nuorissa työkäisissä ja lapsissa, kun taas 50-vuotiaissa ja sitä vanhemmissa suomen- ja ruotsinkielisiä on suhteellisesti ottaen enemmän. Vieraskielisiä peruskouluikäisiä (7-15-vuotiaita) oli pääkaupungissa vuodenvaihteessa 2006/2007 10,3 prosenttia koko ikäryhmästä. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2007.) Ikärakenne vaihtelee huomattavasti myös kansallisuusryhmittäin. Esimerkiksi Uudenmaan somalinkielisistä 46 prosenttia on alle 15-vuotiaita kun taas venäjänkielisistä vain noin 15 prosenttia (ks. taulukko 3).

Taulukko 3. Suurimpien kieliryhmien ikärakenne Uudellamaalla 31.12.2006. Lähde: Tilastokeskus 2007a.

kieliryhmä	ikä							yhteensä	N
	0-14	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+		
suomenkieliset	17,4	12,4	14,8	15,2	14,3	13,3	12,6	100	1 186 778
ruotsinkieliset	17,5	11,4	11,3	12,0	12,1	15,0	20,6	100	103 315
vieraskieliset yht.	19,5	14,7	23,1	21,3	12,6	5,6	3,2	100	83 423
venäjänkieliset	15,3	16,6	18,8	19,1	16,9	7,7	5,5	100	18 402
vironkieliset	13,7	15,7	21,7	21,0	16,9	7,3	3,6	100	9 892
englanninkieliset	11,9	10,9	27,0	25,2	13,7	7,8	3,5	100	5 720
somalinkieliset	46,0	18,0	13,8	14,4	4,9	2,1	1,0	100	7 942

Myöskään sukupuolijakauma ei ole sama kuin kantaväestön keskuudessa, jossa naisia on etenkin naisten pidemmän eliniän vuoksi enemmän kuin miehiä. Ulkomaalaisväestössä on kaikkineen enemmän miehiä kuin naisia, koska useimmissa kansallisuusryhmissä on miesenemmistö. Kansallisuus- ja kieliryhmien väliset erot ovat kuitenkin suuria. Kahdessa suurimmassa ryhmässä, venäläisten ja virolaisten joukossa on selvä naisenemmistö, samoin muutamassa pienemmässä ryhmässä kuten kiinalaisten ja thaimaalaisten joukossa. Somaliaalaisten joukossa miehiä ja naisia on lähes yhtä paljon. (vrt. Helsingin vieraskielisten sukupuolijakauma, Helsingin kaupungin tietokeskus 2007).

Taulukko 4. Vieraskielisten jakautuminen sukupuolen mukaan Suomessa 31.12.2006, suurimmat kieliryhmät.
Lähde: Tilastokeskus 2007a.

	Miehiä %	Naisia %	Yhteensä %	(N)
Vieraskieliset	50,0	50,0	100	156 827
siitä:				
venäjä	38,4	61,6	100	42 182
eesti, viro	45,1	54,9	100	17 489
englanti	66,5	33,5	100	9 659
somali	52,4	47,6	100	8 990
arabia	64,3	35,7	100	7 564
kurdi	56,1	43,9	100	5 469
albania	54,0	46,0	100	5 415
kiina	47,7	52,3	100	5 071
vietnam	47,7	52,3	100	4 411
saksa	61,6	38,4	100	4 407
turkki	70,2	29,8	100	3 929
espanja	55,2	44,8	100	3 242

Uskonnon suhteen ei ole mahdollista esittää yhtä täsmällisiä tietoja kuin kansalaisuuden, äidinkielen, iän ja sukupuolen suhteen. Koska Suomeen on muutettu esimerkiksi Venäjältä, sekä monista maista, joissa suuri osa väestöstä on islaminuskoisia, sekä ortodoksien että muslimien osuudet Suomen ja pääkaupunkiseudun väestöstä ovat nousseet huomattavasti. Kaikki eri uskontoja harjoittavat eivät kuitenkaan ole rekisteröityneet minkään uskonnollisen yhdyskunnan jäseniksi. Lisäksi esimerkiksi monet venäläisistä eivät pidä itseään vakaumuksellisia ortodokseina, ja muslimien keskuudessa on huomattavia eroja uskonnollisen suuntauksen ja uskonnon harjoittamisen välillä. On arvioitu, että islaminuskoisten määrä olisi Suomessa ollut 35 000 – 40 000 vuonna 2006. Näistä suurin osa asuu pääkaupunkiseudulla. (Martikainen (tulossa), ks. myös Martikainen 2006b, ortodokseista Martikainen 2005). Suomessa on tunnetusti myös yksi läntisen Euroopan vanhimmista muslimivähemmistöistä eli tataarit (ks. esim. Leitzinger 2006).

Vaikka Suomessa ei olekaan tapahtunut sellaista jyrkkää asuinalueiden ja väestöryhmien jakautumista (segregoitumista) kuin joissain Euroopan suurkaupungeissa, kiistattomia eroja eri alueiden välillä on kuitenkin olemassa. Helsingissä vieraskielisen väestön osuus on korkein itäisessä ja koillisessa suurpiirissä (13,4 ja 9,0 %) ja alin pientalovaltaisessa pohjoisessa suurpiirissä (4,0 %). Itse asiassa Helsingin koko vieraskielisestä väestöstä yli neljännes (28,9 %) asuu Itäisessä suurpiirissä. Tämän alueen sisällä korostuvat edelleen erityisesti Meri-Rastila, Kivikko, Kallahti ja Itäkeskus. Näille alueille sijoittuvat myös erityisesti suurimmat maahanmuuttajaryhmät eli viron-, venäjän- ja somalinkieliset. Muista EU-maista tulleiden suhteellinen osuus on korkeampi esimerkiksi eteläisessä suurpiirissä. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2007.)

Myös Vantaalla vieraskielisten suhteellinen osuus oli vuonna 2006 korkein idässä Hakunilan palvelualueella (9,9 %) ja pienin lännessä Martinlaakson palvelualueella (4,2 %). Vieraiden kielten puhujista venäjänkieliset olivat vuonna 2006 suurin ryhmä kaikkialla muualla paitsi Myyrmäen palvelualueella, jossa somalinkielisiä oli 22,7 % ja venäjänkielisiä 19,2 % vieraskielisistä. Alhaisin somalinkielisten osuus oli Martinlaaksossa (3,7 %) ja Tikkurilassa (4,8 %). Euroopan maista muuttaneet olivat kaikilla Vantaan palvelualueilla suurin ulkomaalaistaustaisten ryhmä. Afrikan maista saapuneiden osuus ulkomaalaistaustaisista oli suurin Myyrmäessä (22,7 %) ja Aasian maista muuttaneiden osuus korkein Tikkurilassa (24,7 %). (Vantaan kaupunki 2006, 10-14 ja liitetulut 08 ja 09.)

Vieraskielisten suhteellinen osuus koko väestöstä oli Espoossa vuodenvaihteessa 2006/2007 korkein Vanhan-Espoon alueella (9,5 %), kun taas väkimäärältään suuremmista alueista Suur-Tapiolassa se oli vain 4,7 prosenttia. Yli neljännes muista kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvista asui Suur-Leppävaaran alueella, jossa heidän osuutensa alueen väkiluvusta oli kuitenkin lähellä koko Espoon prosenttiosuutta (6,7 %). Suur-Leppävaarassa asuu myös liki kolmannes (29,8 %) Espoon somalinkielisistä, kun taas vironkielisistä yli 26 prosenttia asuu Vanhassa-Espoossa. Venäjänkielisten suurimmat ryhmät sijoittuvat Suur-Leppävaaraan ja Suur-Espoonlahdelle, joissa asuu miltei puolet (46,6 %) Espoon venäjänkielisistä. Erot näiden ryhmien ja alueiden välillä ovat kuitenkin suhteellisen pieniä. Sitä vastoin Espoon kiinankielisistä miltei kolmannes (31,7 %) asui Suur-Tapiolan alueella, jolla puolestaan asui vain 21 Espoon kaikkiaan 1 312:sta somalinkielisestä. (Tilastokeskus: väestörakennetilastot.)

3 Kulttuuripoliittinen monimuotoisuustutkimus

Maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta sekä näiden vaikutuksia yhteiskunnissa, julkisessa hallinnossa ja politiikassa on viime vuosina alettu tutkia varsin runsaasti eri maissa, myös Suomessa (ks. suomalaisesta tutkimuksesta esim. Puuronen 2006; Wahlbäck 2003). Suuri osa näistä tutkimuksista käsittelee suomalaisen yhteiskuntaan kotoutumisen kannalta olennaisiksi katsottuja työllisyyteen ja koulutukseen liittyviä asioita sekä yleisemmin oman paikkansa löytämiseen uudessa yhteiskunnassa kohdistuvia kysymyksiä kuten akkulturaatioasenteita, sosiaalisia verkostoja ja syrjäytymiskokemuksia. Useissa teoksissa on toki jopa nimeä myöten tarkasteltu "kulttuuria" (esim. Martikainen 2006), mutta kulttuuri ymmärretään useimmiten laajassa "sosiologis-antropologisessa" mielessä jonkin väestöryhmän elämäntapana tai merkitysjärjestelmänä, ylipäätään vieraskielisyytenä tai toisinaan jopa vain ulkomaalaisuuden synonyyminä.

Sen sijaan kulttuuria suppeammassa merkityksessä luovana taiteellisenä työnä, kulttuuriperinnön säilyttämisenä ja taiteellis-kulttuuristen tuotosten välittämisenä (vrt. Heiskanen 2002) on toistaiseksi analysoitu varsin vähän maahanmuuton ja sen seurauksena syntyvän monikulttuurisuuden yhteydessä. Seuraavaksi esitellään lyhyesti eräitä näistä tutkimuksista tai julkaisuista sekä niiden keskeisiä tuloksia, tulkintoja ja päätelmiä.

3.1 Suomalaista tutkimusta

Koska tutkimushanke kohdistuu pääkaupunkiseudulle, ensiksi kannattaa esitellä Riku Perhoniemen ja Inga Jasinskaja-Lahden tutkimusta (2006), jossa on tarkasteltu maahanmuuttajien kotoutumista pääkaupunkiseudulla, vaikka se ei varsinaisesti kulttuuripoliittista tutkimusta olekaan.⁷ Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää maahanmuuttajien akkulturaation ja sopeutumisen nykyistä tilaa, tilanteen muuttumista kymmenen viime vuoden aikana, eroja maahanmuuttajaryhmien ja eri sukupuolten välillä sekä sopeutumista selittäviä tekijöitä ja maahanmuuttajien syrjäytymisriskejä. Seurantatutkimukseen osallistui ihmisiä seitsemästä maahanmuuttajaryhmästä: venäläisiä, virolaisia, etnisesti suomalaisia, vietnamilaisia, turkkilaisia, arabeja ja somaleja.⁸

Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien kotoutuminen on yleisellä tasolla edennyt, joskin hitaasti. Maahanmuuttajien hyvinvointia edistäviä tekijöitä ovat Perhoniemen ja Jasinskaja-Lahden mukaan työllistyminen, hyvä suomen kielen taito, asenneilmapiirin kokeminen myönteisenä, laajat ja tiiviit kontaktit sosiaalisiin verkostoihin, hyvä sosiaalinen tuki ja taloudellinen hyvinvointi.

Maahanmuuttajaryhmien välillä on kuitenkin suuria eroja. Kirjoittajat mainitsevat erityisinä haasteina mm. somalien ja arabien usein kokeman syrjinnän, somalien verrattain yleisen eristäytymispyrkimyksen, sosiaalisen eristäytymisen riskin ja psyykkisen stressin venäläisillä sekä vietnamilaisten sosiaalisten voimavarojen puutteet ja heikon arvion omista kielitaidoistaan (mt., 97-98.) Virolaiset poikkesivat puolestaan muista ryhmistä yleisesti ottaen suotuisan taloudellisen ja työllisyystilanteen, hyvän suomen kielen taidon sekä "kantasuomalaisiin" ulottuvien sosiaalisten verkostojen puolesta (mt., 81-87).

7 Ks. yleisemmin maahanmuuttajien elinoloista pääkaupunkiseudulla Joronen 2005. Teoksen maahanmuuttajapalveluja koskevaa osuutta käsitellään myöhemmin pääkaupunkiseudun strategioiden yhteydessä.

8 Venäläisillä tarkoitetaan venäjänkielisiä maahanmuuttajia Venäjältä, virolaisilla vironkielisiä Viirosta, Latviasta ja Liettuaasta sekä entisestä Neuvostoliitosta, etnisillä suomalaisilla inkerinsuomalaisia maahanmuuttajia entisen Neuvostoliiton alueelta ja arabeilla arabiankielisiä. Vietnamilaisilla, turkkilaisilla ja somaleilla tarkoitetaan kyseisistä maista muuttaneita ihmisiä. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 30.)

Eri ryhmistä erityisesti somalit ja venäläiset samastuivat vahvimmin omiin etnisiin ryhmiinsä ja vähiten suomalaisiin. Etenkin somalien parissa oma etninen identiteetti nähtiin myönteisenä ja tärkeänä (mt., 55-56). Etnisistä suomalaisista ns. paluumuuttajista vain pieni osa piti suomea äidinkielenään, mutta he samastuivat kuitenkin varsin vahvasti suomalaisiin. Näiden tietojen perusteella voidaan olettaa, että tulevaisuudessa ainakin somali- ja venäläistaustaisten väestön varaan tulee syntymään ajallisesti kestäviä etnisiä ja kulttuurisia yhteisöjä, joilla tulee kokonsa puolesta olemaan myös kulttuuripoliittista merkitystä ainakin paikallisesti.

Ilkka Heiskanen ja Ritva Mitchell ovat *Taiteen ja kulttuurin kentät* -teoksen artikkelissaan (2002) tarkastelleet kulttuurivähemmistöjen ja kulttuurioikeuksien kehitystä väestörakenteeltaan monimuotoistuvassa Suomessa. Heidän mukaansa perinteisten vähemmistöjen asema Suomessa parantui ja selkiintyi etenkin 1990-luvulla. Tähän ovat olleet syynä sekä kansainvälisten sopimusten luomat velvoitteet että suomalainen perusoikeuksia koskeva lainsäädännöllinen uudistustyö.

Sen sijaan maahanmuuttajien kulttuuristen oikeuksien kehittämisessä ei heidän mielestään ollut vielä tapahtunut merkittävää edistystä. Yksittäisinä toimenpiteinä he mainitsevat esimerkiksi vuonna 1995 perustetun ulkomaalaiskirjaston, opetusministeriön vuosittain jakamat varat vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasmin vastaiseen työhön, kansalaisuuteen perustuvan syrjinnän kiellon taiteilijoiden apurahojen jakojärjestelmässä, kulttuurikeskus Caisan perustamisen sekä kansalaisjärjestöjen ja yleisradion maahanmuuttajiin tai monikulttuurisuuteen kohdistuvan toiminnan. Taiteellinen ja kulttuurinen työ edellyttää pienessä maassa kuitenkin heidän mielestään julkista tukea, minkä vuoksi tasa-arvoisen tilanteen saavuttamiseksi tarvittaisiin erityisesti pakolaisena tai siirtolaisena maahan tulleiden ulkomaalaisten kohdalla erityistä "suosivaa tukea" (mt., 320-321).

Paikallisesti tarkemmin kohdistettu analyysi on Ritva Mitchellin (2006) kuvaus kulttuurisen monimuotoisuuden edistämisestä kotouttamispolitiikkojen avulla Helsingissä. Se sisältyy monimuotoisuutta eurooppalaisten kaupunkien kulttuurielämässä esittelevään teokseen (Ilczuk & Raj Isar 2006). Kirjoituksessaan Mitchell käsittelee tarvetta synnyttää tai tehdä mahdolliseksi kohtaamiselle ja vuorovaikutukselle luontevia sisä- ja ulkotiloja tai organisaatioita. Tällaisia tiloja voivat olla esimerkiksi rock-konsertit, kaupunkiaukiot ja rautatieasemat. Erityisinä projekteina hän analysoi monikulttuurista taideyhdistystä Kassandraa sekä edellä mainittua kansainvälistä kulttuurikeskus Caisaa.

Caisaa koskeva osuus perustuu Tuula Jorosen (2003) tutkimukseen Helsingin ulkomaalaispolitiikan teoriasta ja käytännöstä, jossa kyseinen kulttuurikeskus toimi tapaustutkimuksen kohteena. Eri lähestymistapoja ja tutkimusmenetelmiä hyödyntäneessä tutkimuksessa osoitettiin, että Caisa oli onnistunut mm.

luomaan maahanmuuttajille myönteistä julkisuuskuvaava, ja näin ehkä vähentänyt vähemmistöihin kohdistuvia ennakkoluuloja ja syrjintää. Se on myös tarjonnut maahanmuuttajille kohtaamispaikan ja valtaväestölle tietoa eri kulttuureista. Se on onnistunut tuomaan yhteen erilaisia toimijoita, maahanmuuttajia ja valtaväestöä, järjestöjä ja virkamiehiä vaihtamaan tietoja ja yhdessä kehittämään maahanmuuttajatyön käytäntöjä. Monille maahanmuuttajille Caisa on myös tarjonnut mahdollisuuden tutustua suomalaiseen työelämään. (Mt., 129.)

Toisaalta Caisa oli myös joutunut vaikeuksiin ensimmäisinä toimintavuosinaan. Vuorovaikutus sen oman viraston eli Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskuksen kanssa oli ollut kitkaista, kun taas yhteistyö kaupungin muiden hallintokuntien kanssa oli toiminut hyvin. Lisäksi se ei ollut kyennyt selviämään tehtävistään sille alun perin suunnatuilla resursseilla.

Joronen nostaa tutkimuksessaan esille myös maahanmuuttajakentän hajanaisuuden ja sen vaikutuksen kunnallisten palvelujen tuottamiselle. Palveluiden käyttäjien odotukset, toiveet, tavoitteet ja vaatimukset ovat hyvin moninaisia. Lisäksi tilanne muuttuu koko ajan aikaisempien ryhmien ja niihin

kuuluvien yksilöiden löytäessä paikkaansa yhteiskunnassa ja uusien ihmisten tullessa maahan ja perustaessa omia sosiaalisia verkostojaan. Julkisia palveluja järjestävien viranomaisten tulisi kuitenkin Jorosen mukaan olla ajan tasalla sen suhteen, mitä maahanmuuttajakentällä kulloinkin tapahtuu. (Mt., 129-130.)

Pasi Saukkonen ja Miikka Pyykkönen (2008) ovat puolestaan osin edellä mainittuun tutkimukseen nojaten tarkastelleet kulttuuripolitiikan ja kulttuurisen monimuotoisuuden kohtaamista Suomessa sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Kirjoittajat korostavat, että uusien vähemmistöryhmien joustava nivoutuminen osaksi kansallista vähemmistöpoliittista järjestelmää ei ole mitenkään itsestään selvä. Suomalaiseen kotouttamispolitiikkaan sisältyvä maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin säilyttämisen korostus ei vielä välttämättä tarkoita, että uusien vähemmistöryhmien kulttuuriset oikeudet toteutuisivat ja että heidän kulttuuritoimintaansa tuettaisiin samalla tavalla kuin historiallisten vähemmistöryhmien ja alkuperäiskansa saamelaisten. Vähemmistöjen tosiasiallisten olosuhteiden ja toimintaedellytysten selville saamiseksi on analysoitava käytännön toimenpiteitä ja verrattava näitä lainsäädännön ja politiikkaohjelmien linjauksiin.

Saukkonen ja Pyykkönen analysoivat myös Helsingin kaupungin kulttuuritarjontaa sekä kulttuurikeskus Caisan kehitystä vuoden 2002 jälkeen pohtien samalla kulttuuripolitiikan ja kotouttamispolitiikan välisen työnjaon ongelmakohtia kunnallisessa kontekstissa. Caisan hallinnollinen toimintaympäristö on Jorosen tekemän tutkimuksen jälkeen huomattavasti rauhoittunut, vaikka tiettyjä jännitteitä olikin yhä havaittavissa. Kulttuurikeskuksen asema kaupungin taiteita ja kulttuuria sekä maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta yhdistävässä toiminnassa on kuitenkin erittäin vahva. Vaikka toimintaa on järjestetty myös muualla kaupungissa kuten Itä-Helsingissä sijaitsevassa kulttuurikeskus Stoassa, tilaisuuksia ja tapahtumia oli syyskaudella 2006 suhteellisen vähän. Tutkimuksen aikana tehdyissä haastatteluissa ja keskusteluissa nousi kuitenkin esille pyrkimyksiä toiminnan laajentamiseen, uusien toimintamallien käyttöönottoon sekä eri hallinnonaloilla tehtyjen uudistusten hyödyntämiseen toisilla aloilla.

3.2 Monimuotoisuuden aika Ruotsissa?

Edellä mainittuihin suomalaisten tutkimusten tuloksiin palataan raportin yhteenvedossa. Parhaan vertailuasetelman tarjoaa kuitenkin Ruotsissa vuonna 2004 tehty tutkimus valtiollisesti rahoitettujen kulttuurilaitosten etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvästä toiminnasta (Pripp, Plisch & Printz Werner 2005).⁹ Tähän *Tid för mångfald* -selvitykseen sisältyy kysely, jossa tutkittiin, kuinka kulttuurilaitosten edustajat itse näkevät laitostensa tavoitteiden saavuttamisen sekä toiminnasta raportoinnin koskien etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden edistämistä kyseisissä instituutioissa. Erytishuomion kohteena olivat organisaation, tuotannon ja yleisön toiminta-alueet. (Mt., 7.)

Taustalla ovat Ruotsin valtiopäivillä vuonna 1996 hyväksytyt päätökset kulttuuripoliittisista tavoitteista. Monimuotoisuusperspektiivistä katsottuna olennaiset tavoitteet jakautuvat kolmeen osaan: tasa-arvotavoite (*jämlikhetsmålet*), monimuotoisuustavoite (*mångfaldsmålet*) ja kulttuurien kohtaamisen tavoite (*kulturmötesmålet*). Tasa-arvotavoite oli tarkemmin muotoiltu työskentelyksi sen puolesta, että kaikki saisivat mahdollisuuden osallistua kulttuurielämään ja kulttuurielämyksiin sekä omaan luovaan toimintaan. Monimuotoisuustavoite piti sisällään kulttuurisen monimuotoisuuden sekä taiteellisen laadun ja uudistumisen edistämisen ja täten kaupallisuuden kielteisten vaikutusten vastustamisen. *Kulturmötesmålet* sisälsi Ruotsissa sijaitsevien eri kulttuurien kohtaamisen lisäksi kansainvälisen kulttuurivaihdon edistämisen. (Mt., 10-15.)

⁹ Kokonaisuudessaan ruotsalaistutkimus piti sisällään kolme osaa: 63 kulttuurilaitokselle lähetetyn kyselyn, vuosi- ja toimintakertomusten kartoituksen etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden osalta sekä 18 kulttuurilaitosta edustaneiden 55 kulttuuritoimijan haastattelut. Tässä yhteydessä hyödynnetään ainoastaan kyselytutkimuksen tuloksia. Ks. koko raportti osoitteessa <http://www.vgregion.se/upload/Mangkulturkonsulenterna/Tid%20f%C3%B6r%20M%C3%A5ngfald.pdf>

Lisäksi muista kulttuuripoliittisista dokumenteista oli löydettävissä asian kannalta olennaisia muita tavoitteita, jotka voitiin muokata taide- ja kulttuurilaitosten edustajille suunnatuiksi kysymyksiksi. Näin ollen heiltä tiedusteltiin esimerkiksi toiminnasta sellaisen yhteiskunnallisen kehityksen edistämiseksi, jota luonnehtii keskinäinen kunnioitus ja suvaitsevaisuus ja jossa etnistä, kulttuurista, kielellistä ja uskonnollista monimuotoisuutta hyödynnetään positiivisena voimavarana. Myös syrjinnän, muukalaisvihamielisyyden ja rasmin vähentämiseen osallistumisesta kysyttiin (ks. taulukossa 5 "yhteiskuntakehitys"). Lisäksi kysyttiin toimenpiteistä toiminnan saatavuuden lisäämiseksi, kävijämäärien lisäämiseksi sekä uusien kävijöiden saavuttamiseksi ("saatavuus ja saavutettavuus") sekä toimenpiteistä esimerkiksi kulttuurisen taustan paremman peilautumisen ja erilaisten näkökulmien merkitystä koskevan keskustelun lisäämiseksi ("peilautuminen"). (Mt., 10-15.)

Vastaajat pitivät tavoitteiden saavuttamisen astetta kaikkineen melkoisen korkeana (taulukko 5), joskin eri instituutioryhmien välillä on suuria eroja (mt., 3).¹⁰ Pisimmälle on päästy toiminnan saatavuuden ja saavutettavuuden edistämässä sekä keskinäistä kunnioitusta ja suvaitsevaisuutta edistävässä yhteiskuntakehityksessä. Kulttuurien kohtaamisen tavoitteen saavuttamisessa eri mieltä olevien osuus oli selvästi korkeampi kuin muualla. Tutkijoiden mukaan tämä johtuu siitä, että mitä konkreettisemmin tavoite on muotoiltu, sitä alemmaksi arvioidaan tavoitteen saavuttamisen aste (mt., 6).

Suhteellisen suuri määrä niitä vastaajia, joilla ei ollut täsmällistä käsitystä tavoitteen saavuttamisesta, kertoo asian mittaamisen vaikeudesta. Osittain se johtunee myös siitä, että vastaajilla saattoi olla vaikeuksia tietää varmasti, mitä esimerkiksi monimuotoisuudella tarkoitetaan. Vastaajien käsitykset termin *mångfald* sisällöstä poikkesivatkin varsin suuresti toisistaan."

Taulukko 5. Etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvien tavoitteiden saavuttaminen julkisesti tuetuissa ruotsalaisissa kulttuurilaitoksissa, % vastaajista¹²

	Täysin samaa mieltä	Ei täsmällistä käsitystä	Eri mieltä
Tasa-arvo	72,2	23,3	4,5
Monimuotoisuus	69,2	24,8	6,0
Kulttuurien kohtaaminen	60,8	23,1	16,2
Yhteiskuntakehitys	78,4	17,9	3,7
Saatavuus ja saavutettavuus	80,2	16,0	3,8
Peilautuminen	63,4	28,2	8,4

10 Toiminta-alueiden vertailu on kuitenkin hyvin ongelmallista useimpien kategorioiden pienuuden ja merkittävän sisäisen hajonnan vuoksi. Vastaajat kuuluivat viiteen instituutioryhmään (suluisissa vastaajien lukumäärä): 1) teatteri, tanssi ja orkesteri (14), museot ja näyttelyt (102), kuvataide, muotoilu ja taidekäsityö (10), arkistot ja kulttuuriympäristö (7) sekä kirjallisuus, uskontokunnat ja elokuva (7).

11 Avoimet vastaukset käsitteen määrittelyssä on jaettu seuraaviin kategorioihin: monimuotoisuus antropologisesta perspektiivistä, monimuotoisuus esteettisestä näkökulmasta ja monimuotoisuus universaalista perspektiivistä. Ensimmäinen luokka pitää sisällään esimerkiksi seuraavia luonnehdintoja: "avoimuus kaikkia kulttuureja kohtaan", "erilaisten traditioiden, kulttuurien ja arvostusten kohtaaminen", "kyky nähdä asioita monista eri perspektiiveistä" sekä moninaisuus etnisyytenä, kulttuurina, uskontona, kielenä, ikänä, sukupuolena, koulutustaustana, seksuaalisena suuntautuneisuutena ja vammaisuutena. Esteettisestä näkökulmasta moninaisuus ymmärrettiin esimerkiksi kulttuurielämän eri genreinä ja kulttuuri-toiminnan sisältöinä sekä erilaisina kulttuurisina ilmaisu- ja muotoilumuotoina. Universaalisuus ilmeni puolestaan esimerkiksi käsityksenä kaikkien ihmisten yhdenvertaisuudesta etnisestä, kulttuurisesta tai sosiaalisesta taustasta huolimatta sekä kaikkien ihmisten mahdollisuutena osallistua kulttuurielämään ja päästä käsiksi omaan kulttuuriperintöönsä. (Mt., 19-20.)

12 Pyöristysten johdosta rivien loppusumma voi olla yli 100 %.

Miltei kaikissa kulttuurilaitoksissa ulkomaalaistaustaisia ihmisiä pidettiin kuitenkin tärkeänä kohderyhmänä ja laitosten toimia näiden saamiseksi kiinnostumaan instituutioiden toiminnasta pidettiin riittämättöminä. Kaikissa instituutioryhmissä ajateltiin, että taloudellisten resurssien lisääminen oli avainasemassa tavoitteiden paremman saavuttamisen kannalta. Suhteellisen tärkeinä pidettiin myös monimuotoisuustyöhön korvamerkittyjä rahoja ja sekä henkilökunnan että yleisön ja palveluiden käyttäjien asennemuutosta. Vastauksissa ehdotettiin myös yhteistyön lisäämistä koulujen ja nuorison kanssa etenkin niillä alueilla, joilla asuu paljon maahanmuuttajia, sekä maahanmuuttajajärjestöjen kanssa (mt., 15-19).

Vastaajien mielestä laitosten tulisi palkata lisää ulkomaalaistaustaisia tai muita kieliä kuin ruotsia puhuvia ihmisiä uusien kohderyhmien kanssa työskentelemiseksi. Kyselyyn osallistuneiden laitosten henkilökunnasta 72-90 prosenttia oli "täysin" ruotsalaisia (*helsvensk*). Ulkomaalaistaustaisten¹³ osuus oli kaikista pienin museoiden ja näyttelyiden kategoriassa, joka oli puolestaan vastaajaluokista selvästi suurin. Taustaltaan afrikkalaisten, aasialaisten tai latinalais-amerikkalaisten työntekijöiden osuus oli vain kahdesta kuuteen prosenttia.

Lisäksi suurin osa ulkomaalaistaustaisista työntekijöistä oli palkattu varsinaisten luovien tai taiteellisten tehtävien sijaan esimerkiksi myymälähenkilökuntaan, kiinteistöhuoltoon, vastaanottoon tai tekniseen henkilökuntaan. Monet olivat myös määräaikaisessa työsuhteessa. Tutkijoiden mukaan ulkomaalaistaustaisten löytäminen kulttuurilaitosten johtotehtävistä on hyvin harvinaista. Vain harvat vastaajista pitivät kuitenkin kiintiöitä hyvänä menetelmänä ulkomaalaistaustaisten osuuden kasvattamiseksi. (Mt., 21-29.)

13 Ulkomaalaistaustaisella tarkoitettiin tässä ruotsalaisessa tutkimuksessa sellaisia ihmisiä, jotka ovat syntyneet ulkomailla tai joiden vanhemmista vähintään toinen on syntynyt ulkomailla. Kaikki kyselyyn osallistuneet eivät vastanneet tätä asiaa koskeviin kysymyksiin, koska heidän laitoksessaan oli tehty periaatteellinen päätös olla rekisteröimättä henkilökuntansa syntymämaata. (Mt., 8-9.)

4 Pääkaupunkiseudun strategiat ja ohjelmat

Suomalaisen laitoskyselyn tulosten sijoittamiseksi omaan paikalliseen ja kansalliseen yhteyteensä kannattaa tarkastella hieman syvällisemmin pääkaupunkiseudun kuntien aiheen kannalta olennaisia strategioita ja ohjelmia sekä näiden kehitystä. Seuraavaksi analysoidaan kaupunkeja keskenään vertaillen pääkaupunkiseudun ulkomaalais- tai kotouttamispoliittisia ohjelmia, kulttuuripoliittisia strategioita ja visioita sekä seudullisia visioita ja kaupunkien yhteisstrategioita. Tarkoituksena on saada selville, miten taide ja kulttuuri ilmenevät kunnallisessa kotouttamispolitiikassa ja kuinka maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät kaupunkien taide- ja kulttuuripoliittisissa linjauksissa. Aluksi tarkastellaan kuitenkin erikseen suomalaisten hyvinvointipalvelujen uusiin olosuhteisiin sopeuttamisen kannalta olennaista normaalipalvelujen periaatetta.

4.1 Normaalipalvelujen periaate

Suomen ulkomaalaispolitiikan keskeinen linjaus on ns. normaalipalvelujen periaate. Tämä linjaus esitettiin ensimmäisen kerran pakolaisasiain neuvottelukunnan mietinnössä vuonna 1989, ja se kirjattiin sittemmin myös pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan mietintöön (1994) sekä vuonna 1999 voimaan tulleeseen kotouttamislakiin (laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta, 493/1999). Tämän periaatteen mukaan maahanmuuttajille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseksi ei tule perustaa erillisiä, pysyviä organisaatioita. Palvelut tulee järjestää ns. normaalipalveluina, eli kunkin viranomaisen edellytetään huolehtivan omaan toimialaansa kuuluvista tehtävistä myös pakolaisten osalta.¹⁴

Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei maahanmuuttajien mahdollisia erityistarpeita olisi tunnustettu. Valtakunnallisten linjausten henki on jo 1980-luvun lopulta lähtien ollut se, että kuntien tulee kehittää palvelujärjestelmäänsä siten, että kullakin palvelusektorilla otetaan huomioon myös muodostumassa olevien uusien pysyvien vähemmistöjen tarpeet. Pakolaisasiain neuvottelukunnan mukaan Suomen tuli:

"(...) kehittää yhteiskuntaansa ja ihmisten asenteita sitä silmällä pitäen, että suomalaisessa yhteiskunnassa tulee olemaan pysyvästi tai määräaikaisesti nykyistä enemmän ulkomaalaistaustan omaavia ihmisiä." (Pakolaisasiain neuvottelukunta 1989, 38-39 ja pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta 1994, 1-2 ja 33.)

Keskeisimmiksi maahanmuuttajien tarvitsemiksi palveluiksi on listattu asumispalvelut, työvoimapalvelut, opetuspalvelut, sosiaali- ja terveyspalvelut, oikeusapupalvelut, kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut sekä tiedotuspalvelut. Suurin osa näistä palveluista on ollut kuntien järjestämisvastuulla, ja valtio on osallistunut niiden rahoitukseen valtionosuuksien kautta. Tasa-arvoisen kohtelun tavoitteen saavuttamiseksi maahanmuuttajille on lisäksi järjestetty joitain erityispalveluja, kuten tulkkaus- ja tiedotuspalveluja, aikuisten kieli- ja yhteiskuntatietouspainotteista maahanmuuttajakoulutusta sekä lasten oman äidinkielen opetusta. Näiden erityispalveluiden järjestäminen on ollut valtion vastuulla. (Pakolaisasiain neuvottelukunta 1989, 8-10, 32 ja 38-39; Kokkarinen 1993, 7-9; Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta 1994, 32-34.)

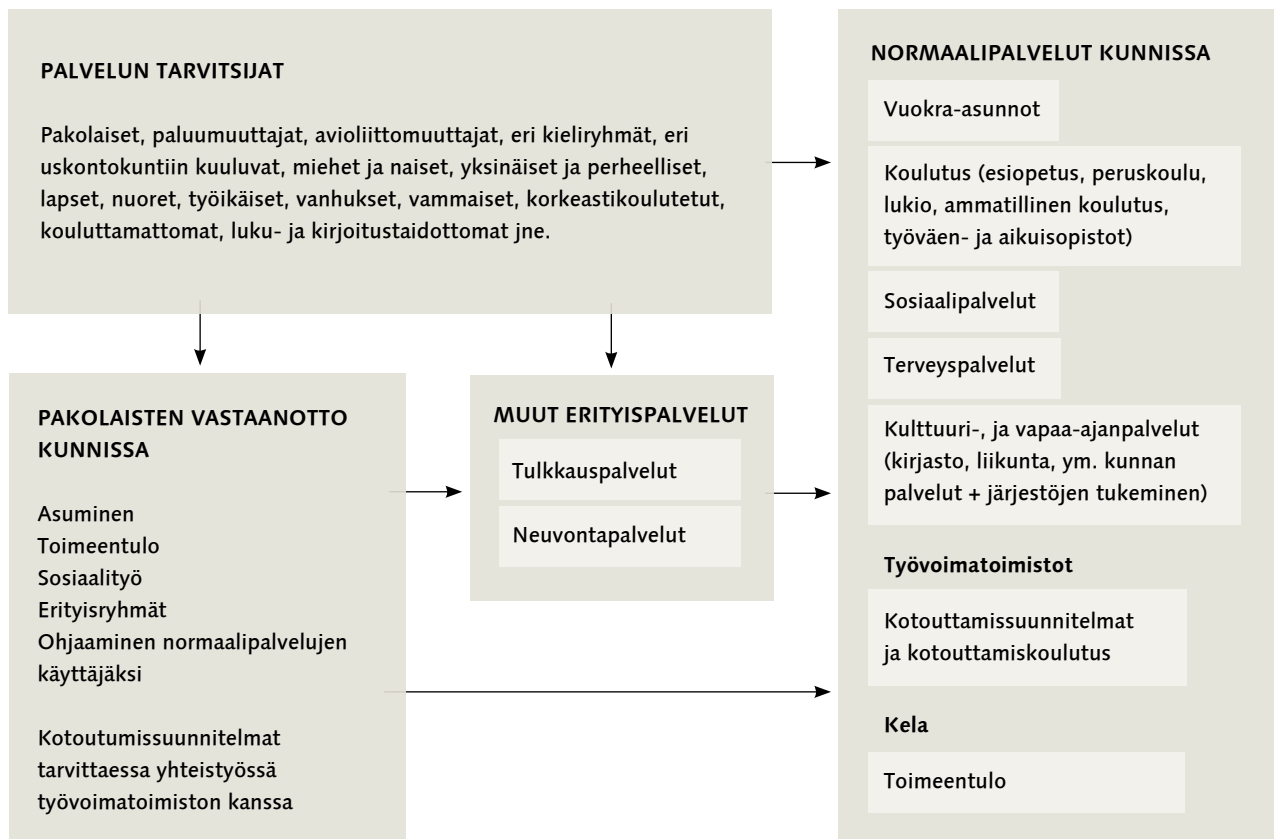
¹⁴ 1990-luvun alun jälkeisessä suomalaisessa ulkomaalaispolitiikassa nimenomaan pakolaisten asema ja heidän tarpeensa olivat keskeisessä asemassa, mikä näkyy esimerkiksi monien neuvottelukuntien nimissä ja lainsäädännöllisissä painotuksissa. Muita maahanmuuttajaryhmiä on sittemmin sisällytetty lainsäädäntö- ja ohjelmatyöhön.

1990-luvun lopulta lähtien kuntien toimintaa on ohjannut myös vuonna 1999 voimaan astunut kotouttamislaki. Siinä määriteltiin tarkemmin sekä ulkomaalaispolitiikan valtakunnalliset tavoitteet että kuntien ja valtion velvoitteet maahanmuuttajien kotouttamisessa. Kotouttamislain keskeinen asia sisältyy itse kotoutumisen määritelmään. Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kotouttamisella tarkoitetaan vastaavasti viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja. Seppo Paanasen (2005, 177-178) mukaan suomenkielinen termi keksittiin juuri siksi, että haluttiin välttää "integraatioon" vahvemmin liitettyjä sulautumisen ja oman identiteetin menettämisen mielikuvia.

Kotouttamislaki velvoittaa kunnat tekemään omat kotouttamisohjelmansa. Pääkaupunkiseudulla tämä ohjelmatyö käynnistyi itse asiassa jo ennen lain voimaan tuloa 1990-luvun alussa. Lakiin perustuvan ohjauksen puuttumisesta huolimatta pääkaupunkiseudun kuntien ulkomaalaispoliittisista ohjelmista tuli sekä rakenteeltaan että hengeltään hyvin samanlaisia, koska kaikissa pohjana olivat pakolaisten vastaanotosta saadut kokemuksia ja niiden myötä vakiintuneet käytännöt sekä kuntien tiivis yhteistyö 1990-luvun kaupunkiohjelmien ja ESR-projektien puitteissa. Kaikki ohjelmat on rakennettu normaalipalvelujen periaatteen pohjalta. (Joronen 2005, 78-82.)

Palvelujärjestelmän rakenne käy ilmi oheisesta kuviosta. Pakolaisten vastaanottoa lukuun ottamatta maahanmuuttajien edellytetään siis käyttävän samoja palveluja kuin kantaväestökin Pääkaupunki-seudulla pakolaisten ohjaaminen normaalipalvelujen käyttäjiksi on tapahtunut sitä varten perustetuissa erillisissä palveluyksiköissä jo 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Myös paluumuuttajat pääsivät kaikissa pääkaupunkiseudun kunnissa näiden vastaanottopalvelujen piiriin jo 1990-luvun kuluessa. Muiden maahanmuuttajaryhmien neuvontaan näiden yksiköiden voimavarat eivät ole sielläkään riittäneet, vaan esimerkiksi avioliittosiirtolaisten ja työluvalla tulleiden on edellytetty itsenäisesti hakeutuvan suoraan normaalipalvelujen käyttäjiksi. Kaikille maahanmuuttajille tarkoitettuja neuvontapalveluja on alettu systemaattisemmin järjestää vasta 2000-luvun puolella. Kuvio osoittaa samalla myös sen, että kulttuuripalvelut on laskettu kuuluviksi nimenomaan normaalipalveluiden piiriin.

Kuvio 3. Maahanmuuttajien palvelut pääkaupunkiseudun kunnissa

Kunnilla on Suomessa suhteellisen paljon liikkumavaraa siinä, millä tavalla ulkomaalaisille ja maahanmuuttajille suunnatut palvelut järjestetään. Niinpä normaalipalvelujen periaatteen tulkinnat ovat vaihdelleet kunnasta toiseen. Joissain kunnissa on lähdetty siitä, että maahanmuuttajien tulo palvelujen käyttäjiksi ei edellytä mitään erityistoimia. Pääkaupunkiseudulla periaatetta on alusta lähtien tulkittu siten, että uusien asiakasryhmien tarpeisiin vastaaminen edellyttää kaikkien palvelusektorien kehittämistä. Pääkaupunkiseudun kunnat ovatkin pyrkineet jatkuvasti kehittämään palvelujärjestelmiään sekä kukin erikseen että kaikki yhdessä seudullisen ja valtakunnallisen yhteistyön puitteissa.

2000-luvulla on alettu kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota myös erilaisten ohjaus- ja neuvontapalveluiden kehittämiseen. Esimerkiksi Helsingissä aiemmin projektipohjaisena toiminut, maahanmuuttajille omakielistä neuvontaa tarjonnut palvelu vakinaistettiin vuonna 2004. Espoon ja Vantaan alueelliset neuvonta- ja toimintakeskukset tarjoavat vastaavanlaista palvelua. Seudullisen yhteistyön puitteissa kunnat ovat kehittäneet myös internet-pohjaista tietokantaa neuvontapalvelujen tueksi (Selma). Lisäksi Helsinki on yhdessä eräiden muiden suurten kaupunkien ja työministeriön kanssa kehittänyt Infopankin nimellä kulkevaa internet-pohjaista omakielistä palvelua maahanmuuttajille. (Joronen 2005, 71-75.)

4.2 Kulttuuri ja taide pääkaupunkiseudun ulkomaalaispoliittisissa ohjelmissa

Ulkomaalaispoliittisen ohjelman valmistelu käynnistyi Helsingissä 1990-luvun alussa. Kaupungin johtajiston asettaman ulkomaalaisasiain työryhmän mietintö valmistui vuonna 1991, ja sen työtä jatkoi vuonna 1993 asetettu Helsingin ensimmäinen ulkomaalaisasiain neuvottelukunta. Ulkomaalaisasiain työryhmän mukaan:

"Helsingin ulkomaalaispolitiikan tavoitteena on mahdollistaa kaupungin muuttuminen kansainväliseksi, monikulttuuriseksi pääkaupungiksi, jossa ulkomaalaisilla on tasavertaiset oikeudet kunnan palveluiden käyttöön sekä mahdollisuus integroitua Helsinkiin oman kieli- ja kulttuuritaustansa säilyttäen".
(Helsingin kaupunginkanslia 1991, 4)

Tässä muodossa kaupungin tavoitteet kirjattiin myös Helsingin kaupunginvaltuuston vuonna 1995 vahvistamaan ensimmäiseen ulkomaalaispoliittiseen ohjelmaan. Neuvottelukunta katsoi, että ulkomaalaisten integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan tuli toteuttaa ohjaamalla maahanmuuttajat normaalipalvelujen piiriin, mutta palvelujärjestelmää tuli samalla kehittää vastaamaan aiempaa paremmin monikulttuuristuvan väestön tarpeita (Helsingin kaupunginkanslia 1995).

Ohjelmassa määriteltiin erikseen ne palvelut, joita maahanmuuttajille tuli tarjota kunnan normaalin palveluvalikoiman lisäksi. Kaupungin tehtäväksi katsottiin maahanmuuttajien oman äidinkielen opetus sekä tarvittavan omakielisen materiaalin tuottaminen ja sen saatavuuden turvaaminen. Muilta osin oman kulttuurin ylläpitämiseen liittyvien palveluiden katsottiin olevan pääasiassa etnisten yhteisöjen itsensä ja järjestöjen vastuulla. Kaupungilla katsottiin olevan lähinnä yhteistyökumppanin rooli.

Vuonna 1999 vahvistettu ja vuonna 2006 edelleen voimassa oleva kotouttamisohjelma ei tuonut mitään olennaista muutosta aikaisempaan. Pikemminkin siinä vain kirjattiin ne periaatteet, joita oli käytännössä jo vuosia noudatettu Helsingin maahanmuuttajatyössä:

"Helsingin kaupungin tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista tukemalla suomen kielen oppimista, koulutusta, työllistymistä ja osallistumista kulttuuri- ja vapaa-ajantoimintaan sekä osallistumista ja vaikuttamista maahanmuuttajia koskevien asioiden valmisteluun ja suunnitteluun. Kotoutumisen onnistuminen edellyttää maahanmuuttajilta aktiivisuutta kotoutumiseen tarvittavien tietojen ja taitojen hankinnassa.

Kaupunki tukee myös maahanmuuttajien oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä mm. tarjoamalla oman äidinkielen opetusta ja tukemalla maahanmuuttajien omaa toimintaa. Lisäksi on tärkeää edistää suvaitsevaisuutta kaupungin palvelutarjonnassa ja asukkaiden keskuudessa.”(Helsingin kaupunki 1999, 16.)

Kulttuuria ja vapaa-aikaa käsittelevät linjaukset on ohjelmassa ryhmitelty viiteen ryhmään sen mukaan, mikä virasto tai lautakunta mistäkin toiminnasta kaupungissa vastaa. Omat alalukunsa ovat saaneet kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa, kaupunginkirjasto, nuorisoasiainkeskus ja liikuntavirasto. Lisäksi omalla lukunsa on ryhmä "muut". Siihen on koottu sellainen toiminta, joka ei ole minkään yksittäisen viraston vastuulla, kuten erilaiset ESR-projektit ja kansalaisjärjestöjen toiminta. (Mt., 39-43.)

Caisan toiminnan tavoitteeksi on asetettu *"tukea monikulttuurisen kaupungin kehittymistä edistämällä eri kulttuureja edustavien ihmisten vuorovaikutusta ja antamalla tietoa eri kulttuureista"*. Näiden tavoitteiden toteuttamiseen liittyen puhutaan Caisan monikulttuurisesta henkilökunnasta, joka mahdollistaa omakieliset palvelut, eri kansallisuuksien juhlista, monikulttuurisuusasiantuntemuksesta jne. Helsingin kulttuuri-asiainkeskuksen muihin toimipaikkoihin tai toimintamuotoihin ei ohjelmassa viitata kertaakaan, joten kulttuuri-asiainkeskuksen sisällä maahanmuuttajien palvelut on ilmeisesti ollut tarkoitus keskittää Caisaan.

Helsingin kaupunginkirjaston toiminnasta tuodaan esiin kirjaston monikulttuurinen tarjonta, joka *"laajentaa valtaväestön tuntemusta vieraista kulttuureista"*, ja maahanmuuttajaväestölle suunnatusta tarjonnasta vieraskielinen kirjallisuus, eri kansallisuuksien musiikki sekä monikulttuuriset tietoverkkopalvelut ja valtakunnallinen ulkomaalaiskirjasto.

Helsingin nuorisoasiainkeskuksen tavoitteet on kotouttamisohjelmassa määritelty seuraavasti:

"Nuorisoasiainkeskuksen toiminnan lähtökohtana on normaaliusperiaatetta tukeva selektiivinen palvelupolitiikka. Palvelut ovat tasavertaisesti kaikkien nuorisoryhmien käytössä etnisestä taustasta riippumatta. Lisäksi pyritään tehostamaan maahanmuuttajille suunnattua tiedotusta ja kehittämään palveluja etnisten ryhmien erityistarpeisiin. Maahanmuuttajat huomioidaan nuorisoasiainkeskuksen henkilökunnan koulutuksessa ja rekrytoinnissa.”(Mt. 41.)

Tavoitteena on maahanmuuttajanuorten saaminen mukaan taidetoimintaan joko osallistumalla kantaväestön nuorten kanssa yhteiseen toimintaan tai tekemällä omia kulttuurituotantoja sekä esiintymään nuorisoasiainkeskuksen järjestämissä tilaisuuksissa. Myös sukupuolierot on huomioitu siten, että muslimityttöjen saamiseksi mukaan oltiin valmiita perustamaan erityisiä tyttöjen huoneita.

Helsingin nuorisoasiainkeskuksessa maahanmuuttajatyötä oli tehty 1990 luvun alusta lähtien, ja sillä oli myös vuonna 1996 valmistunut oma ohjelmansa *Monikulttuurinen nuorisotyö Helsingissä* (Danska ym. 2006). Sittemmin nuorisoasiainkeskus on työstänyt myös uuden monikulttuurisuusohjelman (ks. tarkemmin Honkasalo 2007).

Helsingin kotouttamisohjelmassa suositaan sellaisia väljiä muotoiluja kuten *"kehitetään"*, *"pyritään"*, *"voidaan"* ja *"tavoitteena on"*. Pääkaupunkiseudulla alkuvuodesta 2007 voimassa olleista muista ulkomaalaispoliittisista ohjelmista Espoon ja Vantaan ohjelmat on puettu täsmällisempien päätösehdotusten muotoon. Tämä ero selittynee ainakin osittain sillä, että Espoon ja Vantaan ohjelmien valmistelusta vastasivat luottamusmiespohjalle rakentuneet neuvottelukunnat. Helsingissä ei valmisteluvaiheessa ollut suoraa yhteyttä päätöksentekoon, vaan valmistelu tehtiin puhtaasti virkamiestyönä. Naapurikunnat ovat myös voineet hyödyntää Helsingin kokemuksia omassa ohjelmatyössään, sillä Helsingin ensimmäinen ohjelma oli jo luottamusmieselinten vahvistama ja uusi ohjelmakin valmisteilla siinä vaiheessa, kun työ naapurikunnissa vasta käynnistyi.

Muuten naapurikuntien ulkomaalaispoliittiset ohjelmat on tehty hyvin samanlaisista lähtökohdista kuin Helsinginkin ohjelmat. Espoon kotouttamisohjelmassa (2000) yleisenä tavoitteena on:

"(...) edistää kaikkien maahanmuuttajien – siirtolaisten, pakolaisten ja paluumuuttajien – kotoutumista eli integroitumista, tasa-arvoa ja valinnan vapautta toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen (mm. suomen/ruotsin kielen taidon) saavuttamista. Näiden rinnalla oman äidinkielen ja kulttuurin vaaliminen nähdään sekä maahanmuuttajien että koko yhteiskunnan etuna." (Mt. 8.)

Kulttuurin ja vapaa-ajan kohdalla korostetaan erityisesti, että:

"Tavoitteena on kaikkien asiakasryhmien osalta lisätä henkistä ja fyysistä hyvinvointia, luovuutta ja kykyä selviytyä elämässä. Maahanmuuttajien kotouttamisessa tavoitteena on antaa mahdollisuuksia virikkeeseen vapaa-ajantoimintaan, oman kulttuurin säilyttämiseen ja esille tuomiseen, kontaktien luomiseen pääväestöön ja muihin väestöryhmiin sekä suomalaisen elämäntapaan ja ajatteluun tutustumiseen myönteisessä ja innostavassa ilmapiirissä." (Mt. 51.)

Espoon ohjelmassa pohditaan esimerkiksi oman äidinkielen merkitystä eri taidemuotojen vastaanotossa ja taidekasvatuksessa. Myös maahanmuuttajataiteilijoiden toiminnan tukeminen tuodaan esiin. Espoossa sijaitsevien museoiden roolia korostetaan siltä osin kun tavoitteet liittyvät suomalaisen kulttuuriperinnön välittämiseen maahanmuuttajille ja valtaväestön tutustuttamiseen muiden maiden kulttuuriperintöön.

Lisäksi kantaväestön ja maahanmuuttajien henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen perustuvaa kulttuurivaihtoa pidetään Espoossa tärkeänä. Toimintamuotoina tuodaan esiin eri kansallisuusryhmiin kuuluvien maahanmuuttajien kouluissa pitämät kulttuurikurssit. Kantaväestön ja maahanmuuttajien välisen vuorovaikutuksen ja maahanmuuttajien oman toiminnan uskotaan myös Espoossa – samoin kuin Helsingissä – toteutuvan parhaiten, jos sille on varattu oma paikkansa. Monikulttuurisuuskeskuksen perustaminen onkin yksi ohjelman konkreettisista tavoitteista.

Vantaan monikulttuurisuusohjelma (Vantaan maahanmuuttaja-asiain neuvottelukunta 2002) on pääkaupunkiseudun ulkomaalaispoliittisista ohjelmista yksityiskohtaisin. Useimpien palvelusektorien tavoitteiden yhteydessä on esitetty myös niiden toteutumisen edellyttämät konkreettiset toimenpiteet ja resurssit sekä yksilöity toteuttamisesta vastuussa olevat tahot. Vantaan monikulttuurisuusohjelma on ohjelmista ainoa, joka on selvästi suunnattu myös itse maahanmuuttajaväestölle. Sen tiivistelmä on käännetty Vantaan maahanmuuttajien yleisimmin puhumille kielille: suomen ja ruotsin lisäksi englanniksi, viroksi, venäjäksi, somaliksi, vietnamiksi, albaniksi ja arabiaksi.

Vantaan monikulttuurisuusohjelmassa yleiset tavoitteet on muotoiltu seuraavasti:

"Vantaan kaupungin arvojen, oikeudenmukaisuuden, avoimuuden, luovuuden ja tuloksellisuuden mukaisesti monikulttuurisuusohjelman tavoitteena on kehittää kaupungin palvelut monikulttuurisesti osaaviksi ja tasokkaiksi. Päämääränä on syrjinnästä vapaa, eettisesti korkeatasoisesti ja oikeudenmukaisesti väestöään palveleva kaupunki, jossa erilaisten ihmisten on hyvä elää. Toimimalla yhdessä eri kieli- ja kulttuuritaustaisten asukkaiden kanssa tavoitteena on saada heidät kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja vantaalaisiksi sekä saada kulttuurinen monimuotoisuus ja arvojen vuoropuhelu kaupungin voimavaraksi." (Mt. 11.)

Vantaallakin korostetaan, että kaupungin järjestämä kulttuuritarjonta on tarkoitettu kaikille kuntalaisille, myös maahanmuuttajaväestölle. Tarjonnan painopiste on lapsille ja nuorille tarkoitetuissa tilaisuuksissa. Vantaan kaupunginkirjasto on sitoutunut tuottamaan monikulttuurisia kirjastopalveluja hankkimalla erikielisiä aineistoja, palkkaamalla maahanmuuttajataustaista henkilöstöä ja kouluttamalla

henkilökuntaansa monikulttuurisuusasioissa. Maahanmuuttajien omaa kulttuuritoimintaa kaupunki on varautunut tukemaan kohdeavustuksin ja järjestämällä vuosittaisia monikulttuurisuustapahtumia yhteistyössä järjestöjen ja muiden tahojen kanssa.

Kantaväestön ja eri etnisten ryhmien vuorovaikutuksen uskotaan myös Vantaalla toteutuvan parhaiten monikulttuurisuuskeskuksen tyypisessä toimintakeskuksessa. Ohjelmassa esitetäänkin Silkin Portin siirtämistä kulttuuripalvelujen vastuulle ja sen muuttamista kulttuurikeskukseksi. Maahanmuuttajien alueellisen identiteetin vahvistamiseksi ohjelmassa ehdotetaan myös rakennettavaksi yhdessä maahanmuuttajaryhmien kanssa suunniteltavia teemapuistoja. Näissä voisi ohjelman mukaan olla elementtejä eri kulttuureista. Osa puistoista voitaisiin antaa maahanmuuttajajärjestöjen ja -yhteisöjen hoitoon näiden kummipuistoiksi.

Kauniaisten kaupungin tavoitteet ovat hyvin yhdenmukaisia naapurikaupunkien tavoitteiden kanssa. Kauniaisten vuonna 2006 vahvistetun kotouttamisohjelman tavoitteet perustuvat kaupungin arvoihin, joita ohjelman mukaan ovat palvelualltius, uudistusmyönteisyys, suvaitsevaisuus, taloudellisuus ja avoimuus. Suvaitsevaisuus määritellään ohjelmassa seuraavasti:

"Suvaitsevaisuus on kaikkien tasa-arvoista kohtelua, erilaisuuden kokemista voimavaraksi ja eri kulttuurien kohtaamista ja rinnakkaiseloä sosiaalisen eheyden ja oikeudenmukaisuuden luomiseksi"(mt. 6).

Maahanmuuttajien oman kulttuurin ylläpitämisen tukeminen on mainittu yhtenä niistä viidestä toimenpidealueesta, joiden avulla syrjintää pyritään Kauniaisissa ehkäisemään ja tasa-arvoa edistämään:

"Maahanmuuttajien mahdollisuutta oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen tuetaan päiväkodeissa, koulussa ja kansalaisopistossa. Kirjasto tukee maahanmuuttajia auttamalla tilaamaan ja löytämään omakielistä materiaalia. Kirjastossa ja kulttuuritoimessa voidaan järjestää näyttelyitä maahanmuuttajien kulttuuriin liittyen." (Mt. 10.)

Muut neljä ohjelmassa mainittua toimenpidealuetta ovat myönteisen kanssakäymisen edistäminen kantaväestön ja maahanmuuttajien välillä, tasa-arvon edistäminen palvelutilanteissa ja maahanmuuttajien osallisuuden tukeminen, yhdenvertaisuuden toteutumisesta ja henkilöstön osaamisesta huolehtiminen kaupungin henkilöstöpolitiikassa sekä syrjinnän ehkäisy ja siihen puuttuminen. Palveluissa ensisijaisesti tavoitteena on huolehtia maahanmuuttajia työssään kohtaavan henkilöstön monikulttuurisuusosaamisesta ja kielellisen tuen tarjoaminen asiakkaille.

Kulttuuria taiteena käsitellään lähinnä kirjastopalvelujen, kulttuuritoimen ja nuorisotoimen palveluiden yhteydessä. Kauniaisissakin korostetaan kulttuuritarjonnan olevan tarkoitettu kaikille. Kulttuuritoimen tavoitteena on ohjelman mukaan järjestää kulttuuri-, taide- ja muita yleisötapahtumia, jotka lisäävät suvaitsevaisuutta ja edistävät eri kulttuureja edustavien ihmisten vuorovaikutusta. Maahanmuuttajien kotouttamisessa on myös tavoitteena antaa mahdollisuus oman kulttuurin säilyttämiseen ja sen esille tuomiseen sekä suomalaiseen elämäntapaan ja ajatteluun tutustumiseen.

Kotouttamislain myötä kunnat on veloitettu myös seuraamaan kotouttamisohjelmiensa toteutumista. Seuranta on tehtykin lukuun ottamatta Kauniaisissa, jossa ohjelma on niin tuore, ettei seuranta vielä ole käytettävissä. Helsingin kotouttamisohjelman toteutumisen ensimmäiseen seurantaan vuosina 1999-2003 kulttuuri ja vapaa-aikasektori ei sisällynyt. Maahanmuutto- ja kotouttamisasiain neuvottelukunnan vuonna 2006 valmistelemassa uudessa ohjelmaluonnoksessa nimeltä Helsinki mahdollisuuksien kaupunki kulttuuria ja vapaa-aikaa koskevat tavoitteet ja muotoilut noudattelevat vuoden 1999 kotouttamisohjelman linjauksia.

Vantaan monikulttuurisuusohjelman seurantaraportin (Vantaan kaupunki 2003) mukaan nuorisotoimen ja kulttuuritoimen toiminta on toteutunut paljolti monikulttuurisuusohjelman tavoitteiden mukaisesti. Toimintaan on sisällynyt niin taidetoimintaa ja eri kulttuurien esittelyä kuin maahanmuuttajien perehdyttämistään suomalaiseen arkeen. Myös maahanmuuttajien oman kulttuuriperinnön säilyttämiseen liittyvää toimintaan on tuettu.

Espoon kotouttamisohjelman seurannassa (Espoon kaupunki 2005) tuodaan esille kaupungin kulttuuritoimen ja kulttuurilaitosten monipuolinen kansainvälinen tarjonta. Samalla kuitenkin todetaan, ettei maahanmuuttajataustainen väestö välttämättä ole löytänyt taidelaitosten tarjontaa parhaalla mahdollisella tavalla. Espoon kulttuuritoimen muu maahanmuuttajatoiminta, kaupunginkirjaston ja nuorisosiainkeskuksen toiminta on raportin mukaan ollut hyvin aktiivista ja myös saavuttanut kohderyhmänsä. Kirjasto on hankkinut aineistoja monilla eri kielillä, palkannut maahanmuuttajataustaisia kirjastovirkailijoita ja kehittänyt heidän työhön perehdyttämistään, järjestänyt vieraskielisiä satutunteja ja teatteriesityksiä, organisoinut yhteistyössä järjestöjen ym. kanssa eri kulttuureihin tutustuttavia työpajoja ja tapahtumia sekä tarjonnut tiloja eri maahanmuuttajaryhmien kulttuuriperintöä esittelevälle näyttelylle. Nuorisosiainkeskus on järjestänyt maahanmuuttajanuorille kerhotoimintaa ja myös taidetoimintaa.

4.3 Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus pääkaupunkiseudun kulttuuristrategioissa ja visioissa

Helsinki on toiminut edelläkävijänä myös kulttuuristrategiatyössä. Tämä ohjelmatyö voidaan jakaa selvästi kahteen vaiheeseen. Näistä ensimmäinen ajoittui 1970- ja 1980-luvuille ja jälkimmäinen, yhä käynnissä oleva vaihe, alkoi 1990-luvun alussa. Naapurikunnissa strategiatyö käynnistyi vasta 2000-luvun alussa, mutta niissä on edetty nopeammin päätöksentekoon. Niillä onkin jo kaikilla omat luottamusmieselinten vahvistamat kulttuuristrategiansa.

Helsingissä 1970-luvun alussa alkaneen strategiatyön taustalla oli keskustelu kulttuuridemokratiasta sekä havainnot asumalähiöiden heikoista palveluista. Tähän liittyen kaupunki asetti työryhmän tekemään selvitystä monitoimitaloista. Selvityksen valmistumisajankohtana vuonna 1972 Suomessa ei ollut rakennettu vielä yhtään varsinaista monitoimitaloa, mutta useita oli jo suunnitteilla. 1980-luvun kuluessa eri puolille maata rakennettiin useita suuria kulttuurikeskuksia. Helsingin alueellisista kulttuurikeskuksista ensimmäisenä valmistui Itäkeskuksen Stoa vuonna 1984. (Ks. tarkemmin Cantell ym. 2005.)

1990-luvun alussa Helsingin strategiatyössä alkoi uusi vaihe, jonka taustalla olivat kansainvälisen toimintaympäristön muutokset ja kaupungin kansainvälisen kilpailukyvyn vahvistamiseen liittyvät uudet haasteet (Joronen 2005, 55-67). Myös kaupungin kulttuuristrategiaa alettiin uudistaa. Helsingin kaupungin tietokeskus tilasi kansainväliseltä konsulttitoimistolta Helsingin kulttuurielämää ja sen tulevaisuuden mahdollisuuksia arvioivan raportin (Landry & Kelly 1994). Saman vuoden alussa Helsingin kaupunginhallitus oli jo päättänyt esittää valtioneuvostolle Helsingin nimittämistä Euroopan kulttuuripääkaupungiksi vuodeksi 2000. (Raportti 2000.hel.fi 2001, 7-11.)

Kulttuuristrategian työstäminen käynnistyi kuitenkin virallisesti vasta kulttuuripääkaupunkivuoden alussa. Kaupunginhallituksen asettaman Kulttuurikomitea 2000:n mietintö Kaupunki luomisen tilana luovutettiin Helsingin kaupunginhallitukselle vuoden 2001 alkupuolella. Siinä esitetyt linjaukset ovat myös nykyisen strategiatyön pohjana (Helsingin kulttuurijohtaja, toukokuu 2007, suullinen tieto).

Kulttuurikomitean raportissa maahanmuuttajia ja monikulttuurisuutta tarkastellaan laajimmin yhteisöllisyys voimavarana -painopistealueen yhteydessä. Komitean mukaan luovuus kuuluu kaikille eikä vain taiteilijoille. Kulttuuriin osallistumista "ei pidä rajoittaa kulttuurin kulutukseen,

vaan kansalaisille tulee tarjota myös mahdollisuuksia osallistua aktiivisesti luoviin prosesseihin". "Kansalaisten" ja "kaikkien" voi olettaa viittaavan myös maahanmuuttajiin, vaikka heitä ei olekaan erikseen mainittu. (Kaupunki luomisen tilana 2001, 35.)

Varsinaisesti maahanmuutto ja monikulttuurisuus nousevat kuitenkin esiin vasta siirryttäessä tarkastelemaan kulttuurin roolia syrjäytymisen ehkäisyssä (mt. 35-41). Tässä yhteydessä korostetaan taide-elämysten merkitystä yksilön identiteetin vahvistamisessa, taiteen terapeutista luonnetta ja taidetta suvaitsevaisuuskasvatuksen välineenä. Kansainvälisyys ja monikulttuurisuus -otsikon alla kiinnitetäänkin huomiota siihen, että "monikulttuurisuudella" viitataan yleensä maahanmuuttajiin sekä sosiaalisiin ongelmiin, sopeutumiseen ja kohtaamisiin. Sitä vastoin kansainvälistymisen käsite liitetään talouselämään ja yrityksiin, ja se latautuu yleensä positiivisesti ja dynaamisesti.

Komitea haluaa kuitenkin korostaa, että molempiin liittyy sekä myönteisiä odotuksia että uhkakuvia. Uhkia ovat esimerkiksi valtaväestön asenteiden muuttuminen yhä suvaitsemattommiksi ja kaupunkiyhteisön jakautuminen hyvä- ja huono-osaisten pienyhteisöiksi, jotka eristäytyvät toisistaan ja ruokkivat ääriilmiöitä ja väkivaltaa. Kulttuuritoiminnalla, erityisesti kansainvälisellä kulttuurikeskuksella Caisalla katsottiin olevan tärkeä rooli näiden uhkakuvien kääntämisessä mahdollisuuksiksi:

"Todellisen kulttuurisen vuorovaikutuksen kehittymisen kannalta on tärkeää, että etnisille ryhmille luodaan mahdollisuus myös omista lähtökohdistaan nousevan taiteen ammatilliseenkin harjoittamiseen, yhteistyössä suomalaisten taitelijoiden kanssa, integroituneena kaupungin taidelaitosten tarjontaan tai omissa kokoonpanoissaan" (mt. 41).

Kulttuurivuonna toteutettu Cassandra-hanke, jossa verkotettiin sarja monikulttuurisia projekteja, mainitaan yhtenä esimerkkinä. Monikulttuurisuus nähdään tässä "kulttuurien kirjoa esiin nostavina" hankkeina (mt. 41).

Espoolle valmistui vuonna 2003 kulttuurijohtaja Georg Dolivon laatima kulttuurivisio, Kulttuuri kuuluu kaikille. Sen valmistelussa hyödynnettiin niin Helsingin kulttuurikomitea 2000:n mietintöä kuin muitakin Helsingin strategiatyön yhteydessä tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä. Ohjelmassa lähdetään – nimensä mukaisesti – siitä, että kulttuuri kuuluu kaikille:

"Taide ja hyvä kulttuurielämä on jokaisen perusoikeus, jonka toteutumisen esteet tulee poistaa. Kaikilla ihmisillä tulee olla mahdollisuus nauttia kulttuurista ja taiteesta, osallistua kulttuurielämään. Koulutuksellisten ja muiden kulttuuristen kynnysten lisäksi tulee muita osallistumisen kynnynsä madaltaa – alueelliseen etäisyyteen, taloudellisiin tekijöihin, vähemmistöasemaan, liikkumis- tai toimintaesteisiin ja muihin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai elämäntilanteisiin (hoito- tai laitosympäristö) liittyviä esteitä." (Kulttuuri kuuluu kaikille 2003,16.)

Maahanmuuttajia ei erikseen mainita kohderyhmänä, eikä näin ollen heidän erityistarpeitaankaan pohdita. Yleisemmällä tasolla muuttoliikettä ja sen asettamia haasteita kuitenkin käsitellään pohdittaessa kaupunkia koettuna ympäristönä. Ohjelman mukaan:

"Tällaiset paikalliselle kulttuuriselle identiteetille välttämättömät, henkilöhistoriaan ja kokemuksiin perustuvat juuret ovat monella tämän päivän espoolaisella jossain muualla kuin Espoossa, tai sellaisessa Espoossa, jota ei enää ole" (mt. 11).

Kauniaisten kaupunginvaltuuston vuoden 2004 lopussa hyväksymässä sivistyspoliittisessa ohjelmassa monikulttuurisuus on edellistä selvemmin esillä. Monikulttuurisuus on erityisesti mainittu kaupungin sivistystoimen visiossa, ja ohjelmassa aiheelle on omistettu yksi kokonainen alaluku. Kauniaisten

sivistystoimen vision mukaan kaupunkia kehitetään *"viihtyisänä, turvallisena, kaksikielisenä sekä monikulttuurisena kaupunkina asukkaiden keskinäistä yhteenkuuluvuutta lujittaen"* (Kauniaisten kaupunki 2004, 2). Monikulttuurinen yhteiskunta määritellään ohjelmassa yhteiskunnaksi, jossa

"eri ryhmät säilyttävät omat ominaispiirteensä ja hyväksyvät sen, että muut tekevät samoin. Ryhmät eivät eristäydy toisistaan, vaan erilaisuus koetaan rikkaudeksi. Erilaisuus on hyväksyttävää kaikilla tasoilla. Monikulttuurisuus vaatii sopeutumista kaikilta ryhmiltä, sekä enemmistöltä että vähemmistöltä. Nykyään kulttuurien luku- ja ymmärtämistäitoa tarvitaan ja arvostetaan."(Mt. 3-4.)

Kauniaisissakin monikulttuurisuuteen liittyvien tavoitteiden taustalla on ainakin osittain pelko maahanmuuttajien syrjäytymisestä. Toimenpidepuolella korostuu puolestaan niin sanottu juhliva monikulttuurisuus, joskin myös kulttuurien välisyyden tukemiseen kiinnitetään huomiota. Kaupunki lupaa edistää kulttuurien tuntemusta, luoda eri kulttuurien välistä vuorovaikutusta, edistää eri väestöryhmien keskinäistä suvaitsevaisuutta ja tukea eri etnistä alkuperää olevien omaa kielellistä ja kulttuurista identiteettiä sekä vuorovaikutussuhteita valtaväestön kanssa. Keinoina näihin päämääriin pääsemiseksi esitetään koulutusta ja erilaisia kulttuuritilaisuuksia.

Vantaan kaupungin kulttuuristrategia on pääkaupunkiseudun kulttuuristrategioista uusin. Se hyväksyttiin Vantaa kaupunginhallituksessa elokuussa 2006. Espoon tavoin Vantaalla korostetaan kuntalaisten oikeutta kulttuuriin. Maahanmuuttoon liittyvä monikulttuurisuus on Vantaan kulttuuristrategiassa esillä selvästi vahvemmin kuin naapurikuntien ohjelmissa. Monikulttuurisuutta käsitellään sekä ohjelman lähtökohdissa että toimenpidepuolella, ja se nähdään sekä päämääränä sinänsä että välineenä muiden tavoitteiden toteuttamiseen. Ohjelman lähtökohdissa asia on muotoiltu seuraavasti:

"Kansainvälistyvässä maailmassa myös paikalliset yhteisöt monikulttuuristuvat. Tämän seurauksena asioiden hoitamisessa tarvitaan yhä laajempaa kulttuurituntemusta ja -osaamista. Toisaalta paikallisen kulttuurin monipuolistumisesta ja eri kulttuurien välisestä vuorovaikutuksesta syntyy myös innovaatioita, joilla voi olla taloudellista merkitystä. (...) Monikulttuurisuus lisääntyy ja tuo uusia ulottuvuuksia taide- ja kulttuurielämään. Kulttuurinen lukutaito on hyvä suvaitsevaisuuden väline."(Vantaan kaupungin kulttuuristrategia 2006, 7.)

Tavoiteosassa kulttuuriselle monimuotoisuudelle on varattu ohjelmassa kokonainen oma luku. Siinä korostetaan, että moniarvoisuus ja monikulttuurisuus ovat vantaalaisten arkipäivää. Taidetta ja kulttuuria pidetään oivina välineinä suvaitsevaisuuden oppimiselle sekä aikuisille että lapsille. Kulttuuripalveluiden tarjonta korostaa ohjelman mukaan yhdenvertaisuutta ja monipuolisuutta sekä tukee vuorovaikutusta toimintakenttien välillä. (Mt. 14.)

4.4 Pääkaupunkiseutuvisio ja kaupunkien yhteisstrategiat

Pääkaupunkiseudun kaupungit ovat monilla palvelusektoreilla tehneet yhteistyötä jo pitkään, ja 2000-luvun kuluessa yhteistyö on jatkuvasti tiivistymässä. Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan perustamisen ja kaupunginvaltuustojen vuonna 2006 hyväksymän yhteistyösopimuksen myötä kunnille on luotu myös yhteinen tulevaisuuden visio ja kehittämisstrategia. Vision mukaan:

"Pääkaupunkiseutu on kehittyvä tieteen, taiteen, luovuuden ja oppimiskyvyn sekä hyvien palvelujen voimaan perustuva maailmanluokan liiketoiminta- ja innovaatiokeskus, jonka menestys koituu asukkaiden hyvinvoinnin ja koko Suomen hyväksi. Metropolialuetta kehitetään yhtenäisesti toimivana alueena, jossa on luonnonläheinen ympäristö ja hyvä asua, oppia, työskennellä ja yrittää." (Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 2004.)

Tiede, taide ja luovuus, jotka visiossa on nostettu keskeisiksi tekijöiksi, näkyvät kuitenkin hyvin vähän sen toteuttamiseen tähtäävissä kehittämisstrategioissa. Pääkaupunkiseudun yhteisessä sivistystoimen kehittämisstrategiassa painopistealueina mainitaan toisen asteen koulutus, kirjastotoiminta, ammatillinen koulutus ja kansanopistotoiminta. Taiteeseen siinä ei viitata kertaakaan. Tosin tämä saattaa liittyä siihen, että seudullinen strategiatyö on kulttuurisektorin osalta vielä meneillään (Helsingin kulttuurijohtaja, toukokuu 2007, suullinen tieto).

Maahanmuuttajien kulttuuriin ei pääkaupunkiseudun kehittämislinjauksissa myöskään viitata millään tavalla, vaikka maahanmuutto sinänsä on strategioissa vahvasti esillä. Alueen kilpailustrategian yhteydessä maahanmuutto mainitaan osaavan työvoiman lähteenä. Hyvinvointi- ja palvelustrategian yhteydessä maahanmuuttajat mainitaan sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluiden yhtenä asiakasryhmänä, jonka erityistarpeet on otettava huomioon.

Helsingin visio on otettu suoraan pääkaupunkiseutuvisiosta. Myös vision toteuttamiseksi luodut kaupungin yhteisstrategiat on johdettu melko suoraan seudullisista kehittämislinjauksista. Helsingin kaupungin vuoden 2007-2009 taloussuunnitelmassa (Helsingin kaupunki 2007) maahanmuuttajien erityistarpeisiin viitataan vain kahdesta näkökulmasta. Kaupungin kilpailukykyyn liittyvien strategisten tavoitteiden yhteydessä heitä tarkastellaan potentiaalisena työvoimana. Hyvinvointiin ja palveluihin liittyvien tavoitteiden yhteydessä heidät nähdään yhtenä syrjäytymisen ehkäisyyn tähtäävän toiminnan kohderyhmänä.

Naapurikunnissa monikulttuurisuus on nostettu itse tulevaisuuden visioon. Espoo-vision mukaan Espoo on *"moniarvoinen ja monikulttuurinen kaupunki, jossa on avoin ja innostava ilmapiiri. Espoon historiallinen perinne, vaihteleva luonto, merellisyys, viihtyisät asuinalueet ja toimivat yhteydet muodostavat kaupunkikeskusten jäsentämän turvallisen kaupunkiympäristön."* (Espoo-strategia 2007-2009 2007, 12.)

Varsinaisissa kehittämisstrategioissa maahanmuuttoon liittyvä monikulttuurisuus on esillä yhtä vähän kuin Helsingissäkin. Maahanmuuttajiin viitataan ainoastaan kaupungin kilpailukykyyn sekä elinkeino- ja työllisyyspolitiikkaan liittyvien linjausten yhteydessä, kun Espoon todetaan edistävän työperäistä maahanmuuttoa parantamalla maahan saapuvalla työvoimalla tarjottavia palveluja. Palvelustrategiassa puolestaan on yksi maininta, jonka voi tulkita viittaavan myös maahanmuuttajien kulttuuritarpeisiin. Kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen tavoite on nimittäin se, että *"kuntalaisten mahdollisuudet aktiiviseen hyvinvoinnin ylläpitoon, omaehtoiseen oppimiseen ja kulttuurisen identiteetin rakentamiseen ovat kehittyneet"* (mt., 4).

Vantaalla maahanmuuttoon liittyvä monikulttuurisuus on hiukan naapurikuntia vahvemmin esillä sekä kaupungin visiossa että kehittämisstrategioissa. Tiivistettynä Vantaan visio kuuluu seuraavasti:

"Vantaa on kansainvälisen metropolin ytimessä vetovoimainen työn ja yritysten kasvupaikka, joka tuottaa turvallista arkea yhteisvastuullisesti, asukkaitaan kuunnellen, monikulttuurisuudesta ammentaaen ja ympäristövastuuta kantaen".

(Vantaan tasapainotettu strategia 2007-2009 2007, 2.)

Monikulttuurisuudesta ammentaminen tarkoittaa Vantaan visiossa sitä, että monikulttuurisuutta tarkastellaan voimavarana, jonka avulla Vantaasta voi kehittyä erilaisten, mutta samanarvoisten ihmisten yhteisö, monikulttuurisen väestön ja koulutuksen kaupunki, kansainvälisen kanssakäymisen keskus, monipuolisen osaamisen kasvattaja ja hyödyntäjä sekä kansainvälisesti toimivien yritysten sijaintipaikka.

Kehittämisstrategioissa maahanmuutto nousee esiin myös Vantaalla metropolialueen yhteisen maahanmuuttopolitiikan kautta eli ulkomaisen työvoiman palveluiden kehittämisenä. Vantaan strategioissa asiaa käsitellään kuitenkin naapurikuntia laajemmin ja monipuolisemmin. Niissä viitataan mm. etnisten ryhmien palvelukysynnän laajenemiseen väestön ikääntyessä ja Vantaalla jo asuvien sekä sinne muuttavien ulkomaalaisten viihtymiseen ja juurtumiseen kotikuntaansa (mt., 3, 10 ja 14).

4.5 Yhteenveto pääkaupunkiseudun suunnitelmista ja ohjelmista

Maahanmuuttajien palvelujen järjestämisen keskeinen linjaus on Suomessa 1980-luvulta lähtien ollut ns. normaalipalvelujen periaate, jonka mukaan julkisen hallinnon tulee tarjota kuntaan rekisteröityjen ulkomaalaisten palvelut ensisijaisesti normaalin palvelujärjestelmänsä puitteissa. Kunkin viranomaisen tulee huolehtia omaan toimialaansa kuuluvista tehtävistä myös ulkomaalaisten ja maahanmuuttajien osalta ottaen huomioon näiden erityistarpeet. Kaikkien pääkaupunkiseudun kuntien ulkomaalaispoliittiset ohjelmat on alusta lähtien rakennettu tältä pohjalta.

Yhteistä pääkaupunkiseudun ulkomaalaispoliittisille ohjelmille on myös se, että kulttuuria lähestytään niissä laajan, antropologisen kulttuurin käsitteen kautta. Kulttuuri nähdään elämäntapana ja arkielämälle merkityksiä antavana tulkintakehyksenä. Painotuksissa tosin on eroja. Monikulttuurisuus puolestaan tarkoittaa ohjelmissa lähinnä sitä, että henkilöstössä, asiakkaissa, tuotteissa ym. on monien eri kulttuurien edustajia. Monikulttuurisuuskysymysten asiantuntemuksesta puhuttaessa viitataan myös kykyyn toimia monikulttuurisessa työympäristössä.

Kaikissa ohjelmissa paneudutaan uusien vähemmistöjen erityistarpeisiin kulttuuripalveluiden osalta ainakin jollakin tarkkuudella. Maahanmuuttajien kulttuuripalveluihin liittyvistä yhteisistä toimintamalleista voidaan mainita mm. maahanmuuttajien ja valtaväestön yhteiset kansainväliset kohtaamispaikat, maahanmuuttajien omien ja monikulttuuristen järjestöjen tukeminen, eri kieli- ja kulttuuriryhmien huomioon ottaminen kirjastojen aineistohankinnoissa sekä maahanmuuttajataustaisen henkilöstön palkkaaminen neuvontatyöhön ja eri palveluihin ns. kulttuuritulkeiksi.

Kaupunkien kulttuuristrategioissa normaalipalveluiden periaatetta on tulkittu selvästi tiukemmin kuin ulkomaalaispoliittisissa ohjelmissa. Kun kuntien kulttuuriohjelmissa korostetaan kulttuurin kuuluvan kaikille, niin sillä tarkoitetaan täsmällisesti ottaen sitä, että kuntien kulttuuritarjonta on avointa kaikille, myös vähemmistöille. Maahanmuuttajien ja vähemmistöjen kulttuuristen erityistarpeiden huomioiminen kulttuuritarjonnassa, tiedotuksessa, markkinoinnissa ym. on esillä vähemmän.

Kuntien välillä on kuitenkin eroja. Vantaan kulttuuristrategiassa maahanmuuttoon liittyvä monikulttuurisuus on esillä voimakkaimmin. Vähiten sitä käsitellään Espoon kulttuurivisiassa, jossa maahanmuuttajia ei suoraan mainita kertaakaan. Vantaan kulttuuristrategiassa korostetaan paikallisen kulttuurin monipuolistumisen ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen myönteisiä vaikutuksia, kun taas Helsingin ja Kauniaisten ohjelmissa maahanmuuttajien kulttuuripalveluille asettamia haasteita lähestytään pikemminkin erilaisten uhkakuvien kautta.

Pääkaupunkiseudun kuntien yhteistyö on 2000-luvulla entisestään tiivistymässä, ja strategiatyössä ollaan siirtymässä yhä enemmän kuntien yhteisiin, seudullisiin kehittämisstrategioihin. Kunnat ovat jo sopineet yhteisestä pääkaupunkiseutuvisiosta ja sen toteuttamiseen tähtäävistä yhteisistä strategioista. Vaikka kulttuuri nähdään uusissa linjauksissa yhtenä pääkaupunkiseudun keskeisenä vahvuutena kansainvälisessä kilpailussa, eivät siihen liittyvät kehittämistarpeet ainakaan toistaiseksi ole millään tavalla esillä vision toteuttamiseen tähtäävissä strategioissa. Samoin maahanmuuttoa on seudun yhteisstrategioissa tarkasteltu vain suhteessa taloudelliseen kehitykseen. Sen merkitystä seudun kulttuurielämälle ja siitä aiheutuvia haasteita seudun kulttuuripalveluille ei käsitellä lainkaan.

Kaikki kaupungit ovat sovittaneet omia visioitaan ja yhteisstrategioitaan näiden linjausten mukaisiksi. Kuntien välillä on kuitenkin eroja nimenomaan siinä suhteessa, millä tavalla maahanmuutto ja siihen liittyvä monikulttuurisuus tai kulttuurien välisyys on niissä huomioitu. Vähäisimmälle huomiolle nämä asiat ovat jääneet Helsingin yhteisstrategioissa, ja vahvimmin ne ovat edustettuina Vantaalla.

5 Kyselyn tavoitteet ja toteutus

Kulttuurista monimuotoisuutta ja kulttuuripoliittikkaa pääkaupunkiseudulla koskevaan tutkimushankkeeseen kuului siis selvitys siitä, millä lailla pääkaupunkiseudun kulttuurilaitokset, kulttuuri-keskukset ja kulttuurihallinnot ovat toiminnassaan ottaneet huomioon maahanmuuton ja sen tuottaman monikulttuurisuuden. Tämä maahanmuuttoon kohdistuva rajausta tehtiin nimenomaan siksi, että haluttiin välttää ruotsalaisessa tutkimuksessa ja aihepiiriä koskevassa keskustelussa usein ilmennyt sekaannus siitä, mitä monimuotoisuudella tai monikulttuurisuudella tarkoitetaan.

Selvitys toteutettiin 68 pääkaupunkiseudulla (Espoossa, Helsingissä, Kauniaisilla tai Vantaalla) sijaitsevalle valtiolliselle, kunnalliselle tai yksityiselle taiteen ja kulttuurin toimijalle suunnattuna sähköpostikyselynä.¹⁵ Kyselyn vastaanottajat voidaan jakaa seuraavasti: kunnallinen kulttuurihallinto (5 vastausta), kulttuurikeskukset (12), orkesterit (6), museot (13), teatterit (14). Avoimien vastausten tulkinnassa katsottiin myös mielekkääksi joiltain osin tarkastella lastenkulttuuria edustavia toimijoita erillään muusta kokonaisuudesta.

Kyselylomakkeen palauteajan päätyttyä (28.2.2007) tutkimusaineistoa täydennettiin puhelinhaastatteluilla niiden osalta, joilta ei saatu lomaketta. Vastauslomakkeita saatiin lopulta kaikkiaan 50 kappaletta. Koska yhdessä lomakkeessa vastattiin kahden vastaanottajan puolesta, vastausprosentti kaikista kyselylomakkeen vastaanottajista on 75. Tältä osin kyselyn tuloksia voidaan pitää luotettavana kokonaiskuvan saamiseksi tutkittavasta asiasta. Jokaisessa lomakkeessa ei ollut vastausta kaikkiin kysymyksiin, joten vastausprosentti saattaa yksittäisissä kysymyksissä olla kokonaisvastausprosenttia alhaisempi.¹⁶

Kyselyn taustalla olevat yleiset tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

- Millä tavalla maahanmuutto ja sen tuottama monikulttuurisuus ovat osa pääkaupunkiseudun kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toimintaa tällä hetkellä ja minkälaisena nähdään tässä suhteessa toimintaympäristön lähitulevaisuus?
- Miten maahanmuuton ja sen tuottaman monikulttuurisuuden huomioon ottaminen ilmenee toiminnan eri osa-alueilla: strategia- ja suunnittelutyössä, ohjelmatarjonnassa (tai vastaavassa), henkilöstön rekrytoinnissa ja koulutuksessa, markkinoinnissa ja tiedottamisessa sekä seurannassa ja arvioinnissa?
- Mitkä ovat toiminnan lisäämisen ensisijaiset esteet?

¹⁵ Lista kyselyn vastaanottajista, kyselylomakkeen oheiskirje ja kyselylomake ovat liitteissä 1, 2 ja 3.

¹⁶ Tyhjiä kohtia oli kuitenkin enimmillään 4/kysymys, joten vastausprosentti on myös tältä osin korkea. Valintavaihtoehto "en osaa sanoa" valittiin enimmillään 8 kertaa.

Kyselytulosten tulkinnessa on puolestaan hyödynnetty edellä esitetyistä suomalaisista ja ruotsalaisista tutkimuksista, pääkaupunkiseudun strategioista ja ohjelmista sekä väestön etnisistä ja kulttuurisista rakenteista esille nousevia täsmällisempiä kysymyksiä:

- Millä tavalla pääkaupunkiseudun eri maahanmuuttajaryhmät sekä etniset ja kulttuuriset vähemmistöt ja muut sosiaaliset rakenteet ilmenevät kulttuuritoimijoiden antamissa vastauksissa?
- Nähdäänkö taiteen ja kulttuurin laitoksilla ja organisaatioilla erityistä roolia maahanmuuttajien kotoutumisessa ja kotouttamisessa vai katsotaanko näiden tehtävien kuuluvan enemmän muille hallinnonaloille?
- Lähtevätkö taiteen ja kulttuurin toimijat liikkeelle normaalipalvelujen periaatteesta vai pidetäänkö erityisesti maahanmuuttajille tai monikulttuurisuuteen suunnattuja järjestelyjä ja muita erillisratkaisuja mielekkäinä?
- Onko erilaisten toimintaperiaatteiden ja käytännön järjestelyjen välillä havaittavissa jännitteitä vai ymmärtävätkö ja hyväksyvätkö kulttuuritoimijat eri laitosten ja organisaatioiden välistä työnjakoa sekä erilaisia lähestymis- ja toimintatapoja?
- Vastaavatko suomalaisen kyselyn tulokset ruotsalaisen *Tid för mångfald* -selvityksen johtopäätöksiä koskien esimerkiksi taiteen ja kulttuurin alojen sisäisiä eroja, myönteisen vastauksen kontekstisidonnaisuutta sekä henkilöstöpoliittisia huomioita?

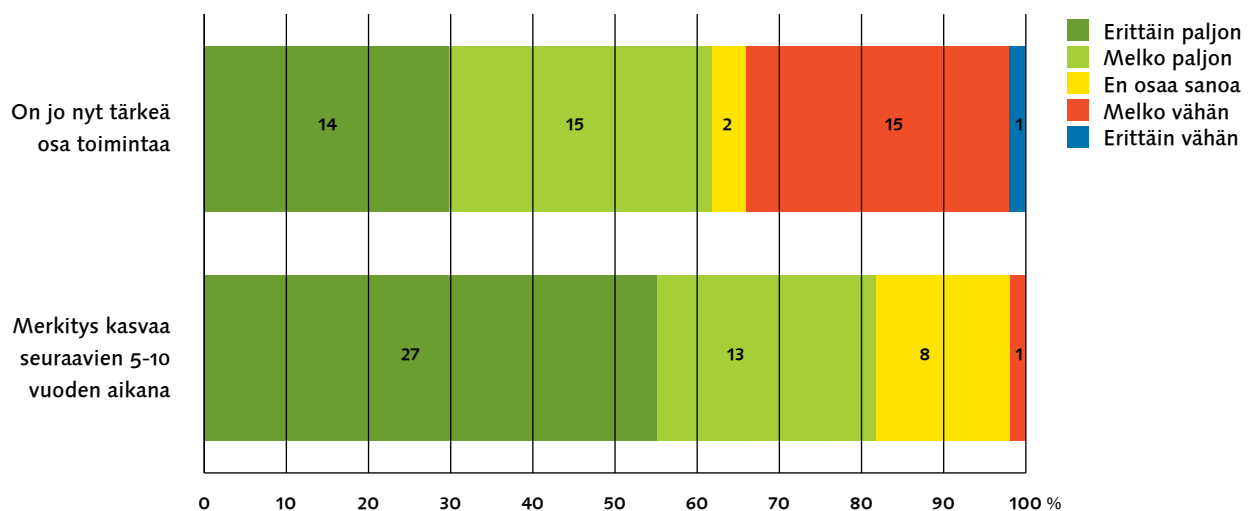
6 Tutkimustulokset

6.1 Maahanmuutto ja monikulttuurisuus osana toimintaa

Kyselyyn osallistuneilta tiedusteltiin ensiksi, missä määrin he katsovat, että pääkaupunkiseudulle suuntautuneen maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioiminen on jo nyt tärkeä osa heidän laitoksensa tai organisaationsa toimintaa. Yli puolet vastaajista (61,7 %) oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä asiaa koskevan väitteen kanssa ja lähes kolmannes (29,8 %) täysin samaa mieltä (kuvio 4). Ainoastaan yksi vastaaja oli väitteen kanssa täysin eri mieltä.

Kysymykseen lähitulevaisuuden kehityksestä vastattiin kuitenkin vielä yksituumaisemmin. Neljä vastaajaa viidestä (81,6 %) allekirjoitti väitteen, jonka mukaan pääkaupunkiseudulle suuntautuneen maahanmuuton ja monikulttuurisuuden merkitys kasvaa seuraavien 5-10 vuoden aikana. Ainoastaan yksi vastaaja oli väitteen kanssa eri mieltä, eikä kukaan ollut täysin eri mieltä. Epätietoisia vastaajia oli tässä tapauksessa kahdeksan 49:sta.

Kuvio 4. Maahanmuutto ja monikulttuurisuus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toiminnassa nyt ja lähitulevaisuudessa

Vastauksia voi pitää hieman yllättävinä ajatellen aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Heiskanen & Mitchell 2002) esitettyjä käsityksiä konkreettisten toimenpiteiden vähäisyydestä. Myönteisten vastausten suuren määrän voi toki ajatella heijastavan esimerkiksi suomalaista kotouttamispolitiikkaa, jonka mukaisesti maahanmuuttajilla on oikeus oman kielensä, kulttuurinsa ja identiteettinsä säilyttämiseen. Tämä puolestaan tuottaa ajan mittaa uusia etnisiä ja kulttuurisia vähemmistöjä suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotouttamispoliittinen linjaus edellyttää siten myös kulttuurilaitoksilta yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen ja kulttuurisen maiseman muutoksen huomioon ottamista. Tästä suomalaisten taiteen ja kulttuurin kentän toimijoiden voi olettaa olevan enemmän tai vähemmän tietoisia.

Lisäksi taustalla voinee nähdä viimeaikaista suomalaista julkista keskustelua ulkomaalaisten ja ulkomaalaistaustaisten määrän ja suhteellisen osuuden lisääntymisestä erityisesti pääkaupunkiseudulla sekä julkisuudessa esitettyjä käsityksiä aktiivisemmasta maahanmuuttopolitiikasta erityisesti työperäisen maahanmuuton suhteen. Samassa yhteydessä on korostettu eri maista ja kulttuureista tulevien ihmisten näkemistä sosiaalisena ja kulttuurisena voimavarana suomalaista yhteiskuntaa kehitettäessä.

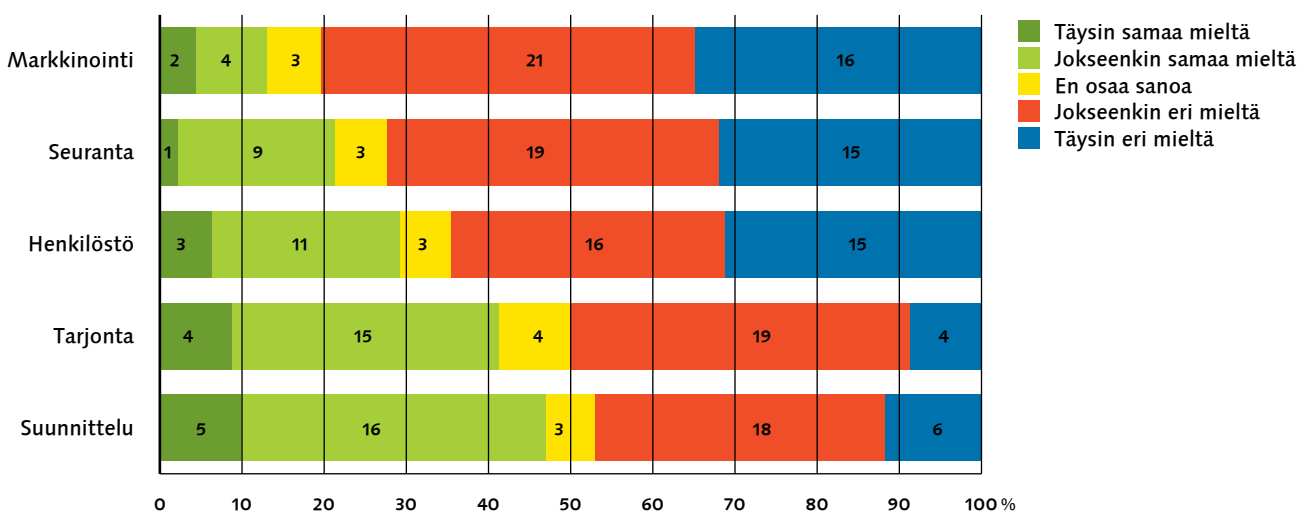
Maahanmuuttajat sekä etniset ja kulttuuriset vähemmistöt ovat myös olleet viestintävälineissä aikaisempaa enemmän esillä esimerkiksi televisiosarjojen ja -ohjelmien (kuten Ähläm Sähläm, Mogadishu Avenue, Poikkeustila) ansiosta. Lisäksi joissain taidelaitoksissa on ollut huomiota herättäneitä esityksiä ja tapahtumia kuten Kansallisteatterin Sorsastaja-näytelmä sekä ruotsalaisen Riksteaternin vierailu Suomessa Farnaz Arbabin ohjauksella Vilhelm Mobergin *Utvandrarna*-teoksesta.¹⁷ Myös Irakissa syntyneen Adel Abidinin valinta edustamaan Suomea Venetsian kuvataidebiennalessa herätti keskustelua keväällä 2007. Maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta on myös puhuttu lukuisissa seminaareissa, joista osa on käsitellyt samalla myös taidetta ja kulttuuria.¹⁸

Kyselyn toisessa osassa tarkasteltiin maahanmuuton ja monikulttuurisuuden asemaa ja roolia kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toiminnan eri tasoilla ja alueilla. Tämä osio paljastikin varsin suuria eroja alueiden välillä (kuvio 5). Se alue, jolla maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät eniten, on toiminnan suunnittelu ja strategiatyö. Silti silläkin alueella puolet vastaajista katsoi, että maahanmuutto ja monikulttuurisuus ilmenivät toiminnassa melko vähän tai erittäin vähän.

Tulos on yhdistettävissä ruotsalaisessa kyselyssä esille nousseeseen seikkaan, että on helpompi vastata myöntävästi suhteellisen yleisen tason kysymyksiin, kun taas täsmällisemmät ja konkreettisia asioita tarkastelevat kysymykset paljastavat selkeämmin toiminnan puutteita. Eroa yleisten ja eriytettyjen kysymysten välillä selittää myös se, että monissa laitoksissa ja organisaatioissa maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät erittäin paljon tai melko paljon vain yhdellä tai kahdella toiminnan osa-alueella. Alle kymmenessä vastauksessa maahanmuutto ja monikulttuurisuus oli integroitu laajasti koko toimintaan sen eri tasoille.

Suunnittelu- ja strategiatyön jälkeen maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyivät eniten ohjelmatarjonnassa ja sen kaltaisessa toiminnassa. Muilla alueilla eli henkilöstön rekrytoinnissa ja koulutuksessa, tiedotuksessa ja markkinoinnissa sekä toiminnan seurannassa ja arvioinnissa toiminta oli selvästi vähäisempää. Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden ilmenemisen henkilöstön rekrytoinnissa ja koulutuksessa myönsi vain hieman alle kolmannes (29,2 %) vastaajista. Yli neljä viidesosaa (80,4 %) vastaajista oli sitä mieltä, että maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät melko tai erittäin vähän markkinoinnissa ja tiedottamisessa.

Kuvio 5. Maahanmuutto ja monikulttuurisuus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden toiminnassa eri osa-alueilla

¹⁷ Kansallisteatterin pääjohtaja Marja-Liisa Nevala korosti Sorsastaja-näytelmän yhteydessä, että maahanmuuttajien integroiminen suomalaiseen yhteisöön ja heidän vahvuksiensa saaminen alan jatkuvaan uusiutumiseen ovat myös teatterielämässä suuria kysymyksiä tulevina vuosina (Radion kulttuuriuutiset 10.1.2007).

¹⁸ Esimerkkeinä mainittakoon Hanasaaren kulttuurikeskuksessa järjestetty *Scenisk mångfald* -seminaari sekä Suomalaisen kirjallisuuden seuran järjestämä tilaisuus, jossa maahanmuuttajat pohtivat kieltä ja identiteettiä.

Tarkemmin eriteltynä huomataan myös eroja kulttuurin kentän eri sektoreiden välillä (ks. taulukko 6). Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottaminen oli sekä yleisesti että etenkin eri alueilla selvästi laajempaa museoissa ja kulttuurikeskuksissa kuin teattereissa, orkestereissa ja kunnallisessa kulttuurihallinnossa. Tosin erityisesti kahdessa viimeksi mainitussa vastaajien lukumäärä oli niin pieni, ettei tämän tuloksen perusteella kannata tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

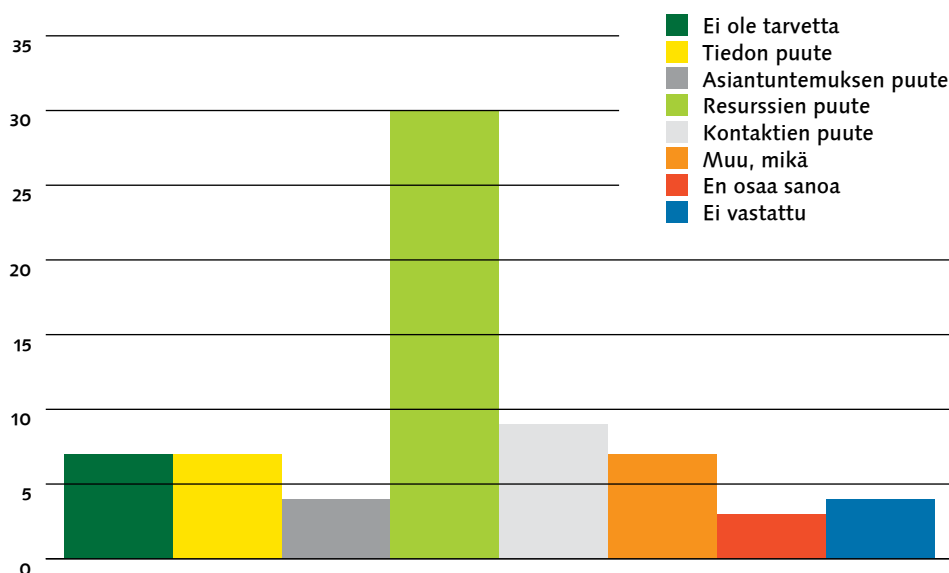
Taulukko 6. Vastaukset "täysin samaa mieltä", "jokseenkin samaa mieltä", "erittäin paljon" sekä "melko paljon" eri vastaajaluokissa

		Museo	Kulttuuri- keskus	Teatteri	Kulttuuri- hallinto	Orkesteri
A Pääkaupunkiseudulle suuntautuneen maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioiminen on jo nyt tärkeä osa toimintaamme.	täysin samaa mieltä	5	5	4	0	0
	jokseenkin samaa mieltä	5	3	3	3	1
B Pääkaupunkiseudulle suuntautuneen maahanmuuton ja monikulttuurisuuden merkitys toiminnallemme kasvaa seuraavien 5-10 vuoden aikana	täysin samaa mieltä	9	8	6	2	2
	jokseenkin samaa mieltä	2	4	4	1	2
C Maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat osa toimintamme suunnittelua ja strategiatyötä	erittäin paljon	1	3	1	0	0
	melko paljon	7	5	3	1	0
D Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät toiminnassamme tai ohjelmatarjonnassamme	erittäin paljon	2	1	1	0	0
	melko paljon	5	8	1	1	0
E Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät markkinoinnissamme tai tiedottamisessamme	erittäin paljon	0	1	1	0	0
	melko paljon	3	1	0	0	0
F Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät toimintamme seurannassa ja arvioinnissa	erittäin paljon	0	1	0	0	0
	melko paljon	3	5	0	1	0
G Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät henkilöstömme rekrytoinnissa ja koulutuksessa	erittäin paljon	0	1	2	0	0
	melko paljon	7	2	1	0	0
Yhteensä C-G		28	28	10	3	1
Vastaajien lukumäärä		13	12	14	5	6

Vastaajilla oli myös mahdollisuus kertoa, mitkä seikat erityisesti estävät maahanmuuton ja monikulttuurisuuden laajempaa huomioon ottamista. Tässä kohdassa useampi vastausvaihtoehto oli mahdollinen. Ottaen huomioon monien taide- ja kulttuuritoimijoiden yleisen taloudellisen tilanteen, voimavarojen puutteen ylivoimaista ykköstilaa tuskin voidaan pitää kovin yllättävänä. Kuten eräs taho asian ilmaisi: *"Asia on tärkeä, mutta meillä on resurssipulan takia keskityttävä aivan perustoimintoihin."*

Nopeata ratkaisua tähän kysymykseen ei myöskään liene odotettavissa. Sikäli jatkoa ajatellen kannattaakin kenties kiinnittää huomiota myös muihin kyselyssä mainittuihin syihin. Tiukan talouden jälkeen seuraavina tulivat kutakuinkin tasavahvasti esiin tiedon puute, ei ole tarvetta sekä muut erittelemättömät syyt (näitä käy tarkemmin ilmi alla avoimia vastauksia käsiteltäessä). Kenties hieman yllättäen asiantuntemuksen puutetta ei pidetty mitenkään erityisen merkittävänä toiminnan tai sen laajentamisen esteenä. Tätä voi tietenkin osaltaan selittää konkreettisten toimenpiteiden vähäisyys: vasta toimintaan ryhtyminen paljastaa todelliset tiedolliset ja taidolliset tarpeet.

Kuvio 6. Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden laajemman huomioonottamisen esteet, vastausten lukumäärä

Vastaajat saattoivat myös muissa kohdissa antaa konkreettisia esimerkkejä käytännön toiminnasta. Nämä avoimet vastaukset paljastavat samalla, kuinka eri vastaajat ovat suhtautuneet aihepiiriin yleensä sekä maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottamiseen eri osa-alueilla erityisesti. Samalla voidaan esitellä aineistoa siten, että päätelmissä voidaan sen nojalla vastata esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Alla esitettyjä lainauksia on joissain tapauksissa hieman muutettu siten, että vastaajien anonymiteetti säilyy. Lisäksi niitä on jonkin verran kielipöytätyylinen täydennetty ja sanastoa on yhdenmukaistettu.¹⁹

6.2 Avoimet vastaukset: strategia, suunnittelu ja tarjonta

Koska suunnittelu- ja strategiatyötä sekä ohjelma- tai muuta tarjontaa koskevat vastaukset ovat sisällöllisesti varsin yhteneviä, kyseisiä osa-alueita käsitellään yhdessä. Näiden osalta vastaukset ovat edelleen sisällöllisesti luokiteltavissa sen mukaisesti, minkä tyyppistä maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottaminen tai muu tässä yhteydessä olennainen toiminta on. Nämä kokonaisuudet ovat:

- kulttuurien esittäminen ja näytteillepano
- maahanmuuttajat laitoksen tai organisaation taiteellis-kulttuurisina työntekijöinä
- tilaisuuksien ja palvelujen järjestäminen maahanmuuttajille

¹⁹ Esimerkiksi ilmaisu "mamu" on systemaattisesti kirjoitettu auki "maahanmuuttajiksi". Kun lainaus on sisältänyt laitoksen tai organisaation tai esimerkiksi tunnistettavan tapahtuman tai tilaisuuden nimen, tämä on muutettu merkiksi "X". Kyselylomakkeen päätteeksi vastaajille annettiin mahdollisuus kirjoittaa tai kertoa jotain muuta aiheeseen liittyvää, joka ei ollut tullut aikaisemmissa kohdissa käsitellyksi. Tässä kohdassa esille tuodut näkemykset on integroitu sisällöllisesti parhaiten soveltuviin kohtiin.

Kulttuurien esittäminen ja näytteillepano

Yksi tapa vastata maahanmuuton ja monikulttuurisuuden tuottamiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin on antaa erilaisille etnisille ja kulttuurisille ryhmille ja niiden edustajille mahdollisuus tuoda omaa taidettaan ja kulttuuriaan esille laajemman yleisön nähtäväksi ja koettavaksi. Laitos saattoi myös itse panna näytteille tai esittää oman alueen tai paikkakunnan etnistä tai kulttuurista monimuotoisuutta.

Tämä toimintamuoto tuli esille erityisesti museotoiminnan edustajilta, mutta viittauksia samaan suuntaan saatiin myös esimerkiksi lastenkulttuuriin kuuluvilta toimijoilta ja kunnallisesta kulttuuritoimesta. Kysely paljasti, että Suomessa on esimerkiksi järjestetty vähemmistöjä käsittelevä esitelmäsarja. Maahanmuuttajien uskonnollisia rituaaleja ja juhlatraditioita samoin kuin muuta elämää on dokumentoitu, tallennettu ja esitelty. Lisäksi monikulttuurisuudesta pohjoismaissa sekä romanien asemasta yhteiskunnassa ja mainonnassa on ollut näyttelyitä.

Edelleen on ollut erityisiä monikulttuurisuustilaisuuksia, joissa maahanmuuttajaryhmät ja -yhdistykset ovat voineet esitellä yhteisönsä elämäntapaa tai yhdistyksensä toimintaa jakamalla esitteitä, tarjoamalla esimerkkejä ruokakulttuurista tai käsityöperinteestä sekä järjestämällä musiikki-, näytelmä-, tanssi- tai muita esityksiä. Moniin näyttelyihin ja tilaisuuksiin on lisäksi sisällytetty työpajoja, joissa eritaustaiset ihmiset ovat voineet kohdata toisensa ja tehdä asioita yhdessä.

Monikulttuurisuus näkyy sekä perusnäyttelyssä ja vaihtuvissa näyttelyissä että työpajoissa ja muissa oheistapahtumissa. (Museo)

Erityisenä kulttuurien esittämisen ja näytteillepanon motiivina nousi etenkin museoiden ja lastenkulttuurin alalla esille yleinen monikulttuurisuus- tai suvaitsevaisuuskasvatus tai muu pedagoginen toiminta. Tämä on joissain paikoissa kirjattu mukaan organisaation toiminta-ajatukseen tai todettu yhdeksi toiminnan painopistealueeksi.

Museon toiminta-ajatukseen on kirjattu kulttuurisen tietämyksen lisääminen ja suvaitsevaisuuden edistäminen. (Museo)

Kansainvälisyyskasvatus on museopedagogisen työmme ydin. Museo esittelee Euroopan ulkopuolisia kulttuureita ja kulttuurien välistä kohtaamista. (Museo)

Esitys- ja kurssitoiminnassa pyritään tarjoamaan mahdollisuuksien mukaan monikulttuurista toimintaa. "X":n kulttuuripalvelut on mukana valtakunnallisessa (...) hankkeessa, joka on määritelty yhdeksi painotusalueeksi monikulttuurisen toiminnan. Kentältä tulee jonkin verran toiveita kyseisen toiminnan lisäämiseksi. (Lastenkulttuuri)

Monikulttuurisuutta ei tosin aina ole kytketty alueen tai paikkakunnan etnisiin tai kulttuurisiin rakenteisiin vanhoine ja uusine vähemmistöineen. Sen sijaan se on saatettu nähdä laajemmin kansainvälisenä tai jopa maailmanlaajuisena kulttuurisena monimuotoisuutena, joka saa ilmaisunsa taiteellisessa toiminnassa. Tässäkin kyselyssä jotkut vastaajat ymmärsivät ylipäättään kansainvälisen kulttuuritarjonnan ja -vaihdon monikulttuurisuutena. Maahanmuuton ja kulttuurisen identiteetin kysymysten saatettiin myös ajatella olevan olennainen osa nykytaiteen tekemistä ja sisältöä.

Lähtökohtaisesti "X" kansainvälisen nykytaiteen ja -kulttuurin esittämispaikkana esittelee myös monikulttuurisia sisältöjä ja maahanmuuttoon liittyviä kysymyksiä näyttelyissään ja muissa ohjelmissaan – ovathan ne keskeisiä sisältöjä monille taiteilijoillekin sekä osa heidän identiteettiään. (Museo)

Maahanmuuttajat taiteellis-kulttuurisina työntekijöinä

Toinen tapa esittää maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottamista tarjonnassa ja toiminnassa sekä näiden suunnittelussa oli kertoa maahanmuuttajista tai vähemmistöryhmien jäsenistä osana taiteellista pysyvää tai vierailevaa henkilökuntaa tai esitysten tuottajina. Tämä nousi säännöllisimmässä muodossa esille erityisesti joissain kulttuurikeskuksissa tai -taloissa, joissa on jo maahanmuuttajataustaisia tuottajia töissä tai joissa vierailee usein muita kuin suomalaissyntyisiä taiteilijoita. Orkesteritoiminnan puolella mainittiin maahanmuuttajataustaiset muusikot, joita on varsin monissa pääkaupunkiseudun kokoonpanoissa, yhteistyö säveltäjien ja sovittajien kanssa sekä vierailevat yhtyeet, joissa on muita kuin syntyperäisiä suomalaisia muusikkoja.

Palkkaamme säännöllisesti maahanmuuttaja-artisteja ja -taiteilijoita esiintymään ja vetämään kursseja ja työpajoja. (Kulttuurikeskus)

Lisäksi toimimme tiiviisti Cassandra ry:n kanssa, jolloin monikulttuurisuus toteutuu myös vierasta kulttuuria edustavan ohjaavan aikuisen kohtaamisessa. (Lastenkulttuuri)

Teatterin alalta esitettiin myös joitain näkemyksiä, joissa katsottiin maahanmuuttajien tai vähemmistöryhmien edustajien sopivan ainoastaan tietynlaisiin tehtäviin ja rooleihin. Tällöin heidän mukana olonsa riippuu siitä, minkälaisia tuotantoja tai ohjelmistoja taide- tai kulttuuritoimijalla on. Ilmeisesti muutosta kuitenkin on tapahtumassa. Yhdessä vastauksessa todettiin nyt voitavan ottaa mukaan henkilöitä, jotka ovat taustaltaan eri puolilta maailmaa, kun taas *"aiemmin tällaiset henkilöt miellettiin kuriositeeteiksi"* (teatteri). Näihin kysymyksiin palataan tarkemmin henkilöstöpolitiikan yhteydessä.

Oletan teatterille tarjottujen uusien näytelmien sisällön ottavan asiaa enenevässä määrin huomioon. Vain sopiviin rooleihin voidaan ottaa mukaan toistaustaisia näyttelijöitä. Muissa teatterin ammateissa heitä on jo normaalissa suhteessa. (Teatteri)

Muutamissa vastauksissa tuotiin esille myös epävarmuustekijöitä, jotka liittyvät uusiin toimintamuotoihin sekä esimerkiksi erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvien ihmisten mukaan saamiseen toimintaan ja tuotantoprosessiin.

Vuonna 2007 toteutettiin nuorten videotanssiprojekti, jossa pyrittiin löytämään itäisistä kaupunginosista yhteistyötahoja, joka olisi organisoitunut monikulttuurisuusnuoria. Alussa oli mukana yksi somalinuori, mutta hänkin lähti pois. Ei löydetty. (Teatteri)

Kenttä on hajanainen ja joskus on vaikea löytää henkilöitä, jotka tekevät sen mitä lupaavat tai sovitaan. (Lastenkulttuuri)

Tilaisuuksia ja palveluja maahanmuuttajille

Kolmas osa-alue, jolla maahanmuutto ja siihen liittyvä monikulttuurisuus on osa laitosten ja organisaatioiden toimintaa ja sen suunnittelua, on vastausten osalta laajin. Tämä sisältää tilaisuuksien, tapahtumien tai ylipäätään palvelujen järjestämisen erityisesti maahanmuuttajille, maahanmuuttajaryhmille tai etnisille ja kulttuurisille vähemmistöille sekä muita erityisiä tapoja huomioida heidät asiakkaina, kävijöinä tai yleisön edustajina. Tämä kokonaisuus tulee lähelle tiedotusta ja markkinointia, joita suoranaisesti käsittelevät asiat tarkastellaan myöhemmin.

Tämä kokonaisuus on itse asiassa jaettavissa kahteen osaan. Joissain tapauksissa kyse on järjestelmällisestä, säännöllisestä ja/tai kokonaisvaltaista toiminnasta, josta siis on tullut tai joka on alusta lähtien ollut osa laitoksen tai organisaation identiteettiä ja yleistä suhtautumista asiakas- tai yleisökuntaansa. Toisissa tapauksissa kyse on taas tilapäisestä, satunnaisesta tai muuten aika- ja paikkakohtaisesta toiminnasta tai ylipäätään normaalista poikkeavasta lähestymistavasta.

Ensiksi mainitusta lähestymistavasta kertoo esimerkiksi se, että lippujen hintoja on haluttu maahanmuuttajien osallistumiskynnyksen madaltamiseksi pitää mahdollisimman alhaisina tai on pyritty järjestämään mahdollisimman paljon ilmaista ohjelmaa. Tämä kertoo samalla siitä, että "maahanmuuttajilla" viitataan etenkin niihin vähemmistöryhmiin, jotka ovat sosiaalisesti ja taloudellisesti heikoimmassa asemassa. Toimintaa on myös voitu tietoisesti pyrkiä järjestämään siellä, missä maahanmuuttajien suhteellinen osuus väestöstä on korkea. Ohjelman, opastuksen tai muun materiaalin tarjoaminen useammilla kielillä nousi myös suhteellisen usein esille. Etenkin kirjasto tulee usein mainituksi kulttuurilaitoksena, jossa käy paljon maahanmuuttajia ja joka on ottanut kävijäkuntansa muutoksen huomioon myös omassa toiminnassaan.²⁰

Ohjelmatarjontaa on eri kielillä, näyttelyjä eri maista. Kulttuurikasvatusta on myös maahanmuuttajille. "X" -tapahtuma keväisin keskittyy alueen monikulttuurisuuteen. Tietoa. Kirjastossa on aineistoa eri kielillä, paljon internet-työasemia. Maahanmuuttaja-asiakkaiden palveleminen on osa jokapäiväistä toimintaa. Työväenopistossa on maahanmuuttajille tarkoitettuja kursseja. Yhteistyötä tehdään muiden hallintokuntien kanssa, esim. nuorisoasiainkeskuksen, jolla on yhteyksiä maahanmuuttajanuoriin. Kirjaston ja koulujen sekä päiväkotien välinen vakiintunut yhteistyö – alueella asuu paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria, jotka käyttävät kirjastoa lähes päivittäin. (Kulttuurikeskus)

(Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus ovat) tärkeä osa "X"-festivaalin konseptia, sen historiaa ja tulevaisuutta. Lippujen hinnat on pidetty mahdollisimman alhaisina ja myös ilmaista ohjelmaa on tarjottu. Resursseja on (...) suunnattu sinne, missä nuorten ja lasten syrjäytymisvaara on suuri. "X" on alusta alkaen halunnut edistää kulttuurienvälisyyttä enemmän kuin ohjelmallista monikulttuurisuutta. Monikulttuurisuus on ollut festivaalin lähtökohta, koska se kuvaa kaupunkien todellisuutta, mutta teoksia ja taiteilijoita valittaessa on haluttu korostaa erilaisuutta nykyisyyteen kuuluvana tosiasiana pikemminkin kuin oikeutena tai velvollisuutena sitoutua johonkin tiettyyn alkuperään. Kurssi- ja työpajatarjonnassa on otettu huomioon erityisryhmien tarpeita esim. työskentelykielen valinnassa. Lisäksi maahanmuuttoon liittyviä ilmiöitä ja niiden taustalla olevia poliittisia, filosofia ja teoreettisiakin viitekehyksiä on käytetty useissa eri näyttelyissä, joiden yhteydessä olleet esityssarjat ovat temaattisesti käsitelleet esim. kolmatta tilaa tai identiteetin kysymyksiä. (Teatteri)

Oma erityinen kohderyhmänsä ovat lapset ja nuoret, jotka saavutetaan erityisesti koulujen ja päiväkotien kautta. Maahanmuuttaja- ja maahanmuuttajien lapset on joissain tapauksissa huomioitu erityisenä kohderyhmänä, jolle voidaan tarjota palveluja. Toisaalta yhteistyö koulujen kanssa ja vierailut kouluissa ovat saaneet jotkut toimijat huomaamaan, että erilaiset kulttuuritaustat täytyy ottaa huomioon toiminnan sisällöissä ja toteutustavoissa. Esimerkki määrätietoisemmasta toimintatapojen muutoksesta on myös se, että maahanmuuttajakoordinaattoreita ja erityisopetuksen asiantuntijoita on otettu mukaan työskentelyyn jo suunnitteluvaiheessa, tai heiltä on pyydetty neuvoa toiminnan järjestämisessä.

Esimerkiksi järjestäessämme kouluilla työpajoja monikulttuurisuus on otettava huomioon jo suunnitteluvaiheessa. Monissa kulttuureissa tanssiin saatetaan suhtautua hieman epäillen, joten on hyvissä ajoin selvitettävä koulun ja vanhempien suuntaan mitä olemme työpajassa tekemässä. (Teatteri)

²⁰ Vaikka kirjastot eivät kuuluneet kyselyn vastaanottajiin, kyselyyn osallistuneissa joissain kulttuurikeskuksissa on samassa rakennuksessa myös kirjasto.

Lasten kursseilla pitää ottaa huomioon vaatteiden vaihdot yms., jos tietyistä kulttuureista lapsia mukana. Räätelöidään aina juttu ryhmän mukaan. (Museo)

Tehdään yhteistyötä esim. eri maahanmuuttajayhdistysten tai -ryhmien kanssa, annamme heille vaikkapa toimitiloja ilmaiseksi ja vastineeksi saadaan heiltä ilmaisia ohjelnumeroita juhliä varten. Suunnitteilla on esim. arabialaista toimintaa lauantaisin koko perheelle koko talossa, vuosittaisia vietnamilaisia juhliä, bollywood-tanssikursseja, afrikkalaisia helmikorukursseja, taidekerhoja eri kielillä maahanmuuttajalapsille ja miksei aikuisillekin. (Kulttuurikeskus)

Useissa vastauksissa nousee kuitenkin esille toiminnan satunnaisuus. Joitain yksittäisiä projekteja mainitaan, mutta niillä ei ole ollut erityistä vaikutusta toimintaan yleensä. Maahanmuuttajat tai vähemmistöryhmien edustajat saatetaan myös ottaa huomioon vain silloin kun joku ajattelee, että heillä saattaa esimerkiksi ajankohtaisen aiheen vuoksi olla erityistä kiinnostusta asiaan.

Maahanmuuttajia yritetään tutustuttaa museoon (...) lähinnä satunnaisten projektien kautta. (Museo)

Jos näyttelyn teema sopii, niin otetaan huomioon ja yritetään tavoittaa ihmisiä. (Museo)

Monissa tapauksissa on myös kyse toiminnan suunnittelusta tai aloittamisesta. Yhdessä tapauksessa tuotiin esille riski, joka syntyy siitä että maahanmuuttajille suunnattu tai monikulttuurisuutta esille tuova esitys ei välttämättä tavoitakaan yleisöä. Tällöin vastaavan toiminnan perustelu voi jatkossa olla vaikeata.

On mietitty näytelmän mahdollisuutta, joka herättäisi maahanmuuttajia. (Teatteri)

Klassisen musiikin konserteillemme etsitään uusia yleisöjä myös maahanmuuttajien piiristä, erityisesti pääkaupunkiseudun venäjänkielisten asukkaiden piiristä. (Orkesteri)

Kasvava väestöryhmä, joten tullaan huomiomaan. Toisaalta jos me järjestetään ensi syksynä etnokonsertti, eikä sinne tule ketään, niin ei varmaankaan tule lisääntymään. (Orkesteri)

Tässä kohdassa mainittiin samalla muutamia syitä sille, miksi toimintaa ei ole enemmän kuin mitä on. Yksi perustelu oli maahanmuuttajien vähäisyys. Useammin ilmeni kuitenkin ajattelutapaa, jonka mukaan toiminta on jo nyt avointa kaikille ja tarjonta kansainvälistä tai kulttuurisesti neutraalia. Tämän vuoksi minkään erityisen väestöryhmän huomioon ottamista ei pidetty asianmukaisena tai tarpeellisena.

Toimintamme on avointa kaikille sukupuoleen, rotuun, kieleen, ikään jne. katsomatta ja pyrimme tiedottamaan toimintamahdollisuuksista kaikille tasapuolisesti. Maahanmuuttajien ja muiden vähemmistöjen suhteen harrastamme jossain määrin ns. positiivista diskriminaatiota eli tiedotamme erityisesti tietyille ryhmille jne. mutta noin yleensä diskriminaatio, edes se positiivinen, ei liene oikeudenmukaista tai tarkoituksenmukaista. Koska resursseja on vähän, ei tunnu mielekkäältä karsia hyvästä toiminnasta ja tarjota pienelle ryhmälle erityispalveluja, jos siihen ei ole erittäin painavia syitä. (Kulttuurihallinto)

Teemme sanatonta teatteria kaikenlaisille. Kaikki katsojat ovat meille yhtä tärkeitä. Kun kierretään koulussa, niin maahanmuuttajalapsset ovat siellä mukana. Ei tarvitse erikseen hakea. On paljon erityisryhmiä, on hyvin vaikeata kohdentaa kaikille erikseen. Me haluamme tehdä kaikille. Kasvattajien täytyy opettaa lapset kohtaamaan toisiaan, suvaitsemaan toisiaan. Maahanmuuttajien määrä lisääntyy, mutta he menevät samassa muiden katsojien kanssa. Vuorovaikutuksellinen teatterimme on aina sanatonta, kulttuuritaustat eivät vaikuta. (Teatteri)

Tavoite on yhteiset tilaisuudet eikä tietyn kieliryhmän palveleminen. (Kulttuurihallinto)

Musiikin kieli on kansainvälistä, joten ohjelmistotarjontamme sopii kaikille taidemusiikista kiinnostuneille kansallisuuteen katsomatta. (Orkesteri)

Hirveän voimakkaasti emme ajattele suoraan maahanmuuttajaryhmiä. Se menee enemmänkin sitä kautta, että taiteen maailma on monipuolinen ja me tuodaan se monipuolisuus esille. Siihen sisältyvät nämä eri kulttuurit. Se on meidän kontribuutio tähän asiaan. (Museo)

Saatettiin myös ajatella, ettei laitoksen tai organisaation taide- tai kulttuuritarjonta ylipäättään ole sellaista, joka kiinnostaisi maahanmuuttajia: *"Pitäisi kartoittaa mikä on klassisen musiikin mielenkiintoarvo maahanmuuttajien keskuudessa. Minulla on mutu-tuntuma, että sinfoniakonsertit eivät ole sitä, mitä maahanmuuttajat ovat lähteneet Suomesta hakemaan."* (Orkesteri)

Yhteenveto suunnittelusta ja tarjonnasta

Yhteenvetona voidaan todeta, että toiminnan suunnittelussa ja nykyisessä toiminnassa tulee selvästi esille pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritoimijoiden laaja kirjo suhteessa maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioon ottamiseen. Toisessa ääripäässä on niitä laitoksia ja muita organisaatioita, joille tämäntyyppinen toiminta on olennainen osa normaaleja aktiviteetteja, ellei suorastaan keskeinen olemassa olon perusta.

(Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät) kaikin tavoin; ne ovat syynä "X":n koko olemassaoloon. Henkilökunta, asiakkaat ja ohjelmisto ovat monimuotoisia ja edustavat lukuisia eri etnisiä ja kulttuuritaustoja. Myös ns. vanhat vähemmistöt, romanit, saamelaiset, juutalaiset ja tataareihin kuuluvat ovat asiakaskunnassa ja ohjelmistossa. (Kulttuurikeskus)

Perustavaa laatua olevia kysymyksiä, jotka liittyvät lähes kaikkeen suunnittelun takana olevaan teoreettiseen ja poliittiseen pohdintaan. (Teatteri)

Se on huomioitu sekä museopoliittisessa ohjelmassamme että kokoelmapoliittisessa ohjelmassamme. Monikulttuurisuus on kuitenkin vain yksi näkökulma toimintaamme. (Museo)

(Kaupungissamme) monikulttuurisuus on ollut kaupunkikuvassa jo 70-luvulta lähtien. Nykyiset etniset asiakasryhmät ovat jo toisen sukupolven kuntalaisia. Osaavat toimia integroidusti yhdessä, mutta myös tuovat oman kulttuurinsa annin palvelutarjontaan. Yhteistyö on luontevaa ja ongelmatonta. Toimintaa toteutetaan mm. kohdeavustuksilla. (Kulttuurihallinto)

Useimpiin teoksiin monikulttuurisuus on jo sisäänrakennettu, vaikkakaan ei maahanmuuttajien vaan kansainvälisten työryhmien kautta. Koska suurin osa toiminnastamme tapahtuu ulkomailla, kulttuurien välinen vuorovaikutus on osa arkipäivää sitäkin kautta. Jotkut kiinteistä yhteistyökumppaneistamme ovat maahanmuuttajia omissa maissaan. Toiminnan tasolla monikulttuurisuuden huomioiminen näkyy siten että työkielme on käytännössä englanti. (Teatteri)

Toisessa ääripäässä on puolestaan toimijoita, jotka katsovat, ettei tämäntyyppinen näkökulma ole heidän toimintansa suunnittelulle tai toteutukselle ajankohtainen tai tarpeellinen. Syyt vaihtelivat suuresti. Joissain tapauksissa kyse on siitä, että halutaan korostaa oman taiteen tai muun toiminnan universaalisuutta tai kansainvälisyyttä tavalla, joka ei erottele taiteilija-, esiintyjä- tai yleisöryhmiä. Kuten eräs vastaaja asian ilmaisi: *"kaikki on kaikille"*. Joissain tapauksissa puolestaan huomautettiin, että kun toiminnan painopiste on täysin tai miltei täysin ruotsinkielisessä toiminnassa, se ei käytännössä juurikaan tavoita pääkaupunkiseudun maahanmuuttajia, joista useimmat oppivat Suomen virallisista kielistä paremmin suomen kielen.

*(Lähtökohtamme on) kaiken kulttuurin kansainvälisen luonteen ja roolin korostaminen.
(Kulttuurihallinto)*

Sitä ei ole käsitelty erikseen, omana aiheenaan. Tässä mielessä ei millään tavalla. Emme ole keskustelleet myöskään vanhusten oikeuksista. (Teatteri)

Näiden väliin jää paljon toimijoita, jotka mainitsevat halukkuuden ja pyrkimyksen ottaa maahanmuuttajat, vähemmistöryhmät ja monikulttuurisuuden paremmin huomioon, mutta joilla ei tässä yhteydessä ollut juuri kertoa konkreettisia esimerkkejä käytännön toimenpiteistä. Usein myös tuodaan esille asiaan havahtuminen nimenomaan strategioiden ja suunnitelmien tasolla. Valmistautumista tulevaisuuteen ilmentää monissa vastauksissa esiintyvä sanamuoto "pyritään" tai se, että tiettyjä periaatteita ja tavoitteita on kirjattu dokumentteihin, mutta konkreettisia toimintamuotoja ei vielä ollut nähtävillä.

*Maahanmuuttajat yritetään ottaa mukaan toimintaamme ja toiminnassa ottaa heidät huomioon.
(Kulttuurihallinto)*

*Kerran kaudessa pyritään tekemään konsertti, jossa on otettu huomioon muut musiikkikulttuurit.
(Orkesteri)*

Strategioissa ja ydintoiminnoissa (esim. dokumentointi, museopedagogia) pyritään ottamaan huomioon myös monikulttuurisuus. (Museo)

Monikulttuurisen diversiteetin mukaantulo näkyy näyttelytoiminnan ja oheisohjelmatoiminnan suunnittelussa. (Museo)

Tulossa on jotain juttuja. (Orkesteri)

6.3 Avoimet vastaukset: henkilöstöpolitiikka

Viime aikoina on monissa eri yhteyksissä tuotu esille, että maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien edustajien mukana ololla kulttuuripalvelujen tuottamisessa on tärkeä rooli taiteen ja kulttuurin "tarjonnan" muuttumisessa yhteiskunnan etnisiä ja kulttuurisia rakenteita paremmin vastaavaksi ja eri vähemmistöryhmien tarpeita paremmin huomioon ottavaksi. Kuten yhdessä vastauksessakin mainittiin: *"Olisi rikkaus jos maahanmuuttajataustainen henkilö työskentelisi kulttuuritoimessa, hänellä olisi omakohtainen kokemus maahanmuuttajuudesta ja kontaktien luominen olisi luontevampaa."* (Lastenkulttuuri) Toinen vastaaja esitti, että heidän tanssi-/teatterinäytäntönsä ovat helpommin maahanmuuttajien lähestyttävissä, koska esiintyjät tulevat eri maista ja kulttuuritaustoista.

Tätä taustaa vasten kyselyyn vastanneiden tahojen ilmoitus, että maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät sentään joidenkin laitosten ja organisaatioiden henkilöstöpolitiikassa erittäin tai melko paljon, vaikuttaa ilahduttavalta. Avoimien vastausten tarkempi analyysi antaa kuitenkin asiasta hieman toisenlaisen kuvan.

Vain osa toimijoista nimittäin tuo esille kantäväestön ulkopuoliset henkilöt laitoksen tai organisaation varsinaisessa taiteellisessa tai luovassa henkilökunnassa. Näitäkin tosin on, kuten jo edellä tuotiin esille. Yksi vastaajataho ilmoitti ulkomaalaisten ja maahanmuuttajataustaisten rekrytoinnin olevan osa tietoista rekrytointipolitiikkaa. Toisessa tapauksessa on perustettu erityinen virka vähemmistökulttuureja ja niiden huomioon ottamista varten. Maahanmuuttajia on käytetty myös esimerkiksi museoiden oppaina sekä työpajojen vetäjinä, ja orkestereissa on suhteellisen paljon myös muita kuin syntyperäisiä suomalaisia.

Olen määrätietoisesti johtajakaudellani pyrkinyt lisäämään eri etnisen taustan omaavien henkilöiden rekrytointia (...) myös vakituisiin tehtäviin (...). Tämä ei ole edes ollut mitenkään ongelmallista, sillä päteviä uussuomalaisia työntekijöitä on niin laajasti tarjolla. Useita harjoittelijoita ja työllistettyjä, joista valtaosa on uussuomalaisia, monille "X" on ensimmäinen työpaikka Suomessa. "X":n sisällä olen tukenut uussuomalaisten nousua lähiesimiestehtäviin, tällä hetkellä kaikki lähiesimiesalaiseni ovat maahanmuuttajataustaisia. (Kulttuurikeskus)

Meillä on ollut oppaana yksi maahanmuuttajataustainen opiskelija ja työpajojen vetäjiä mm. Boliviasta, Meksikosta, Tansaniasta, Senegalista, Intiasta jne. Olemme museon perustamisesta lähtien suosineet maahanmuuttajataustaisia työpajan vetäjiä. (Museo)

Usein kyse on kuitenkin tilanne- tai produktiokohtaisesta rekrytoinnista, ja huomattavan monessa tapauksessa maahanmuuttajat ovat muissa kuin varsinaisissa taiteellisissa tai luovissa tehtävissä. Käytännössä he sijoittuvat useimmiten erilaisiin yleisöpalvelu- tai kiinteistöhuoltotehtäviin kuten vahtimestareiksi tai siivoojiksi sekä toimistohenkilökuntaan. Kielitaito mainittiin yhtenä kriteerinä, minkä vuoksi maahanmuuttajia ei ole voitu palkata tiettyihin tehtäviin.

Taidemuseoon rekrytoidaan vähän museoammatillista henkilökuntaa. Yleisöpalvelutehtävissä on ollut maahanmuuttajataustaisia. (Museo)

Mm. avoinnapitohenkilökunnassa on vuosikymmeniä ollut maahanmuuttajia. (Museo)

On säännönmukaisesti palkattu vahtimestareita ja toimi on vakinaistettu. On myös toimistonhoitaja. Ei ole mitään muuta kuin hyvää sanomista. (Kulttuurikeskus)

Tällä hetkellä meillä on maahanmuuttajia kampaaja-maskeeraajana, valo- ja äänimiehinä ja siivousyrityksessämme. Erityisesti asia ei näy rekrytoinnissa. (Teatteri)

Museoon on palkattu maahanmuuttajataustaisia henkilöitä asiantuntijatehtäviin, mm. konservaattoriksi ja atk-suunnittelijaksi. Asiakaspalvelutehtäviin ei ole rekrytoitu maahanmuuttajia pääosin kielitaitovaatimusten vuoksi. Tosin hakijoitakaan ei juuri ole ollut. (Museo)

Kirjaston rekrytoinnissa kielitaidolla on suuri merkitys, koska työ on kieleen sidoksissa olevaa asiakaspalvelua. Se asettaa omat rajansa. (Kulttuurikeskus)

Lisäksi kyse on usein työllistämistoimin palkatusta määräaikaisesta työvoimasta tai erilaisilla harjoittelusopimuksilla palkatuista henkilöistä. Tässä yhteydessä tuotiin myös esille vaikeudet ylipäätään rekrytoida uutta henkilökuntaa ja vakinaistaa tilapäisiä toimia.

(Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät) sopivasti. Meillä otetaan paljon työllistettäviä. Muuten kaupungilla on suljettu työhönotto. Meillä on usein maahanmuuttajataustaisia, kun päästään työllistämään. Nytkin on virolainen. Jos (...) ajatellaan, että kymmenen työllistetään vuodessa, niin niistä 2-3 on maahanmuuttajia. Maahanmuuttajataiteilijoita on otettu työpariksi. (Kulttuurikeskus)

Työllistetystä työvoimasta suuri osa on maahanmuuttajia. Meillä on hyviä kokemuksia. Muuten vähän rekrytointia. Tavallaan hyvä, mutta tavallaan ei ollenkaan hyvä, että työllistämisyjärjestelmässä käytetään ihmisiä hyväksi. (Orkesteri)

Avoimia paikkoja on todella vähän, eikä hakijoiden joukossa ole ollut ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. (Kulttuurihallinto)

Emme voi juuri rekrytoida uusia työntekijöitä, koska emme kuitenkaan saa palkata niitä, vaan pitkäaikaistyöttömiä. Mutta he voivat tietenkin olla maahanmuuttajia (...) Talossa on muuten somaleja,

kurdeja ja kirgisialaisia töissä. (Kulttuurikeskus)

Kaikkiaan kymmenessä vastauksessa tuotiin myös vahvemmin tai heikommin esille näkemys, ettei rekrytointi etnisen, kulttuurisen tai kansallisen taustan perusteella kuulu taiteellisen tai kulttuuriorganisaation toimintaan. Luovuuden ja taiteellisen pätevyyden tulee olla ensisijainen valintakriteeri henkilökunnan valinnassa. Tämä nousee selvimmin esille orkestereiden tapauksessa, joissa korostetaan koesoittojen ratkaisevaa roolia, mutta vastaavia ajatuksia esittivät myös jotkut kulttuuritoimen ja teatterin edustajat. Tämä liittyy ainakin osittain tarpeeseen ylläpitää länsimaisen taiteen laatukäsityksen mukaisia toimintaperiaatteita ja -käytäntöjä.

Då vi rekryterar är det yrkeskunnandet som i första hand prioriteras. (Teatteri)

On ollut lavastaja tai avustaja, joka on ollut maahanmuuttaja. Mutta etnisellä taustalla ei ole merkitystä. Pääasia, että homma hoituu hyvin. (Teatteri)

Muusikot valitaan aina osaamisen perusteella, pätevät ammattilaiset valikoituvat mukaan taustasta riippumatta. Maahan muuttaneita muusikoita käytetään täsmälleen samoin kriteerein kuin kotimaisia. (Orkesteri)

Kansainvälisyys ja eri kulttuurien tuntemus ovat tärkeitä valintakriteereitä useimpiin tehtäviin. Rekrytoinneissa ei kuitenkaan suosita maahanmuuttajia vaan valitaan tehtävään sopivin asuinmaasta huolimatta. Siten tiimeissämme työskentelee vuosittain ihmisiä 5-8 eri maasta. (Teatteri)

Työntekijöitä, taiteilijoita ei katsota, mistä on lähtöisin. Taito ratkaisee. (Teatteri)

Klassinen musiikki lienee yksi globaalisti demokraattisimmista taidemuodoista. Ammattiorkesterit etsivät riveihinsä soittajia puhtaasti taitojen perusteella (ainakin Suomessa), taustalla tai suomenkielentaidolla ei ole merkitystä. Myös yleisö valikoituu konsertteihin oman kiinnostuksensa perusteella. "X":n ohjelmistot koostuvat pääosin taidemusiikista. Teokset valitaan niin ikään laadun perusteella. Jos teos on hyvä, säveltäjän etnisen taustan mukanaan tuoma näkökulma tai ilmaisu nähdään vahvuutena. (Orkesteri)

Tosin voi ilmetä myös nimenomaan tarvetta palkata maahanmuuttajia tai eri kulttuurien asiantuntijoita silloin kun esimerkiksi toimintaa pyritään suuntaamaan johonkin tiettyyn kohderyhmään:
"Lähtökohtana on pätevimmän työntekijän rekrytointi kuhunkin projektiin tai tuotantoon. Tämä tarkoittaa sitä, että kun tarvitsemme maahanmuuttoa ja monikulttuurisuuteen liittyvää osaamista, etsimme ko. tekijän." (Museo)

Erikseen mainittiin myös henkilökunnan koulutus toisista kulttuureista tulevien tai toisenlaisia taustoja omaavien kävijöiden sekä etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoisen yleisön kohtelun parantamiseksi. Jälleen useissa sanamuodoissa korostuu pyrkimys toiminnan muuttamiseen ja uusiin toimintakäytäntöihin.

Museossa on ollut vuosien varrella koulutusta ns. vieraan kohtaamisessa. Asiakaspalvelutehtävissä oleville toteutetaan mm. vuonna 2007 koulutus, jolla pyritään avaamaan eri kulttuurien eroja ja yhtäläisyyksiä, jotta kohtaaminen ja kommunikointi asiakkaiden ja yhä useammin myös työtovereiden välillä sujuisi paremmin. (Museo)

Pääkaupunkiseudun kirjastoilla on yhteinen monikulttuurisuustyöryhmä Sesam, joka pyrkii edistämään maahanmuuttajien palvelua ja henkilökunnan monikulttuurisuuskoulutusta. (Kulttuurikeskus)

Itse käyn venäjän kielen kurssin että osaisin edes vähän puhua venäläisille artisteille jotka vierailevat "X":ssä sekä venäläiselle yleisölle. (Alueella) kun asuu niin paljon venäläisiä. (Kulttuurikeskus)

Pyritään ottamaan teatterikasvatukseen ihmisiä, jotka ovat saaneet ajanmukaisen koulutuksen, että on välineitä tulla toimeen erilaisten ryhmien kanssa. (Museo)

Henkilöstön koulutuksessa pyrimme seuraamaan monikulttuurisuuden kehitystä maassamme/ kaupungissamme. Haluamme pysyä ajan tasalla. (Teatteri)

Kaiken kaikkiaan huomattavan useissa vastauksissa mainittiin, että henkilöstöpolitiikassa maahanmuutto ja monikulttuurisuus eivät näy lainkaan, ei millään tavalla, hyvin vähän tai muuta vastaavaa. Ilmaisut olivat usein varsin lakonisia ja lyhyitä, ja vain harvoissa vastauksissa esitettiin laajempia pohdintoja sille, miksi tilanne on sellainen kuin se on.

Henkilöstössä kukaan ei ole suuntautunut siten. Henkilökuntaa on vähän. On pohdittu enemmän muita erityistarpeita. (Teatteri)

Koulutamme ja rekrytoimme erittäin vähän. Emmekä erityisesti maahanmuuttajia. (Teatteri)

On ollut väliaikaisissa projekteissa mukana myös maahanmuuttajia, mutta se on toistaiseksi vielä hyvin sattumanvaraista sikäli, että tämä on hyvin spesifistä ammattitaitoa vaativaa työtä tämä museotyö. Ei ole tullut sellaisia tarjokkaita, joilla olisi ollut taitoja, joita täällä tarvitaan. Suhtaudutaan tietysti aivan yhtä tasapuolisesti kaikkiin, jotka tänne tietyllä pätevyydellä hakevat. Ehkä monet eivät osaa tänne hakeutua. Luulen, että maahanmuuttajien ammattirakenne on vähän toisenlainen, eikä välttämättä ole paljon museoalan ammattilaisia. (Museo)

Yhdessä vastauksessa pohdittiin kulttuuritoimijoiden asenteiden vaikutusta paitsi laajemmin monikulttuuriseen taide- ja kulttuuritoimintaan myös toimintaan etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa työyhteisössä.

Monikulttuurisen toiminnan suunnittelu, johtaminen ja toteuttaminen ja henkilöstön johtaminen edellyttävät oman ammattitaitonsa. (...) Olen ollut hyvin hämmästynyt palattuani työelämään Suomessa työskenneltyäni useita vuosia ulkomailla monimuotoisissa työyhteisöissä, miten paljon ennakkoluuloja työelämässä ja myös itseään varmaankin kovin "suvaitsevina" ja avarakatseisina pitävillä kulttuurialan toimijoilla on. (Kulttuurikeskus)

6.4 Avoimet vastaukset: tiedotus ja markkinointi

Jos ajatellaan uusiin väestöryhmiin kuuluvien ihmisten saavuttamista ja heidän saamistaan kulttuuripalvelujen käyttäjiksi sekä laajemmin taiteen ja kulttuurin yleisöksi, tiedotuksella ja markkinoilla on tämän tavoitteen saavuttamisessa tärkeä rooli. Tähän toimintaan pääkaupunkiseudun taiteen ja kulttuurin laitokset ja organisaatiot eivät selvästikään juuri olleet vielä ryhtyneet. Vain kaksi vastaajaa ilmoitti maahanmuuton ja monikulttuurisuuden näkyvän heidän tiedottamisessaan ja markkinoinnissaan erittäin paljon ja neljä melko paljon. Kaikkiaan 16 vastauksessa valinta kohdistui vaihtoehtoon erittäin vähän ja 21 vastauksessa kohtaan melko vähän.

Avoimien vastausten luonnehdinnat olivat jälleen melko lyhytsanaisia, tyyliin "eipä näy kovinkaan paljon" tai "ei alleiviivata mitenkään". Joissain korostettiin sitä, että vastaajaorganisaatiolla on yksi viestintä- tai markkinointistrategia, joka on suunnattu kaikille yleisöille. Toisinaan tuotiin esille ajatuksia siitä, että tulevaisuudessa mahdollisesti panostetaan enemmän, erityisesti jos katsotaan että tilanne tai produktio sitä vaatii tai edellyttää.

Jos ja kun teemme teatteriesityksen, joka erityisesti koskettaa maahanmuuttajia tai olisi kiinnostavaa monikulttuurisuuden kannalta, se varmaan huomioitaisiin markkinoinnissa. (Teatteri)

Aihe on esillä kun meillä on aiheeseen liittyviä näyttelyitä. Myös työvoimanhankintamme ottaa huomioon tämän näkökulman. (Museo)

Silloin kun liittyvät näyttelyihin, silloin tulee siinä ilmi. Ei ole kaikkia kieliversioita, joita ehkä tarvittaisiin. Jos ajatellaan tällaista spesiaalimarkkinointia, ei käännetä kiinaksi tai somaliksi tekstejä. Voi olla, että tulee näyttelyprojekti tai muu, jossa sitä vaaditaan, niin silloin se tulee kysymykseen. Markkinointi lähtee liikkeelle siitä, mitä on näytteillä. (Museo)

Silloin kun katsottiin, että asia on jollain tavalla huomioitu, se tarkoitti useimmiten tiedotusmateriaalin kääntämistä muillekin kielille kuin suomeksi tai ruotsiksi, lähinnä englanniksi. Englanninkielisen tiedottamisen kohdeyleisö on tietenkin paljon laajempi kuin vain maahanmuuttajat, koska se sisältää myös esimerkiksi – ja usein kenties ensisijaisestikin – Suomessa vierailevat turistit tai tilapäisesti maassa oleskelevat ihmiset kuten opiskelijat. Mutta joissain tapauksissa englannin kieli on myös valittu tiedotus- tai markkinointikieleksi nimenomaan maahanmuuttajien tai vähemmistöryhmiin kuuluvien saavuttamiseksi. Etenkin venäjänkielisiä ja somalinkielisiä on myös pyritty tavoittamaan käyttämällä heidän äidinkieltään markkinoinnissa.

Museolla on kaikki materiaali – esitteet, julkaisut, nettisivut – monella kielellä. Suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi on aina, myös vaihtelevasti espanjaksi ja italiaksi. Henkilökunnan kielitaito on laajaa ja tarjoamme opastuksia monella kielellä. (Museo)

Tiedotuksen kielet ovat suomi ja englantia. Englannin valinta ruotsin tilalla (...) toisena kielenä on perusteltua, koska tilaisuuden "X" markkinointia on suunnattu alueen lähiöihin, joissa on paljon maahanmuuttajia. (Teatteri)

Afrikka- ja Arabia-viikkojen ohjelmaesitteitä (...) käännettiin ainakin somaliaksi ja englanniksi. (Lastenkulttuuri)

Hieman pontevammin tällä alueella ovat olleet liikkeellä ne toimijat, jotka ovat erikielisten tiedotteiden, mainosten ja internet-sivujen lisäksi yrittäneet tavoittaa uusia asiakas- tai yleisöryhmiä panostamalla myös tavallisuudesta poikkeaviin markkinointistrategioihin ja -väyliin. Kyse on tällöin esimerkiksi avainhenkilöistä, joiden kautta yritetään saada yhteys erilaisiin sidosryhmiin, kontakteista kouluihin ja päiväkoteihin lasten ja nuorten saavuttamiseksi sekä maahanmuuttajien ja vähemmistöryhmien yhdistysten tavoittelemisesta ja näiden omien viestintävälineiden hyödyntämisestä.

Kuten yhdessä vastauksessa sanottiin, maahanmuuttajien saavuttaminen vaatii enemmän jonkinlaista verkostotiedottamista tavanomaisen (suomenkielisen) valtamedian kautta tapahtuvan informoinnin sijaan. Kulttuurikeskus Caisan ja sen verkostojen käyttö tiedottamisessa eräänlaisena välittäjäorganisaationa nostettiin esille muutamassa vastauksessa.

(Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät) esim. konserttiedotteissa ja -ilmoituksissa. Lisäksi markkinoimme ja suunnittelemme tapahtumia yhdessä monikulttuurisuusasioita hoitavien sidosryhmien kanssa. (Orkesteri)

On postitettu teatterin tiedotteita eri yhdistyksille. Tiedotteet suomenkielisiä. (Teatteri)

Markkinoimme lähinnä koulujen ja päiväkotien kautta. Opettajat tavoittavat sitten lapset. On yritetty eri kieliä, mutta on hirveän vaikeaa saada heitä vapaa-ajalla tulemaan. Jos on ollut avoimia tilaisuuksia, jotka on maahanmuuttajille suunnattu, ei ole saatu tulemaan. Esimerkiksi jos on ollut venäjänkielinen opastus, ei ole tullut yhtään venäjänkielistä lasta. (Lastenkulttuuri)

Tiedottamisen ja markkinoinnin koko laajuus nousee hyvin esille kahdessa alla olevassa lainauksessa. On ymmärrettävää, että resurssipula vaikeuttaa monissa taide- ja kulttuurilaitoksissa ja -organisaatioissa kovin laajamittaisen ja monipuolisen tiedottamisen toimeenpanoa, mikä myös tuli vastauksissa mainituksi. Maahanmuuttajilta ja vähemmistöryhmiin kuuluvilta toivottiin myös enemmän omaa aktiivisuutta.

Tiedotusvälineet: mm. lähiradioiden erikieliset kanavat, erikieliset lehdet (esim. 6Degrees, Spektr, jne.) Suoramarkkinointia uussuomalaisten yhdistysten ja avainhenkilöiden kautta. Www.infopankki.fi, www.caisa.fi ja muut nettisivut, postituslistat, metrojunat ja ilmaisjakelulehdet, joita myös uussuomalaiset lukevat. Suorat kontaktit eri yhteisöihin. Erikielinen markkinointi. Tapahtumakalenteri aina suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi, flyerit jne. suomeksi ja englanniksi. (Kulttuurikeskus)

"X" on tehnyt yhteistyötä erilaisin kampanjoin ja tutustumistarjouksin paikallisen venäjänkielisen radioaseman kanssa sekä venäjänkieliseen kirjallisuuteen ja levyihin erikoistuneen Ruslan-kirjakaupan kanssa. "X":n kolmikielisiä (suomi + ruotsi + englanti) julkaisuja on maksutta jaossa mm. kirjastoissa ja lastenneuvoloissa, joita maahanmuuttajat käyttävät säännöllisesti. Koulujen ja musiikkiopistojen musiikinopettajat voivat tuoda maksutta oppilasryhmiä "X":n konsertteihin (...) aina kun tilaa löytyy. Näissä ryhmissä on luonnollisesti mukana myös maahanmuuttajaperheiden lapsia. (Orkesteri)

Meillä ei ole resursseja tiedottaa suhteellisen pienille erityisryhmille. Valitettavasti. (Museo)

6.5 Avoimet vastaukset: seuranta ja arviointi

Jotta organisaation toiminnan kehittäminen voisi onnistua, asetettujen tavoitteiden toteutumista pitäisi pystyä seuraamaan. Seurantatiedon perusteella tulisi kyetä tekemään oikeat johtopäätökset, toimintasuunnitelmat ja käytännön toimenpiteet. Täsmällisemmät tavoitteenasettelut ja erilaisten toimintaa kuvaavien indikaattorien käyttö ovat ilmeisesti monissa taide- ja kulttuurilaitoksissa ja -organisaatioissa ylipäättään vielä suhteellisen alkuvaiheessa. Tämän vuoksi ei ole kovin yllättävää, että maahanmuuton ja monikulttuurisuuden näkyminen tässä toiminnassa oli kyselyn perusteella suhteellisen vähäistä.

Avoimissa vastauksissa nousi samaten esille varsin vähän konkreettisia toimintatapoja toiminnan seuraamiseksi ja arvioimiseksi. Usein oli ilmeisesti kysymys suhteellisen epäsystemaattisista menetelmistä, kuten "mutu-tuntumasta" tai "silmämitasta ja korvakuulosta" kävijöiden, yleisöjen ja palvelujen käyttäjien suhteen.

Yleisötutkimuksissa on joitain kysymyksiä, kuten äidinkieli. (Orkesteri)

Osa-aikainen yleisötyöntekijä pitää tätä asiaa esillä. (Teatteri)

Huomataan jos maahanmuuttajia osallistuu toimintaamme. En tiedä pitäisikö näitä noteerata erikseen vai ei. (Kulttuurihallinto)

Seuranta ja arviointia emme tee tieteellisesti – toimintakertomukset kirjaavat asiat. (Teatteri)

On ollut joitain kyselyjä joihin joku maahanmuuttaja on saattanut vastata. (Teatteri)

Esille nousi kuitenkin myös esimerkiksi keskustelupalautetta, tapahtuma- ja vuosikohtaista itsearviointia sekä tavoite- ja tuloskortteja, joita on otettu käyttöön toiminnan muun arvioinnin ja seurannan ohella. Tasapainoitettu tuloskortti (*Balanced Scorecard*) on käytössä joissain organisaatioissa, ja avaintulosalueisiin on sisällytetty myös tähän aihepiiriin liittyviä asioita. Muutamissa paikoissa oli jo seurannan avulla saatu selville toiminnan painotuksia ja palvelujen kehittämisen tarpeita.

Olemme huomanneet, että tiedotuksemme ei saavuta maahanmuuttajaryhmiä riittävästi. Pyrimme luomaan kontakteja suoraan esim. valmistaviin luokkiin ja saavutettavuuden lisäämiseksi käynnistämme ensi syksynä erityisprojektin "X", joka on suunnattu uussuomalaisille lapsille. (Lastenkulttuuri)

Maahanmuuttajaryhmille on tuotettu räätälöityjä opastuksia näyttelyihin. Maahanmuuttajaryhmien käyntien määrän kehitystä seurataan, jotta palveluja voitaisiin kehittää. (Museo)

7 Johtopäätökset

Vaikka erilaisia etnisiä ja kulttuurisia vähemmistöryhmiä maassamme on ollut jo vuosikymmeniä, ellei vuosisatoja, laajemmalla maahanmuutolla Suomeen on varsin lyhyt historia. Parin viime vuosikymmenen aikana suomalaisen yhteiskunnan etniset ja kulttuuriset rakenteet ovat kuitenkin muuttuneet huomattavasti erityisesti suuremmissa kaupungeissa sekä Kaakkois-Suomessa. Maahanmuuttajien määrä ja sitä myöten myös etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus lisääntynee etenkin pääkaupunkiseudulla lähivuosina voimakkaasti, mikäli aktiivisen maahanmuuttopolitiikan kansalliset ja paikalliset linjaukset toteutuvat myös käytännössä.

Tällä muutoksella tulee olemaan seurauksia myös taiteen ja kulttuurin kentällä. Se asettaa kulttuuripolitiikalle uudenlaisia haasteita samalla kun se tarjoaa uusia mahdollisuuksia. Kysely pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitoksille ja organisaatioille tehtiin yleiskatsauksen tekemiseksi vuoden 2007 tilanteesta osana laajempaa monikulttuurisuutta ja kulttuuripolitiikkaa pääkaupunkiseudulla koskevaa tutkimushanketta. Saavutettu tieto antaa mahdollisuuden seurata tilanteen kehittymistä lähivuosina.

Kyselyn tuloksia on edellä esitelty pääsääntöisesti sen taustalla olleiden yleisten kysymysten mukaisessa jäsenyksessä ja järjestyksessä. Varsin monet pääkaupunkiseudun kulttuuritoimijat katsoivat maahanmuuton ja monikulttuurisuuden olevan jo nyt tärkeä osa omien laitostensa ja organisaatioiden toimintaa. Näiden asioiden katsottiin myös lähes yksimielisesti kasvavan merkitykseltään seuraavien 5-10 vuoden aikana.

Kun asiaa tarkasteltiin konkreettisemmin ja eri alueittain, aktiivisuus osoittautui kuitenkin yhä suhteellisen matalan profiilin toiminnaksi. Se on usein enemmän tilapäistä, tilannesidonnaista tai satunnaista. Yleensä toimintaa on myös enemmän harkinnan ja suunnittelun kuin jo käynnissä olevan toiminnan tasolla. Ylivoimaisesti tärkeimpänä syynä käytännön toimenpiteiden vähäisyyteen mainittiin taloudellisten resurssien puute. Tältä osin kyselyn tulokset vastaavat aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Heiskanen & Mitchell 2002; Saukkonen & Pyykkönen 2008) tehtyjä havaintoja.

Raportin lopuksi voidaan vielä tarkastella aineistoa toisesta näkökulmasta kiinnittäen huomiota erityisesti niihin tutkimuskysymyksiin, jotka nousivat esille pääkaupunkiseudun etnisten ja kulttuuristen rakenteiden tarkastelusta, aikaisemmasta suomalaisesta ja ruotsalaisesta tutkimuksesta sekä pääkaupunkiseudun strategisista ja ohjelmallisista linjauksista. Nämä tutkimuskysymykset olivat siis seuraavat:

- Millä tavalla pääkaupunkiseudun eri maahanmuuttajaryhmät sekä etniset ja kulttuuriset vähemmistöt ja muut sosiaaliset rakenteet ilmenevät kulttuuritoimijoiden antamissa vastauksissa?
- Nähdäänkö taiteen ja kulttuurin laitoksilla ja organisaatioilla erityistä roolia maahanmuuttajien kotoutumisessa ja kotouttamisessa vai katsotaanko näiden tehtävien kuuluvan enemmän muille hallinnonaloille?
- Lähtevätkö taiteen ja kulttuurin toimijat liikkeelle normaalipalvelujen periaatteesta vai pidetäänkö erityisesti maahanmuuttajille tai monikulttuurisuuteen suunnattuja järjestelyjä ja muita erillisratkaisuja mielekkäinä?
- Onko erilaisten toimintaperiaatteiden ja käytännön järjestelyjen välillä havaittavissa jännitteitä vai ymmärtävätkö ja hyväksyvätkö kulttuuritoimijat eri laitosten ja organisaatioiden välistä työnjakoa sekä erilaisia lähestymis- ja toimintatapoja?
- Vastaavatko suomalaisen kyselyn tulokset ruotsalaisen *Tid för mångfald* -selvityksen johtopäätöksiä koskien esimerkiksi taiteen ja kulttuurin alojen sisäisiä eroja, myönteisen vastauksen kontekstisidonnaisuutta sekä henkilöstöpoliittisia huomioita?

Vastausaineiston suppeus estää tekemästä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Lisäksi on huomattava, että yllä mainittuja asioita ei kyselyssä tiedustelussa kysytty suoraan, vaan tulkinnot ovat tutkijoiden tekemiä avoimien vastausten tarjoamasta aineistosta. Vastausten käsitteleminen anonyymisti estää myös esimerkiksi eri toimijoiden, taiteenalojen ja pääkaupunkiseudun kaupunkien täsmällisen vertailemisen. Näillä varauksilla on kuitenkin mahdollista tehdä joitain päätelmiä, jotka tarjonnevat sytykkeitä aihetta koskevalle keskustelulle ja virikkeitä jatkotutkimukselle.

7.1 Vertailu pääkaupunkiseudun etnisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin

Tämän julkaisun alussa esiteltiin lyhyesti pääkaupunkiseudun etnisiä ja kulttuurisia rakenteita. Kyselyaineiston nojalla voidaan tehdä joitain havaintoja siitä, miten pääkaupunkiseudun taiteen ja kulttuurin toimijat ymmärtävät sellaiset käsitteelliset kokonaisuudet kuten "maahanmuuttajat" sekä "monikulttuurisuuden", minkälaisia tarkempia erotteluja he vastauksissaan tekevät ja minkälaisia etnis-kulttuurisia painotuksia vastausaineistossa esiintyy.

Ensimmäinen ja varmasti tärkein havainto on se, että maahanmuuttajista puhutaan miltei poikkeuksetta erittelemättömästi esimerkiksi "tänä ryhmänä", "kasvavana väestöryhmänä" tai "yhtenä kohderyhmänä". Kysely ei millään muotoa yllyttänytkään tekemään pohtimaan hienovaraisemmin, mitä "maahanmuuttajilla" tarkoitetaan. Koska kyse on kuitenkin hyvin kirjavasta kokonaisuudesta erilaisia elämänhistorioita sekä muuttamisen ja Suomeen asettumisen motiiveja, tulevaisuutta ajatellen voi toivoa, että eri toimijat pohtisivat työssään myös sitä, mitä maahanmuuttajuus heidän toimintaympäristössään ja -suunnitelmissaan käytännössä tarkoittaa. Eri ryhmiin kuuluvien ihmisten erilaiset kokemukset, toiveet, odotukset ja valmiudet voivat poiketa toisistaan suuresti.

Tarkempaa erittelyä löytyy esimerkiksi sellaisista vastauksista, joissa on mainittu jokin kansallisuus tai kieli. Somali kansallisuutena tai äidinkielenä mainittiin kaikkiaan seitsemässä vastauksessa ja venäläiset tai venäjän kieli kuudessa vastauksessa. Pääkaupunkiseudun suuremmista ryhmistä vietnamlaisiin ja kiinalaisiin viitattiin kahdesti, kurdeihin ja turkkilaisiin kerran, ja samoin virolaisiin ainoastaan kerran. Inkeriläisiä paluumuuttajia ei mainittu kertaakaan.

Kulttuuripalvelujen suhteen nimenomaan pääkaupunkiseudun venäläiset ja somalit katsotaan kaikista tärkeimmiksi ja ajankohtaisimmiksi. Sen sijaan muista suuremmista ryhmittymistä virolaisten ja inkeriläisten oletetaan (tältäkin osin) sulautuvan kantaväestöön. Muut kansallisuudet nousevat esille enemmän yksittäistapauksina – ja usein myös yksityisinä ihmisinä – kuin pysyvinä etnisinä ja kulttuurisina rakenteina. Esimerkiksi pysyvä arabiankielisten kulttuuriyhteisö kuitenkin muodostuneen pääkaupunkiseudulle jo tähänastisenkin maahanmuuton perusteella.

Uskontoon ei vastauksissa suoraan viitattu juuri lainkaan, mutta uskontoon liittyvät tapakulttuuriset normit, arvot ja käsitykset nousivat esille parissa vastauksessa, jossa oli kyse toiminnasta lasten, nuorten ja koululaisryhmien kanssa. Lasten suhteellisen suuri osuus eräissä maahanmuuttajaryhmissä sekä ylipäätään maahanmuuttajien suurempi osuus koko väestöstä nuoremmassa ikäluokassa lienee ainakin osaltaan vaikuttanut siihen, että konkreettisen toiminnan yhteydessä lapset mainittiin kaikkiaan 17 vastauksessa ja nuoret seitsemässä vastauksessa. Tähän on tietenkin voinut osaltaan vaikuttaa se, että taiteen ja kulttuurin kentällä lapsia ja nuoria pidetään tänä päivänä ylipäänsä tärkeänä kohderyhmänä sekä se, että vastaajien joukossa oli erityisesti lastenkulttuuriin erikoistuneita laitoksia ja organisaatioita.

Tätä painotusta voidaan sinällään pitää myönteisenä yhteiskunnan uusien jäsenten kulttuuripalveluihin ohjaamisen ja opastamisen kannalta. Kääntöpuolena on kuitenkin se, että ikää ei muuten vastauksissa huomioitu lainkaan. Ajan mittaan on kuitenkin selvää, että Suomeenkin tulee suurehkoja määriä

etnisiin ja kulttuurisiin vähemmistöihin kuuluvia vanhuksia, joiden kulttuurisia palvelutarpeita kannattaa miettiä osana ikääntyneiden ihmisten taide- ja kulttuuripalveluja ylipäänsä. Sukupuolijako ei vastauksissa noussut esille oikeastaan lainkaan.

Monien lainausten perusteella näyttää myös siltä, että "maahanmuuttajilla" ei yleensä tarkoiteta hyvin toimeen tulevia ja koulutettuja ihmisiä. Näillä ei myöskään ajatella olevan valtaväestöstä poikkeavia kulttuuritarpeita, jolloin toimenpiteiksikin riittää heidän osaltaan vain erikielisten esitteiden tuottaminen. Sellaisiksi maahanmuuttajiksi, joilla on erityisiä tarpeita ja joita normaalipalvelut eivät välttämättä saavuta parhaalla mahdollisella tavalla, mielletään toisenlaiset ryhmät kuten köyhät, pakolaiset tai syrjäytymisuhan alaiset, usein ei-eurooppalaiset, ihmiset.

7.2 Vertailu ruotsalaisiin tuloksiin

Ruotsin tilanne on toisenlainen ja ruotsalaisen kyselyn tavoitteet ja toteutustapa olivat erilaisia, mutta joitain rinnastuksia voidaan silti tehdä. Molemmissa maissa vastaajat pitivät toiminnan tasoa/tavoitteiden saavuttamisen astetta melko korkeana, kun asiaa kysyttiin yleisesti. Ilmeisesti tässäkin asiassa on todella helpompi vastata myönteisesti yleisellä tasolla muotoiltuihin kysymyksiin kuin osoittaa konkreettisia toimia eri alueilla.

Ilmiön voi ajatella liittyvän myös esimerkiksi monikulttuurisuuden ja kulttuurisen monimuotoisuuden esiintymiseen monissa uudemmissa strategioissa ja ohjelmissa, minkä vuoksi vastaajien "tekee mieli" vastata positiivisemmin kuin mitä todelliset käytännön toimenpiteet edellyttäisivät. Suomalaisen yhteiskunnallisen keskustelun maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen myönteisesti suhtautuva nykyinen yleinen ilmapiiri vaikuttanee samaan suuntaan. Monissa vastauksissa käykin rivien välissä tai joskus jopa suorasanaisesti ilmi jonkinasteinen pahoittelu siitä, ettei käytännön toimenpiteitä ole enempää.

Molemmissa maissa ilmeni myös suuria eroja taiteen ja kulttuurin kentän eri sektoreiden ja instituutioryhmien välillä, vaikkei näin pienillä aineistoilla voikaan tehdä vahvoja päätelmiä. Suomessa toiminta näytti painottuvan erityisesti museoihin ja kulttuurikeskuksiin, joskin myös näiden sisällä oli suuria eroja.

Vertailua ruotsalaisten tulosten kanssa vaikeuttaa erityisesti tässä yhteydessä se, että sikäläisessä tutkimuksessa monimuotoisuutta ei tarkemmin määritelty, joten eri vastaajat ja vastaajaryhmät ovat voineet tarkoittaa sillä (ja sen mukaisilla toimilla) hyvin erilaisia asioita. Epätietoisten vastaajien määrä oli myös Ruotsissa varsin suuri, kun taas maahanmuuttajuutta korostaneessa suomalaisessa kyselyssä varsin pieni. Silti suomalaisistakin vastaajista osa halusi ymmärtää monimuotoisuuden laajemmin.

Tämä on tietenkin täysin oikeutettu näkökanta. Olisi virhe pitää Suomen etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta tai ylipäätään monikulttuurisuutta ainoastaan maahanmuuton tuottamana ilmiönä. Historiallisten vähemmistöjen, saamelaisen alkuperäiskansan ja suomen ruotsinkielisen väestöosan lisäksi lukuisat erilaiset alakulttuurit sekä taiteelliset ja kulttuuriset virtaukset muodostavat yhdessä maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä kanssa hyvin laajan kokonaisuuden. Jatkossakin vastaavien kyselyjen ja muiden tutkimusten aihepiiri ja keskeiset käsitteet kannattanee kuitenkin rajata ja määritellä suhteellisen tarkasti, jotta ylipäätään saadaan vastauksia ja jotta niistä voidaan tehdä oikeita tulkintoja.

Ruotsalaisessa selvityksessä ulkomaalaistaustaisia ihmisiä pidettiin tärkeänä kohderyhmänä käytännössä kaikissa kulttuurilaitoksissa. Lisäksi laitoksien toimia näiden ihmisten saamiseksi kiinnostuneiksi instituutioiden toiminnasta pidettiin riittämättöminä. Yleisellä tasolla tämä pätee myös

Suomessa. Kuitenkin suomalaisissa vastauksissa esiintyy jonkin verran myös käsityksiä, joiden mukaan maahanmuuttajien määrä tai suhteellinen osuus väestöstä on niin pieni, ettei heitä voi tai kannata ottaa huomioon erityisenä kohderyhmänä.

Koska Ruotsin maahanmuuttohistoria on hyvin erilainen, ja esimerkiksi ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä vuonna 2004 jopa 12,2 prosenttia (OECD 2006), erot käsityksissä ovat jokseenkin ymmärrettäviä. Suomalaisessa tutkimuksessa nousi kuitenkin myös esille varsin vahvoja mielipiteitä, joiden mukaan kohderyhmien erottelu ei taiteen ja kulttuurin kentällä ole mielekäästään, vaan "kaiken tulee olla kaikille". Tähän asiaa palataan tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Molemmissa maissa taloudellisia lisäresursseja pidettiin avainasemassa tavoitteiden paremman saavuttamisen kannalta.

Selvä yhtäläisyys löytyy myös vastaajatahojen henkilöstöjen tarkastelusta. Vaikka suomalaisessa kyselyssä ei tiedusteltu täsmällisiä lukuja ulkomaalaisista tai ulkomaalaistaustaisista ihmisistä vastaajatahon henkilökunnassa, vastausten perusteella voidaan olettaa, että täälläkin ylivoimainen enemmistö koostuu taustaltaan suomalaisista työntekijöistä. Molemmissa maissa suuri osa taide- ja kulttuurilaitosten maahanmuuttajaryhmiin kuuluvista työntekijöistä on lisäksi palkattu esimerkiksi myymälähenkilökuntaan, kiinteistöhuoltoon, vastaanottoon tai tekniseen henkilökuntaan. Varsinaisissa taiteellisissa tai muuten luovissa tehtävissä heitä on vähän, johtotehtävissä ilmeisesti erittäin vähän.

7.3 Vertailu pääkaupunkiseudun strategioihin ja ohjelmiin

Kyselyn tuottaman aineiston sekä pääkaupunkiseudun strategioiden ja ohjelmien vertailun tulokset ovat myös väistämättä ainoastaan suuntaa antavia. Joitain tutkimuskysymyksiin liittyviä huomioita voidaan kuitenkin tehdä.

Suomalainen maahanmuuttajien kotoutumista ja kotouttamista koskeva linjaus on siis siinä mielessä kaksiosainen, että yhtäältä korostetaan maahanmuuttajien yksilöllistä osallistumista yhteiskunnan toimintaan ja toisaalta hänen oikeuttaan omaan kieleensä ja kulttuuriinsa, jotka puolestaan väistämättä vaativat jonkinlaisen yhteisön olemassa olon. Maahanmuuttajien yksilöllinen kotoutuminen näkyi vastauksissa ennen muuta edellytysten luomisena maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen jäsenten osallistumiselle pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuuritarjontaan. Kun kulttuuri on tarkoitettu kaikille, sen toivotaan olevan saavutettavissa myös yhteiskunnan uusille jäsenille.

Maahanmuuttajien osallistumista taide- ja kulttuuripalveluihin on pyritty edesauttamaan ja lisäämään järjestämällä erityisiä ulkomaalaisille ja ulkomaalaistaustaisille suunnattuja tilaisuuksia sekä laajentamalla tilaisuuksien, tapahtumien ja toimintojen tiedottamista ja markkinointia. Usein on tosin kyse enemmän tämänkaltaisen toiminnan suunnittelusta kuin jo tehdyistä toimenpiteistä. Parissa vastauksessa mainittiin erityiset maahanmuuttajille kohdistetut yleisö- tai kulttuurikasvatusprojektit. Ylipäätään kotouttamistoimintaa lähelle tulevat näkemykset ja toimet ilmenivät erityisesti lapsille ja nuorille suunnatun toiminnan yhteydessä.

Yleensä osallistumisella tarkoitettiin kuitenkin lähinnä mukana oloa paikallisessa taide- ja kulttuurielämässä, usein itse asiassa vain oman laitoksen toiminnassa. Taide- ja kulttuurilaitosten mahdollisuus toimia välineenä maahanmuuttajien laajemmassa oman paikkansa löytämisessä suomalaisessa yhteiskunnassa nousi kenties yllättävänkin vähän esille. Yhdessä teatterialan vastauksessa pohdittiin, että: *"Miten saisi maahanmuuttajat kiinnostumaan suomalaisesta teatterista? Siten heidät voisi saada kiinnostumaan myös suomalaisesta yhteiskunnasta."* Tämä oli kuitenkin lähinnä poikkeus säännöstä.

Koska suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisen keskeisenä ulottuvuutena pidetään työpaikan saamista, taide- ja kulttuurilaitosten ja -organisaatioiden roolia maahanmuuttajien työllistäjänä voidaan tarkastella myös tältä osin. Vaikka tässä yhteydessä ei voitukaan tehdä tarkkoja laskelmia vastaajalaitosten ja -organisaatioiden henkilöstöstä, vastausten perusteella varsin moni niistä työllistää maahanmuuttajia. He sijoittuvat pääsääntöisesti ns. sisääntuloammatteihin eli suhteellisen alhaisen tulo- ja arvostustason tehtäviin esimerkiksi siivoojiksi, vahtimestareiksi jne. Usein oli myös kyse tilapäisistä tai määräaikaisista työsuhteista sekä erilaisista työllistämistoimenpiteistä. Merkittävä poikkeus on kuitenkin orkesteritoiminta, koska orkesterimuusikoiden joukossa on paljon maahanmuuttajia ja ulkomaisia soittajia.

Kotoutumisen toinen ulottuvuus on maahanmuuttajien oikeus oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen. Se näkyi erityisesti eri vähemmistöryhmien kulttuurin esittelemisessä joko laitoksen omin voimin tai tarjoamalla eri etnisille ja kulttuurisille yhteisöille mahdollisuuden tuoda esille omaa kulttuuriaan tai osallistua esimerkiksi näyttelyn suunnitteluun ja toteuttamiseen. Joissain – tosin harvoissa – laitoksissa tämäntyyppinen toiminta oli suhteellisen keskeisellä sijalla. Lisäksi eri kulttuurikeskuksissa järjestetään enemmän tai vähemmän säännöllisesti erilaisia monikulttuurisia tilaisuuksia ja tapahtumia. Jotkut korostivat, että kyse on enemmän kohtaamisen ja vuoropuhelun edistämisestä kuin erillisten etnisyyksien ja kulttuurien esittelystä. Tämän aineiston perusteella on kuitenkin vaikea arvioida, missä määrin tämäntyyppinen toiminta tyydyttää eri väestöryhmissä vallitsevia ajankohtaisia kulttuurisen ilmaisun, säilytyksen ja kehittämisen tarpeita.

Palveluiden järjestämisen suhteen pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitokset voidaan sijoittaa jatkumolle, jonka toisessa ääripäässä ovat normaalipalveluperiaatteen väljän ja toisessa tiukan tulkinnan kannattajat. Yhtäältä pääkaupunkiseudulla on joitain laitoksia, joissa erillisten palvelujen järjestäminen erityisesti maahanmuuttajille tai ulkomaalaistaustaisille sekä kantaväestön ja uusien asukkaiden väliselle kohtaamiselle on tunnustettu ja varsin keskeinen osa toimintaa. Näistä selvin tapaus on tietenkin useissa vastauksissakin mainittu kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa, jota Dragan Klaića (2006, 7) mukailen voidaan kutsua pääkaupunkiseudun kulttuurienvälisyyden lippulaivaksi. Kuten strategia- ja ohjelmaosuudessa mainittiin, myös muissa kaupungeissa on pohdittu erityisten keskustusten perustamista maahanmuuttajien ja vähemmistöjen omalle toiminnalle sekä kulttuurien ja väestöryhmien väliselle kohtaamiselle.

Toisaalta osa vastaajista lähtee liikkeelle hyvinkin tiukasta normaalipalveluperiaatteesta. He korostavat, että taiteellinen ja/tai kulttuurinen tarjonta ja toiminta ovat kaikille avoimia ja kaikille samanlaisia riippumatta etnisestä, kulttuurisesta tai kansallisesta taustasta. Toimintaperiaate halutaan myös säilyttää tällaisena. Tämä käsitys on pääkaupunkiseudun toimijoiden parissa ilmeisen vahva ja laajalti jaettu. Perusteluina mainitaan usein taloudelliset rajoitteet, mutta varsin moni vastaaja korostaa myös kannanottonsa periaatteellisuutta: taiteen kentällä hyväksyttäviä erotteluja tehdään ainoastaan laadun ja taideinstituution omien jaottelukriteerien perusteella. Tämän näkemyksen kannattajat voinevat vedota myös niihin linjauksiin, joiden mukaan oman kulttuurin ylläpitämiseen liittyvät palvelut ovat pääasiassa maahanmuuttajien omien yhteisöjen ja järjestöjen vastuulla.

Ääripäiden väliin sijoittuvat puolestaan vastaukset, joissa normaalipalvelut ja erityispalvelut yhdistyvät tavalla tai toisella. Joissain kulttuurikeskuksissa esimerkiksi toteutetaan säännöllisesti erityisesti maahanmuuttajille yleensä tai joillekin etnisille tai kulttuurisille yhteisöille erityisesti tarkoitettuja tilaisuuksia ja joissain teattereissa toteutetaan esimerkiksi maahanmuuttajille erityisesti suunnattuja näytöksiä. Tämäntyyppistä toimintaa oli myös suhteellisen monissa vastaajatahoissa toteutettu satunnaisesti tai sellaista oli suunnitteilla tai pohdinnan alla. Monissa kulttuurilaitoksissa joudutaan epäilemättä lähivuosina miettimään enemmänkin tämänkaltaisia asioita sekä ylipäätään sitä kysymystä, mitä normaalipalvelut tarkoittavat taiteen ja kulttuurin kentällä yhteiskunnassa, joka on etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoinen.

On myös ilmeistä, että pääkaupunkiseudulla viestintä ja vaikutusvalta eivät kulje ainoastaan yksisuuntaisesti poliittisilta päätöksentekijöiltä ja virkamiesjohdolta hallintokuntiin ja käytännön toiminnan ruohonjuuritasolle. Kunnalliset ja seudulliset strategiat ja ohjelmat sisältävät runsaasti esimerkkejä siitä, mitä käytännössä on tehty. Nämä esimerkit puolestaan helposti vaikuttavat tulevaisuuden yleisiin linjauksiin.

Kun toiminta taiteen ja kulttuurin kentällä laajenee ja monipuolistuu, on tärkeitä varmistua informaation kulusta hallinnon ja politiikan eri tasoille sekä hyvien käytäntöjen että huonojen kokemusten osalta. Monelta osin toiminta on Suomessa yhä siinä määrin alussa, että saavutettuja kokemuksia voidaan vielä hyvin hyödyntää pitkän tähtäimen suotuisan kehityksen edesauttamiseksi. Nykyiset linjaukset ovat monin paikoin vielä niin ylimalkaisia, että ne tarjoavat selkänöjää toisistaan suuresti poikkeaville käytännön toteutuksille. Tietty liikkumavara järkevimpien mahdollisten toimintamuotojen noudattamisessa omista tarpeista lähtevien tavoitteiden saavuttamiseksi on toki järkevää säilyttää jatkossakin.

Normaalipalveluiden tiukkoihin ja väljiin tulkintoihin liittyvät myös aineistosta havaittavissa olevat eri toimijoiden, näkemysten ja toimintatapojen väliset jännitteet. On tosin tärkeitä korostaa, ettei tällaisia ainakaan suoranaisesti noussut esille kovinkaan paljon. Jotkin vastaukset sisälsivät kuitenkin varsin kriittisiäkin muotoiluja esimerkiksi siitä, pitäisikö maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta ylipäätään ottaa huomioon kulttuuripolitiikassa ja -toiminnassa. Näitä löytyi erityisesti käsityksissä henkilöstön rekrytoinnista, kun haluttiin korostaa, että kaikki työnhakijat ovat erilaisista taustoistaan huolimatta samassa asemassa valintatilanteessa, jossa ainoastaan taito ja pätevyys ratkaisevat. Myös joissain muissa vastauksissa oli aistittavissa vahva käsitys taiteen universaaleista laatukriteereistä, joita ei saa vaarantaa ottamalla (liiaksi) huomioon ulkomaalaisia perusteluja kuten (potentiaalisen) yleisön etnistä ja kulttuurista rakennetta.

Tämänhetkisestä suhtautumisesta kulttuurikeskus Caisan olemassaoloon ja toimintaan aineisto antaa vain vähän viitteitä. Joissain vastauksissa tuotiin esille hedelmällinen yhteistyö Caisan kanssa sekä sen hyödyntäminen tapahtumista ja tilaisuuksista tiedottamisessa. Toisaalta esille nousi myös aikaisemmissa tutkimuksissa ilmennyt käsitys, jonka mukaan nimenomaan Caisa "hoitaa mamupuolen", ja muut keskittyvät muihin asioihin. Kuten edellä kävi ilmi, Helsingin kotouttamispoliittisissa dokumenteissakin esille on nostettu nimenomaan Caisa, kun taas muita kulttuurihallinnon toimipisteitä ei ole mainittu lainkaan. Yhdessä vastauksessa esitettiin varsin jyrkkää kritiikkiä Caisaa kohtaan. Sen nähtiin kehittyneen omaksi saarekkeekseen, joka ei kuitenkaan kunnolla saavuta pääkaupunkiseudun eri alueilla asuvaa maahanmuuttajaväestöä.

7.4 Lopuksi

Kenties päällimmäinen huomio koko kyselystä on kuitenkin vastaajien myönteinen asenne maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta kohtaan yhdistettynä tiettyyn epärointiin ja pohdintaan. Katse on selvästi suunnattu tulevaisuuteen, ja muuttoliikkeen aiheuttamat mahdolliset paineet toiminnan muuttamiseen ja uudelleen suuntaamiseen on tiedostettu. Tämä kysely kannattaisikin uusia mahdollisesti laajennettuna ja täsmennettynä esimerkiksi viiden tai kymmenen vuoden päästä. Tällöin voitaisiin saada selville kuinka paljon toimenpiteisiin on todella ryhdytty ja mihin suuntaan pääkaupunkiseudun taiteen ja kulttuurin kentällä on tässä suhteessa ylipäätään kuljettu.

Moni maahanmuuttajaryhmä koostuu henkilöistä, joilla ei ehkä vielä ole kielellisiä valmiuksia toimia Suomen virallisilla kielillä. Tarvittaisiin erityisiä resursseja, että pystyttäisiin tarjoamaan eri kielillä palvelua. Ollaan vähän pedagogisella puolella mietitty. (...) Tämä kenttä on mielenkiintoinen ja me ollaan havaittu, kun ollaan tehty koulujen kanssa yhteistyötä, (...) siellä se on jossain muodossa tullut vastaan. On mietitty, että jos pystytään jossain vaiheessa nuorten ohjelmisto resurssimaan ja luomaan, silloin haluttaisiin tehdä se etenkin ajatellen maahanmuuttajaryhmiä, että voitaisiin tuoda "samaa pataan" kaikki eri tahot - nämä vähän pidempään tässä maassa olleet ja uudemmat. Se on ehkä helpompaa nuoremman polven keskuudessa. (...) Meillä on aika pieni henkilöstö kokoon ja toimintaan nähden. Joudutaan etenemään harkituin askelein asteittain. Sitten joskus voidaan ottaa agendaan erikoisjuttuja, jotka vaativat erikoispaneutumista. (Museo)

Lähteet

Kirjallisuus

- Cantell Timo, Linko, Maaria ja Silvanto, Satu (2005) Alueelliset kulttuurikeskukset – kulttuuridemokratian perilliset, teoksessa Silvanto, Satu, Linko, Maaria, Keskinen, Vesa & Cantell, Timo (toim.) Kaupunkilaisten kulttuurikeskus (Helsingin kaupungin tietokeskus ja Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskus, Helsinki).
- Forsander Annika (2002) Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla (Väestöliitto, Helsinki).
- Heiskanen, Ilkka (2002): Johdanto, teoksessa Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita ja Mitchell, Ritva (toim.) Taiteen ja kulttuurin kentät: perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet (Tietosanoma, Helsinki).
- Heiskanen, Ilkka ja Mitchell, Ritva (2002) Kulttuurivähemmistöt, monikulttuurisuus ja kulttuurioikeudet, teoksessa Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita ja Mitchell, Ritva (toim.) Taiteen ja kulttuurin kentät: perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet (Tietosanoma, Helsinki).
- Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2006 (2007) Tilastoja 2001:1 (Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki).
- Honkasalo Veronika (2007) Monikulttuurinen nuorisotyö helsinkiläisillä nuorisotaloilla. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2007:3 (Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki).
- Ilczuk, Dorothea & Raj Isar, Yudhisthir (toim.) (2006) Metropolises of Europe. Diversity in Urban Cultural Life (CIRCLE, Warsaw).
- Joronen, Tuula (2003) Helsingin ulkomaalaispolitiikan teoria ja käytäntö. Helsingin kaupungin tietokeskuksen verkkojulkaisuja 2003:17 (Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki).
- Joronen, Tuula (2005) Maahanmuuttajien palvelut pääkaupunkiseudulla, teoksessa Joronen, Tuula (toim.) Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla (Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki).
- Khan, Naseem (1976) The Arts Britain Ignores: the Arts of Ethnic Minorities in Britain (Community Relations Commission, London).
- Klaic, Dragan (2006) Cultural Policies and Institutions Facing the Challenge of Multicultural Societies", teoksessa Bodo, Simona & Cifarelli, Maria Rita (toim.) Quando la cultura fa la differenza, Patrimonio, arti e media nella società multiculturale (Meltemi, Roma).
- Kokkarinen Helinä (1993) Selvitys pakolaisten ja muiden maahanmuuttajien vastaanoton kokemuksista kunnissa (Suomen kaupunkiliitto, Suomen kunnallisliitto, Finlands svenska kommunförbund, Helsinki).
- Landry, Charles & Kelly, Owen (1994) Helsinki - a Living Work of Art : towards a Cultural Strategy for Helsinki (Comedia ja Helsingin kaupunki, Helsinki).
- Leitzinger, Antero (2006) Suomen tataarit. Vuosina 1868-1944 muodostuneen muslimiyhteisön menestystarina (East-West Books: Helsinki).

Lepola, Outi (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi: monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa (SKS, Helsinki).

Marsio, Leena (2005) Cultural Diversity Programmes: Challenges and Solutions in Scandinavia. MA thesis (Sibelius Academy/Arts Management, Helsinki).

Meinhof, Ulrike Hanna and Triandafyllidou, Anna (toim.) (2006) Transcultural Europe: Cultural policy in a changing Europe (Palgrave Macmillan, Basingstoke).

Mitchell, Ritva (2006) The Promotion of Cultural Diversity through Integration Policies in Helsinki, teoksessa Ilczuk, Dorothea & Raj Isar, Yudhisthir (toim) Metropolises of Europe: Diversity in Urban Cultural Life (CIRCLE, Warsaw).

OECD (2006) International Migration Outlook. Annual Report, 2006 Edition (OECD, Paris).

Paananen Seppo (2005) Maahanmuuttajien integrointi: vaikea ja ristiriitainen hanke, teoksessa Paananen, Seppo (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa (Tilastokeskus, Helsinki).

Perhoniemi, Riku & Jasinskaja-Lahti, Inga (2006) Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997-2004 (Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki).

Pripp, Oscar, Plisch, Emil & Printz Werner, Saara (2005) Tid för mångfald. En studie av de statligt finansierade kulturinstitutionernas arbete med etnisk och kulturell mångfald (Mångkulturellt centrum, Botkyrka).

Puuronen, Vesa (2006) Näkökulmia etnisten suhteiden tutkimukseen Suomessa, teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.) Ylirajainen kulttuuri: etnisyys Suomessa 2000-luvulla (SKS, Helsinki).

Saukkonen, Pasi (2006) From the Promotion of National Identity to the Management of Plurality: Cultural Policy Developments in Belgium (Flanders), Finland and the Netherlands, Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift 9:2.

Saukkonen, Pasi (2007a) Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka. Taustatietoja tutkimukselle ja toiminnalle. Cuporen verkkojulkaisuja 1/2007 (Cupore, Helsinki). http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_tauostatietoja.pdf

Saukkonen, Pasi (2007b) Poliitiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa. WSOY, Helsinki.

Saukkonen, Pasi & Pyykkönen, Miikka (2008, ilmestyy) Cultural Policy and Cultural Diversity in Finland. International Journal of Cultural Policy.

Wahlbäck, Östen (2003) Mångkulturalism i Finland – en kritisk litteraturöversikt. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Sociologi Ser A: 532 (Åbo Akademi, Åbo).

Julkishallinnolliset asiakirjat

Danska, Katja, Huovinen, Leena, Ljungman, Elina, Piimäkorpi, Helena, Ruotsalainen, Leena, Taponen, Harri & Viikka, Asta (1996) Monikulttuurinen nuorisotyö Helsingissä (Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus, Helsinki).

Espoon kaupunki (2005) Maahanmuuttajapalvelut ja monikulttuurisuustyö Espoossa 2003-2004. Seurantaraportti (Espoon monikulttuurisuusasiain neuvottelukunta, kesäkuu 2005).

Espoon maahanmuuttajien kotouttamisohjelma (2000) (Espoon kaupunginhallitus, tammikuu 2000).

Espoo-strategia 2007-2009 (2007) [Http://www.espoo.fi/hallinto](http://www.espoo.fi/hallinto) ja päätöksenteko=> Espoo-strategia, toiminta-ajatus ja arvot, 11.7.2007.

Helsingin kaupunginkanslia (1991) Helsingin ulkomaalaispolitiikka – perusteet ja käytäntö. Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A 12/1991 (Helsingin kaupunginkanslian yleinen osasto, tiedotustoimisto, Helsinki).

Helsingin kaupunginkanslia (1995) Helsingin ulkomaalaispolitiikka. Julkaisusarja A:10 (Helsingin kaupunginkanslia, Helsinki).

Helsingin kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelman seuranta 1999-2003 (2005) Yhteenveto. Helsingin ulkomaalaisasiain neuvottelukunta/Maahanmuutto- ja kotouttamisasioiden neuvottelukunta 16.6.2005.

Helsingin kaupunki (1999) Maahanmuuttajien kotouttamisohjelma. Kaupunginkanslian julkaisusarja A 3/1999 (Helsingin kaupunginhallitus 1999).

Helsingin kaupunki (2007) Talousarvio vuodeksi 2007 ja taloussuunnitelma vuosiksi 2007-2009. <http://www.hel.fi/hallinto> ja talous=>strategiat, 11.7.2007.

Helsingin maahanmuutto- ja kotouttamisasiain neuvottelukunta (2007) Helsinki mahdollisuuksien kaupunki 2010: toimenpideohjelma työperäisen maahanmuuton ja maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi Helsingissä 2007-2010. Julkaisematon ohjelmaluonnos, 31.1.2007.

Kauniaisten kaupungin kotouttamisohjelma, sisältäen yhdenvertaisuussuunnitelman etnisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi (2006) (Kauniaisten kaupunginvaltuusto 19.6.2006).

Kauniaisten kaupunki (2004) Sivistyspoliittinen ohjelma 2004-2008 (Kauniaisten kaupunginvaltuusto 15.11.2004).

Kaupunki luomisen tilana (2001) Helsingin kulttuurisuunnitelma vuosiksi 2001-2010. Kulttuurikomitea 2000. Ehdotus, luovutettu kaupunginhallitukselle 28.2.2001.

Kulttuuri kuuluu kaikille (2003) Espoon kulttuurivisio (Espoon kaupunginhallitus ja kaupunginvaltuusto 2003).

Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset (2003). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:7 (Opetusministeriö, Helsinki).

Pakolaisasiain neuvottelukunta (1989) Suomen pakolaispolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1989:3 (Valtion painatuskeskus, Helsinki).

Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta (1994) Mietintö I, Suomen pakolais- ja siirtolaisuuspolitiikan periaatteet. Komiteamietintö 1994, 5 (PAKSI, Helsinki).

Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta (2004) Pääkaupunkiseutuvisio ja strategia. Pääkaupunkiseudun laajennettu neuvottelukunta 5.10.2004.

Raportti 2000.hel.fi (2001) Helsinki Euroopan kulttuurikaupunki vuonna 2000 (Helsingin kulttuurikaupunkisäätiö, Helsinki).

Vantaan maahanmuuttaja-asiain neuvottelukunta (2002) Vantaan kaupungin monikulttuurisuusohjelma. Vantaan maahanmuuttaja-asiain neuvottelukunta 24.9.2002.

Vantaan kaupunki (2003) Monikulttuurisuusohjelman seurantaraportti 2003. Vantaan monikulttuurisuusasiain neuvottelukunta 3.2.2004.

Vantaan kaupungin kulttuuristrategia (2006) (Vantaan kaupunginhallitus, elokuu 2006).

Vantaan tasapainotettu strategia 2007-2009 (2007) [http://www.vantaa.fi/hallinto ja talous/11.7.2007](http://www.vantaa.fi/hallinto_ja_talous/11.7.2007).

Tilastolähteet

Painetut tilastolähteet

Helsingin kaupungin tietokeskus (2007) Helsingin väestö vuodenvaihteessa 2006/2007 ja väestömuutokset 2006. Tilastoja 2007: 27.

Vantaan kaupunki (2006) Vantaan väestö 2005/2006. Tilasto ja tutkimus B 9.

Internet-lähteet

Espoon kaupunki: <http://www.espoo.fi>>palvelut asiakasryhmille>maahanmuuttajille>tilastot ja raportit, heinäkuu 2007.

Tilastokeskus (2007a): <http://www.tilastokeskus.fi>>tilastot>tilastotietokannat>Tietokanta:PXQ-Web Statfin>Väestö/väestörakenne.

Tilastokeskus (2007b): <http://www.tilastokeskus.fi>>tilastot>tilastotietokannat>Kaupunki- ja seutuindikaattorit>Indikaattorit 2006 alueluokituksilla/Väestö.

Liitteet

Liite 1. Kyselyn vastaanottajat

Teatterit

Espoon Kaupunginteatteri
Helsingin Kaupunginteatteri
Kiasma-teatteri
Komediateatteri Arena
KOM-teatteri
Nukketeatteri Sampo
Q-teatteri
Ryhmäteatteri
Suomen Kansallisooppera
Suomen Kansallisteatteri
Svenska Teatern i Helsingfors
Tanssiteatteri Hurjaruuth
Tanssiteatteri Raatikko
Tanssiteatteri Rollo
Teatteri Hevosenkentä
Teatteri Jurkka
Teatteri Vantaa
Tero Saarinen Company
Unga Teatern
Viirus
Zodiak

Orkesterit

Avanti!
Helsingin kaupunginorkesteri
Kuudennen kerroksen orkesteri
Radion Sinfoniaorkesteri
Tapiola Sinfonietta
UMO
Vantaan viihdeorkesteri

Museot

Amos Andersonin taidemuseo
Designmuseo
Didrichsenin taidemuseo
EMMA - Espoon modernin taiteen museo
Espoon kaupunginmuseo
Gallen-Kallelan museo
Helinä Rautavaaran museo
Helsingin kaupungin taidemuseo
Helsingin kaupunginmuseo
Helsingin Taidehalli
Kulttuurien museo
Suomen kansallismuseo

Suomen rakennustaiteen museo
Suomen valokuvataiteen museo
Teatterimuseo
Valtion taidemuseo / Ateneum
Valtion taidemuseo / Kiasma
Valtion taidemuseo / Sinebrychoffin Taidemuseo
Vantaan kaupunginmuseo
Vantaan taidemuseo

Kuntien kulttuurihallinto

Helsingin kaupungin kulttuuriasiainkeskus
Espoon kaupungin kaupunkikulttuuriyksikkö
Espoon kaupungin kulttuuritoimi
Kauniaisten kulttuuritoimi
Vantaan kulttuuripalvelut

Kulttuuritalot ja -keskukset

Annantalon taidekeskus
Kanneltalo
Konserttitalo Martinus
Kulttuurikeskus Caisa
Malmitalo
Nordsjö-Rastis
Savoy-teatteri
Sellosali
Stoa
Taidetalo Pessi
Taidetalo Pikku Aurora
Taidetalo Toteemi
Vuotalo
Verandan
Lasipalatsin Mediakeskus Oy

Liite 2. Kyselylomakkeen oheiskirje

Arvoisa vastaanottaja,

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cupore on käynnistänyt tutkimushankkeen, joka käsittelee kulttuuripoliitikkaa ja kulttuurista monimuotoisuutta pääkaupunkiseudulla. Hanke toteutetaan yhteistyössä Helsingin kaupungin tietokeskuksen ja Valtion taidemuseon kulttuurivähemmistökoordinaattorin kanssa. Tutkimustulosten avulla voidaan varautua odotettavissa olevaan kehitykseen, osoittaa mahdollisia toiminnallisia katvealueita sekä nostaa esille esimerkkejä hyvistä käytännöistä.

Tutkimushankkeeseen kuuluu selvitys siitä, millä lailla pääkaupunkiseudun kulttuurilaitokset, kulttuurikeskukset ja vastaavat instituutiot ovat toiminnassaan ottaneet huomioon maahanmuuton ja sen tuottaman monikulttuurisuuden. Selvitys toteutetaan asianomaisille tahoille suunnattuna sähköpostikyselynä. Kyselylomakkeet lähetetään noin 70 valtakunnalliselle, kunnalliselle tai yksityiselle taiteen ja kulttuurin toimijalle Espoossa, Helsingissä, Kauniaisilla ja Vantaalla.

Pyydämme vastaustanne liitteenä olevaan kyselyyn (lomake rtf-muodossa) 28.2.2007 mennessä. On tärkeää, että vastaatte kyselyyn, jotta saamme kootuksi riittävästi ajankohtaista tietoa tämänhetkisestä tilanteesta, tulevaisuuden odotuksista ja konkreettisista toimintamuodoista. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Cupore järjestää tiistaina 24. huhtikuuta kulttuuripoliitikkaa ja monikulttuurisuutta käsittelevän seminaarin, jossa esitellään alustavia tuloksia kyselystä. Seminaarin alustava ohjelma on liitteenä (pdf).

Mahdollisiin tutkimus- ja selvitystyötä koskeviin kysymyksiin vastaa mielellään erikoistutkija Pasi Saukkonen Cuporesta (pasi.saukkonen@cupore.fi, p. 774 60413). Lisätietoa hankkeesta ja Cuporesta myös osoitteessa www.cupore.fi

Kiitos jo etukäteen osallistumisestanne!

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cupore on Jyväskylän yliopiston ja Suomen Kulttuurirahaston perustama sektoritutkimuslaitos, jonka tehtävänä on tuottaa ja jalostaa tutkimustietoa kulttuuripoliittisen päätöksenteon käyttöön. Tutkimustoiminnallaan Cupore pyrkii arvioimaan taiteen ja kulttuurin monimuotoisen kehityksen edellytyksiä ja esteitä sekä ennakoimaan sen uusia kehityssuuntia. Opetusministeriö rahoittaa osaltaan sätiön tutkimustoimintaa.

Liite 3 Kyselylomake

Kulttuuripolitiikka ja kulttuurinen monimuotoisuus pääkaupunkiseudulla -hanke
Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistätiö Cupore

Kysely PÄÄKAUPUNKISEUDUN TAIDE- JA KULTTUURITOIMIJOILLE

Vastausalue on merkitty lomakkeeseen vaaleilla reunoilla ("laatikko"). Vastausten pituutta ei ole rajattu, vaan vastausalue kasvaa sitä mukaan, kun kirjoitat tekstiä.

Du kan också svara på svenska.

Palauta lomake viimeistään 28.2.2007 osoitteeseen: pasi.saukkonen@cupore.fi

Jos haluat täyttää lomakkeen paperimuotoisena, ilmoita siitä yhteystietoinesi (postiosoite): pasi.saukkonen@cupore.fi tai puh. 09-774 60437. Mikäli haluat lisätietoja selvitystyöstä tai sinulla on ongelmia lomakkeen täytössä, otathan yhteyttä.

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Taustatiedot

1. Vastaajan toimipaikka ja sijaintikunta
2. Pääasiallinen toimintamuoto (lihavoit tai alleviivaa sopivin vaihtoehto)
 - 1 Kulttuurikeskus, kulttuuritalo tai kulttuuritila
 - 2 Museo
 - 3 Teatteri (mukaan lukien tanssi)
 - 4 Orkesteri
 - 5 Kunnallinen kulttuurihallinto tai -toimi
 - 5 Muu, mikä
3. Toiminnan pääasiallinen kohdealue (lihavoit tai alleviivaa sopivin vaihtoehto)
 - 1 Valtakunnallinen
 - 2 Pääkaupunkiseutu
 - 3 Kunnallinen
 - 4 Kaupunginosa tai vastaava
 - 5 Muu, mikä
4. Vastaajan nimi ja asema
5. Puhelinnumero
6. Sähköpostiosoite

Huom! Seuraavissa kysymyksissä monikulttuurisuudella tarkoitetaan nimenomaan sitä etnistä ja kulttuurista monimuotoisuutta, joka on seurausta maahanmuutosta.

Nykyhetki ja tulevaisuus

1 Pääkaupunkiseudulle suuntautuneen maahanmuuton ja monikulttuurisuuden huomioiminen on jo nyt tärkeä osa toimintaamme. Lihavoi tai alleviivaa sopivin vaihtoehto.

5 Täysin samaa mieltä	4 Jokseenkin samaa mieltä	3 En osaa sanoa	2 Jokseenkin eri mieltä	1 Täysin eri mieltä
-----------------------	---------------------------	-----------------	-------------------------	---------------------

2 Pääkaupunkiseudulle suuntautuneen maahanmuuton ja monikulttuurisuuden merkitys toiminnallemme kasvaa seuraavien 5-10 vuoden aikana. Lihavoi tai alleviivaa sopivin vaihtoehto.

5 Täysin samaa mieltä	4 Jokseenkin samaa mieltä	3 En osaa sanoa	2 Jokseenkin eri mieltä	1 Täysin eri mieltä
-----------------------	---------------------------	-----------------	-------------------------	---------------------

Toiminnan suunnittelu

3 a) Maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat osa toimintamme suunnittelua ja strategiatyötä. Lihavoi tai alleviivaa sopivin vaihtoehto.

5 Erittäin paljon	4 Melko paljon	3 En osaa sanoa	2 Melko vähän	1 Erittäin vähän
-------------------	----------------	-----------------	---------------	------------------

b) Millä tavalla maahanmuutto ja monikulttuurisuus ovat osa toimintanne suunnittelua?

Toiminta tai ohjelmatarjonta

4 a) Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät toiminnassamme tai ohjelmatarjonnassamme. Lihavoi tai alleviivaa sopivin vaihtoehto.

5 Erittäin paljon	4 Melko paljon	3 En osaa sanoa	2 Melko vähän	1 Erittäin vähän
-------------------	----------------	-----------------	---------------	------------------

b) Millä tavalla maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät toiminnassanne tai ohjelmatarjonnassanne?

Markkinointi ja tiedottaminen

5 a) Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät markkinoinnissamme tai tiedottamisessamme. Lihavoi tai alleviivaa sopivin vaihtoehto.

5 Erittäin paljon	4 Melko paljon	3 En osaa sanoa	2 Melko vähän	1 Erittäin vähän
-------------------	----------------	-----------------	---------------	------------------

5 b) Millä tavalla maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät markkinoinnissanne tai tiedottamisessanne?

Seuranta ja arviointi

6 a) Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät toimintamme seurannassa ja arvioinnissa. Lihavoi tai alleviivaa sopivin vaihtoehto.

5 Erittäin paljon	4 Melko paljon	3 En osaa sanoa	2 Melko vähän	1 Erittäin vähän
-------------------	----------------	-----------------	---------------	------------------

6 b) Millä tavalla maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät toimintamme seurannassa ja arvioinnissa?

Henkilöstön rekrytointi ja koulutus

7 a) Maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät henkilöstömme rekrytoinnissa ja koulutuksessa. Lihavoi tai alleviivaa sopivin vaihtoehto.

5 Erittäin paljon	4 Melko paljon	3 En osaa sanoa	2 Melko vähän	1 Erittäin vähän
-------------------	----------------	-----------------	---------------	------------------

7 b) Millä tavalla maahanmuutto ja monikulttuurisuus näkyvät henkilöstöpolitiikassamme?

Toiminnan esteet

8 Maahanmuuton ja monikulttuurisuuden laajempaa huomioonottamista estävät erityisesti (lihavoi tai alleviivaa, useampi vaihtoehto mahdollinen)

- 1 Ei ole tarvetta
- 2 Tiedon puute
- 3 Asiantuntemuksen puute
- 4 Resurssien puute
- 5 Kontaktien puute
- 6 Muu, mikä
- 7 En osaa sanoa
- Muuta

9 Muuta mitä haluatte tässä yhteydessä sanoa:

Kiitos vastauksista!

LISÄTIETOJA:

Pasi Saukkonen

Erikoistutkija, VTT, dosentti

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö CUPORE

Tallberginkatu 1 C 137

00180 HELSINKI

pasi.saukkonen@cupore.fi 09 – 774 60413